

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
Norwegian School of
Theology, Religion and Society

Hva er forholdet mellom kreasjonisme og konspirasjonsteorier

En analyse av sentrale likheter og forskjeller mellom kreasjonisme og
konspiratorisk tankegang

Sigurd Navrestad Wennesland

Veileder

Professor Atle Ottesen Sjøvik

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,

AVH5060: Masteroppgave Profesjonsstudiet i teologi (50 ECTS), Høst 2021

Antall ord: 39 148

Forord

Jeg er født i 1993. De ti første årene av mitt liv vokste jeg opp i California og var med i både norske og amerikanske kristne miljøer. Fra tidlig alder har jeg hatt mye med kreasjonisme å gjøre, både gjennom undervisning i skole og at enkelte venner, voksne forbilder og familiemedlemmer var kreasjonister. Det er vanskelig å si hva jeg selv trodde på før jeg hadde fylt ti år, men jeg husker godt at mot slutten av tiden vår i USA syntes jeg det var noe som skurret med den kristendommen jeg hadde erfart så langt. Kreasjonisme er noe som har fulgt meg videre i livet, men da som noe jeg var militant imot. Med årene er dette noe som har avtatt betydelig og blitt erstattet med en dyp og genuin interesse for å forstå denne tankegangen og deres forståelse av Bibelen. Selv vil jeg ikke identifisere meg som en kreasjonist, men min interesse for skapelsesteologi har gitt meg et ønske om å gå mer inn i kreasjonismen for å forstå hva de mener og hvorfor de mener det. Selv om temaet i denne avhandlingen kan tolkes som et angrep på bibelfundamentalisme eller kreasjonisme, er det ikke det som er min intensjon. Jeg er klar over at det å sammenligne kreasjonisme og konspirasjonsteorier kan virke noe kontraintuitivt om man ønsker å få en dypere forståelse av hva kreasjonister står for og hvorfor. Konspirasjonsteorier blir ofte fremstilt som noe raringer og ekstremister tror på, men dette er ikke slik jeg forstår det. Min forståelse er i stor grad i tråd med det mye av hva den amerikanske forskningen rundt konspirasjonsteorier sier. At konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang er grunnleggende menneskelig og noe de fleste av oss tror på i en eller annen grad. De fleste av oss har bare aldri sett på det vi holder for sant som særlig konspiratorisk.¹

Ikke helt ulikt kreasjonisme har konspirasjonsteorier vært noe jeg har hatt en interesse for siden jeg var veldig ung. Jeg var åtte år gammel da terrorangrepene den 11. september 2001 skjedde og husker godt at familien så på direktesendt TV da det sørlige tårnet ble truffet og begge World Trade Center-tårnene raste sammen. Som mange andre født på 90-tallet og etter, har ungdomstiden min vært i kjølvannet av angrepene som endret mye av den vestlige verden. Men enda viktigere, er jeg som mange andre på min alder oppvokst i en tid der Youtube-videoer som forklarer hva som «egentlig» skjedde den dagen, var lettere å finne, for ikke å snakke om forstå, enn faktabaserte nyhetsreportasjer som omhandlet angrepene. Jeg tror 11. september 2001 endret verden på flere måter enn strengere sikkerhetskontroller på flyplasser som

---

¹ Uscinski & Parent, 2014, s. 5-6

Gardermoen eller Heathrow. Mitt inntrykk er at det er liten tvil om at 11. september 2001 utgjør et vannskille i konspirasjonsteoriverden. Ikke bare på grunn av konspirasjonsteorier omkring angrepene, men på grunn av tankegangen de teoriene populariserte og har gitt videre grobunn for, særlig i min aldersgruppe.

I enkelte miljøer og avisartikler, er det ikke uvanlig å se at mange drar en parallell mellom, og i enkelte tilfeller likestiller religion og konspirasjonsteorier.² Dette opplever jeg som provoserende og useriøst, ikke fordi jeg mener sammenligningen er ugyldig, men fordi deres vurderinger og redusering av kompleksiteten tematikken verken tar religion eller konspirasjonsteorier noe særlig på alvor. Paradoksalt nok bærer slike påstander preg av den sammen manglende evnen til å foreta en dyptgående vurdering og være analytisk som dominerer i konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang. Hvis det er noe denne avhandlingen er en kritikk av, eller motsvar til, så er det nettopp dette.

I arbeid med denne avhandlingen er det mange som har støttet meg igjennom året som har gått. Jeg vil rette en stor takk til veilederen min, Atle Ottesen Søvik. Fra idémyldring på kontoret til ferdig produkt, har du vist et enormt engasjement og innlevelse i denne tematikken. Når jeg selv har mistet oversikt har du strukket deg langt for å hjelpe meg å forstå hva jeg har holdt på med. Takk til Glenn Thomas, Anders og Vegard som har lest gjennom og kommet med gode kommentarer på samtlige utkast. Takk til Matthew og Kristin som har gitt god hjelp med deler av kildearbeidet og ikke minst forståelsen av kompleksiteten til arbeidet rundt GT-materialet. Takk til medstudenter som kanskje begynner å bli lei av å høre om dette temaet. Takk til familien min som har lyttet og kommet med konkrete anbefalinger. Ikke minst en enormt stor takk min kone, Sara, som har tålt å høre uendelig mange monologer rundt denne tematikken og som på så mange forskjellige måter har gjort dette mulig å gjennomføre. Helt til slutt vil jeg også takke sønnen min Olai, som ble født midt under denne avhandlingsprosessen. Du fikk slutt på all prokrastineringen ved å skape et daglig tidspress jeg måtte forholde meg til: takk.

---

² Kristiansen, 2021; Wåge, 2021

Sammendrag

I denne avhandlingen skal jeg sammenligne ung-jord-kreasjonisme og det man gjerne kaller konspiratorisk tankegang eller konspirasjonstenkning. Begge disse gruppene står ofte i opposisjon til etablerte kunnskapskilder inne det gitte temaet som diskuteres. På grunnlag av dette er det ikke unaturlig å trekke en parallell mellom dem. Derfor blir problemstillingen i denne avhandlingen:

«Hva er forholdet mellom ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier?»

For å svare på denne problemstillingen presenterer jeg hva kreasjonisme er og hva som kan anses som sentrale standpunkt blant ung-jord-kreasjonister. For å danne et teoretisk grunnlag for sammenligningen vil jeg gjennomgå hva forskningen på konspirasjonsteorier betrakter som noen sentrale kjennetegn på konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang. Da det er forholdsvis lite forskning på kreasjonisme vil sammenligningen skje ved at jeg ser på sentrale kjennetegn på tankegangen som forutsettes i konspirasjonsteorier og ser om tankegangen som ligger bak sentrale påstander inne ung-jord-kreasjonisme kan forstås inn i dette rammeverket.

Funnene jeg har gjort i denne sammenligningen tyder på at det er stor grad av likhetstrekk mellom de to gruppene på samtlige av de kjennetegnene jeg vurderer ut fra. Omfanget, stilen og begrunnelsene for sentrale holdepunkt innen ung-jord-kreasjonisme passer godt inn i det man betrakter som sentrale kjennetegn på konspirasjonstenkning. Bare et av de seks kjennetegnene skiller seg ut på nevneverdig vis. Tankegangen som ligger bak ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier vil kunne betraktes som grunnleggende sett allmennmenneskelige, men har en betydelig mye høyere intensitetsgrad enn det som vil anses som normalt.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn	1
1.2	Problemstilling og avgrensning	3
1.3	Materiale.....	5
1.3.1	Generelt om materiale og kilder.....	5
1.3.2	Anvendt materiale	6
1.4	Metode.....	9
2	Generelle metodiske overveielser	11
2.1	Koherensteori som sannhet.....	11
2.2	Metaposisjoner.....	13
2.2.1	Absolutisme.....	13
2.2.2	Skeptisisme.....	14
2.2.3	Relativistisk pluralisme	14
2.2.4	Perspektivpluralisme	15
2.3	Koherensteori og sannhet	16
2.4	Konklusjon.....	17
3	Kreasjonisme – teologi eller vitenskap?.....	19
3.1	Hva er kreasjonisme?.....	19
3.1.1	Definisjon	20
3.2	Ulike typer kreasjonisme	22
3.2.1	Gammel-jord kreasjonisme	22
3.2.2	Ung-jord-kreasjonisme	23
3.3	Kreasjonisme – En kort historisk innføring.....	24
3.4	Tro eller vitenskap?	26

3.5	Bibelens ufeilbarlighet.....	27
3.6	Skapelsen, fallet og syndfloden	30
3.7	Oppsummering	32
4	Konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang	34
4.1	Hva er konspirasjonsteorier?	34
4.2	Ulike typer konspirasjonsteorier.....	36
4.3	Konspirasjonsteorier som tenkemåte	37
4.4	Skepsis til det etablerte og stigmatisert kunnskap	39
4.5	Etterprøvbarhet, fornektelse og Confirmation bias	41
4.6	Behovet for en enkel forklaring	43
4.7	Gruppetenkning og identitet	44
4.8	Logiske feilslutninger	48
4.9	Oppsummering	49
5	Analyse.....	52
5.1	Behovet for en enkel forklaring	53
5.1.1	Konspirasjonsteorier.....	55
5.1.2	Kreasjonisme	57
5.1.3	Konklusjon	59
5.2	Gruppetenkning og identitet	60
5.2.1	Konspirasjonsteorier.....	62
5.2.2	Kreasjonisme	64
5.2.3	Konklusjon	66
5.3	Falsk dikotomi / svart-hvitt tenkning.....	68
5.3.1	Konspirasjonsteorier.....	69
5.3.2	Kreasjonisme	71
5.3.3	Konklusjon	73
5.4	Skepsis til det etablerte	73

5.4.1	Konspirasjonsteorier.....	75
5.4.2	Kreasjonisme.....	77
5.4.3	Konklusjon.....	81
5.5	Confirmation bias og fornektelse.....	81
5.5.1	Konspirasjonsteorier.....	83
5.5.2	Kreasjonisme.....	85
5.5.3	Konklusjon.....	87
5.6	Ockhams barberkniv.....	88
5.6.1	Konspirasjonsteorier.....	90
5.6.2	Kreasjonisme.....	92
5.6.3	Konklusjon.....	95
5.7	Oppsummering.....	96
6	Konklusjon.....	98
6.1	Avsluttende betraktning.....	102
7	Litteratur.....	104

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

De siste årene har det vært en økt interesse rundt konspirasjonsteorier i samfunnet. Det har skjedd gjennom podkaster som *Konspirasjonspodden* eller dokumentarer som *Konspiramerika* på NRK, men det har også i større grad blitt dekket i nyhetsbildet på grunn av ulike politiske situasjoner i Europa og i USA. I 2018 hadde NRK sin *Verdibørsen* en serie om konspirasjonsteorier: «*Alt er villet*».³ Der var blant annet Asbjørn Dyrendal og Terje Emberland med. De har forsket på konspirasjonsteorier siden starten av 1990-tallet. I starten av første episode sier Emberland at da de startet med dette, ble deres forskningsobjekt sett på som sært, marginalt og merkelig. Det er nok rimelig å si at forskning på, og kunnskap om konspirasjonsteorier og konspirasjonstenkning ikke lengre blir sett på som sært eller marginalt. Det er dessverre blitt ganske aktuelt. Spesielt i forbindelse med valget i USA og stormingen av kongressbygningen 6. januar 2021 har interessen for konspirasjonsteorier virkelig skutt fart. På denne måten er det nok ganske mange som har formeninger om hva konspirasjonsteorier er og hvilke følger det kan ha. Det er ganske vanlig å trekke en parallell mellom den økende graden av polarisering, populisme, høyreradikalisering og konspirasjonsteorier. I mange tilfeller synes konspirasjonsteorier å være drivkraften bak, eller forutsetningen, for at disse fenomenene vokser.⁴ De fleste konspirasjonsteorier bryter, på en eller annen måte, med det flertallet holder for sant, hva den offisielle forklaringen er i en spesifikk sak, eller hva forskning sier om et gitt tema. På denne måten blir konspirasjonsteorier, eller rettere sagt konspiratorisk tankegang, et sett med alternative linser man ser og filtrerer verden gjennom. På bakgrunn av dette vil det være rimelig å si at konspirasjonsteorier og tankegangen som ligger bak, i økende grad spiller en aktiv rolle i verdi- og interessedebytene som utspiller seg i ulike lag av samfunnet.

Religion spiller også en vesentlig rolle i disse verdi- og interessedebytene, både på samfunnsplan og internt i de respektive religiøse retningene. I den vestlige verden er debatten mellom religion og naturvitenskap ganske utbredt i en del miljøer, men er på ingen måte et nytt fenomen. Debatten har vart i en eller annen form siden midten av 1800-tallet, men siden 1990-

---

³ Myrtveit, 2018, episode 1

⁴ Dyrendal & Emberland, 2019, s.105

tallet synes den å ha fått større profilering. Med ulike dokumentarer fra blant andre Richard Dawkins,⁵ Bill Maher,⁶ og debattprogrammer mellom Bill Nye og Ken Ham⁷ ser vi at det ikke er en mangel for interesse innen tematikken vitenskap versus religion. En gruppe som ofte enten er engasjert i debatten eller gjenstanden for kritikken, er kreasjonister. Kreasjonisme kan forstås som en retning som eksisterer innen enkelte kristne miljøer som særlig vektlegger en bokstavelig lesning av Genesis 1-11, da spesielt skapelsesfortellingene og Syndfloden. Det finnes flere typer kreasjonisme både innen kristendom, men også innen andre religioner. Innenfor kristendom synes den mest profilerte og mest utbredte av kreasjonistretningene i vår tid, å være det som gjerne blir kalt *Young-Earth Creationism* eller, som det også kalles, *Scientific Creationism*.⁸ Som navnet ung-jord-kreasjonisme indikerer, legger deres standpunkt opp til en forståelse av at universet, verden og alt levende er skapt direkte av Gud, slik det blir beskrevet i de første kapitlene i Bibelen og at dette skjedde for relativt sett kort tid siden, cirka 6000 til 10 000 år. Dette standpunktet er ikke utelukkende begrunnet bibelsk, men også gjennom deres forståelse av naturvitenskapelig forskning og dens relasjon til de bibelske tekstene. Deres forståelse av eksistensens opphav og om liv i det hele tatt har utviklet seg, eller eventuelt hvordan, står i skarp kontrast tradisjonell til vitenskapelig metode og da spesielt evolusjonsteori. Ung-Jordkreasjonisme står også i sterk opposisjon til mye at det den etablerte teologien sier om skapelse og hvordan man tilnærmer og tolker de bibelske tekstene.⁹

Ved første øyekast ser vi at både kreasjonisme og konspirasjonsteorier står i det vi kan kalle periferien av hva de fleste vil anse som rimelig å holde for sant. På denne måten befinner de seg midt i debattene som preger vesten nå, altså hva som kan holdes for sant og hvilke verdier eller interesser som bør være styrende i samfunnet. Premissene for deres påstander og hvordan de argumenterer for dem, opererer utenfor «normalen», sett fra flertallets side. Både konspirasjonsteorier og kreasjonismens påstander skiller seg ofte fra det vi kan kalle normalvitenskapens forståelse av sannhet, men hva er relasjonene mellom dem og hvordan kommer det til uttrykk? Er det slik at de har mange felles kjennetegn, og har vi grunn til å tro

---

⁵ Barnes & Dawkins, 2006

⁶ Charles & Maher, 2008

⁷ Answers in Genesis, 2014

⁸ Numbers, 2006, s. 7

⁹ Mjåland, 2017, s. 123-124

at det er sammenfallende grunner til at disse kjennetegnene oppstår begge steder? Er det viktige forskjeller mellom dem, og hvordan bør i så fall disse forstås?

Disse spørsmålene er tema i denne avhandlingen. Ved å gå dypere inn i temaet og forsøke å finne svar disse spørsmålene vil vi forhåpentligvis få større innsikt i hva som er forholdet mellom kreasjonisme og konspirasjonsteorier.

1.2 Problemstilling og avgrensning

I denne avhandlingen skal jeg altså se nærmere på to store fenomener, nemlig kristen bibelfundamentalisme, i form av kreasjonisme, og konspirasjonsteorier for å se etter viktige likheter og forskjeller mellom disse fenomenene. Hver for seg er både kristen bibelfundamentalisme og konspirasjonsteorier omfattende størrelser og er på ingen måte uniforme eller homogene. Dersom man skal sammenligne dem på en god måte er det være helt avgjørende å redusere størrelsene betraktelig.

Når det kommer til bibelfundamentalisme, vil jeg fokusere på kreasjonisme. Grunnen til at jeg velger nettopp denne undergruppen av bibelfundamentalisme, handler om dens utbredelse i vår egen tid og hvordan deres bibelsyn eksemplifiserer en fundamentalistisk tilnærming til de bibelske tekstene på en informativ måte. Ofte blir kreasjonisme satt i opposisjon til tradisjonell naturvitenskap gjennom debattprogrammer, artikler eller bøker. Dette er naturlig og meget treffende, men kan gi et noe feilaktig bilde av at kreasjonisme er forholdsvis enhetlig. Dette kan ta oppmerksomheten vekk fra de interne debattene som foregår mellom kreasjonister og andre kristne, for ikke å snakke om uenighetene som finnes kreasjonister seg imellom. Kreasjonisme er heller ikke en uniform gruppe, det finnes flere retninger, men det kan grovt sett bli delt inn i to hovedkategorier, som videre har undergrupper. *Old- og Young Earth Creationism* (fra nå av gammel- og ung-jord-kreasjonisme). Av disse to er det ung-jord jeg kommer til å forholde meg til. Grunnen til dette handler hovedsakelig om utbredelse, størrelse og profilering.

En annen stor avgrensning jeg gjør i forhold til ung-jord-kreasjonisme er hvilke type argumenter og eksempler jeg trekker frem. I denne avhandlingen vil jeg hovedsakelig fokusere på deres bibelske og teologiske argumenter. Jeg vil i noen grad berøre deres naturvitenskapelige påstander da disse henger uløselig sammen med deres bibelsyn, men siden jeg ikke har noen formell kompetanse innen naturvitenskap vil jeg ikke i noen særlig grad gå inn i eksemplvis

termodynamiske lover eller betydning og tolkning av fossile funn. Hovedgrunnen til denne avgrensningen handler om det jeg oppfatter som grunnlaget for deres ulike naturvitenskapelige argumenter. På bakgrunn av materialet jeg forholder meg til, virker det ganske tydelig at alt som skal holdes for sant, må tolkes i lys av hva Bibelen sier om det gjeldende temaet, om det er fossile funn, jordens alder, karbondatering, bibelsk forfatterskap, homofili eller ekteskap. Deres forståelse av en ufeilbarlig bibel gitt av Gud blir tolkningsnøkkelen for å forstå verden og hvordan den henger sammen. Derfor mener jeg det er treffende og saksvarende å hovedsakelig behandle kreasjonisme på bakgrunn av deres bibelsyn og hva det har å si for hvordan de tolker Bibelen.

Når det kommer til konspirasjonsteorier vil jeg i liten grad gå dypt inn i spesifikke konspirasjonsteorier, men heller se på tankegangen som ligger bak disse påstandene. Jeg kommer til å ha et bredt fokus for å se på hva som er felles kjennetegn for konspirasjonsteorier, noe som forhåpentligvis vil gi en innsikt til den bakenforliggende tankegangen. Derfor kommer teorikapittelet i større grad til å omhandle det man kaller *konspirasjonstenkning* eller *konspiratorisk tankegang*, fremfor en dybdeanalyse av spesifikke konspirasjonsteorier. Fokuset i denne avhandlingen vil være å sammenligne kreasjonisme og konspirasjonsteorier for å se om det er noen viktige likheter og forskjeller. Det ville vært alt for omfattende dersom man skulle ha sett på alle potensielle likheter og forskjeller, eller drøfte grunnlaget for alle kjennetegnene. En sammenligning av de to vil kunne gi en god del viktige antydninger på hva som er felles årsaker og ikke, samt indikasjoner når det gjelder grunner til forskjeller eller likheter.

Problemstillingen i denne avhandlingen vil da være: Hva er forholdet mellom ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier? Man kan utforske mange sider av et forhold, men det vil være for omfattende for en masteroppgave å kunne gjøre en ordentlig vurdering av årsakene til at ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier er som de er. Målet mitt er derfor mer avgrenset, nemlig å gjøre en systematisk analyse av likheter og forskjeller mellom ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier. Det finnes mange typer likheter og forskjeller, men fokus er på kjennetegn som gjør disse teoriene spesielle i forhold til andre teorier. Av disse likhetene og forskjellene, vil fokus være på likheter, siden dette er mest interessant, samtidig som forskjeller også er viktige for helhetsbildet. En slik analyse er i seg selv et viktig klargjørende arbeid, og vil gi en del indikasjoner på hva som kan være årsaker til deres fellestrekk. Målet med avhandlingen er å bidra til å forstå forholdet mellom de to nærmere, selv om det ikke blir

noen fullstendig teori om forholdet dem imellom. Mer beskrivelse av arbeidet blir gitt under overskriften «metode» nedenfor.

1.3 *Materiale*

1.3.1 **Generelt om materiale og kilder**

Det har vært to grunnleggende utfordringer som kom frem tidlig i arbeidet med materiale i denne avhandling. Det ene har vært hvilke kilder jeg bør bruke for å få en slags faglig likevekt mellom de to fenomenene. Den andre store utfordringen handler om selve det faglige grunnlaget for tematikken i avhandlingen. Så vidt meg bekjent er det ikke blitt gjort en grundig akademisk sammenligning av kreasjonisme og konspirasjonsteorier. Det vil si at jeg i liten til ingen grad har hatt tidligere forskning å kunne lene meg på.

Når det kommer til skjevhet i kildene skyldes dette delvis kildenes natur, men også hvem som står bak kildene. I tilfellet med konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang foreligger det ganske mye tidligere forskning. Mesteparten av denne forskningen er gjort av akademikere som er skolert innen humaniora eller samfunnsvitenskap som religionshistorie, statsvitenskap, filosofi, historie og delvis psykologi. Det gjør at kildene for å belegge konspiratorisk tankegang i denne avhandlingen hovedsakelig er hentet fra forskning som ser på fenomenet fra utsiden og inn, altså sekundærlitteratur. Dette er ikke tilfelle med kreasjonisme. Kreasjonisme er i liten grad tematisert innen teologien – det nevnes typisk bare som et negativt eksempel. Jeg har funnet noen artikler som omhandler spesifikke temaer eller korte referanser i noen få bøker.¹⁰ Dette har medført at kildegrunnlaget mitt til kreasjonisme nesten uten unntak er primærkilder hentet fra bøker av kreasjonister selv, eller artikler funnet på nettsidene til kjente kreasjonistorganisasjoner, med et viktig unntak som nevnes nedenfor (Ronald Numbers). Det eksisterer også nettsider og bøker som argumenterer ganske hardt og militant imot kreasjonisme og deres verdensforståelse.¹¹ Disse har jeg benyttet meg av i veldig liten grad. Det vil si at kildene jeg har benyttet meg av omkring kreasjonisme har et tydelig bias, da de er en del av en debatt mellom naturvitenskap og kreasjonisme, eller generelle artikler skrevet av kreasjonister, muligens med en apologetisk eller polemisk funksjon. De mangler det utenfra perspektivet som

---

¹⁰ Se for eksempel Mjåland, 2017, s. 123-124

¹¹ Ra, 2016; King, 2015

sekundærlitteraturen jeg har benyttet meg av i arbeidet med konspiratoriske tankegang. Bruk av primærkilder som Youtube-videoer, forumer som 4Chan, Facebook- og Twitter-kontoer til konspirasjonsteorier har ikke vært aktuelt da de hovedsakelig vil være eksempler på mekanismer i konspiratorisk tenkning og ikke holdbare som et teoretisk grunnlag slik forskningen jeg faktisk har benyttet meg av.

Dette har resultert i at sammenligningen er basert på sekundærkilder i det ene tilfellet og primærkilder i det andre tilfellet. Det skyldes altså delvis mangel på sekundærkilder i det andre tilfellet, men på denne måten bidrar jeg med nye sekundærkilder til kreasjonisme. Jeg bruker forskningslitteraturen på konspirasjonsteorier til å finne sentrale kjennetegn ved konspirasjonsteorier, og så bruker jeg disse som utgangspunkt for å lete etter de samme trekkene i primærkildene på kreasjonisme. På den måten bidrar jeg til å etablere en lignende sekundærkunnskap om kreasjonisme som vi har om konspirasjonsteorier.

1.3.2 Anvendt materiale

Materialet jeg bruker for å besvare problemstillingen vil kunne deles inn i to hovedkategorier: det som omhandler konspirasjonsteorier/konspiratorisk tankegang og det som omhandler kreasjonisme.

Som belegg for konspirasjonsteorier og konspiratoriske tankegang har jeg hovedsakelig forholdt meg til tre bøker med ulike forfattere. *Hva er Konspirasjonsteorier* av religionshistorikerne Asbjørn Dyrendal og Terje Emberland, *A Culture of Conspiracy* av statsviteren Michael Barkun, og *American Conspiracy Theories* av Joseph Uscinski og Joseph Parent, som også er statsvitere.

Michael Barkun er meget kjent innenfor konspirasjonsteoriforskningen. Han er mest kjent for boken *A Culture of Conspiracy*, som først ble utgitt i 2001 kort tid etter angrepene 9/11. At de første ni kapitlene er skrevet før 9/11 gjør at denne boken er både viktig og interessant da den inneholder perspektiver som er skrevet i samtiden til dette vannskillet i vår forståelse av konspirasjonsteorier og deres utbredelse. Som Barkun selv skriver i forordet til andre utgave (som jeg har benyttet meg av) hadde han ikke forestilt seg den vanvittige

utviklingen det drøye tiåret mellom 2001 og 2013 ville medføre.¹² Dermed gir denne boken både et pre- og post- 9/11 perspektiv på konspirasjonsteorier. Denne boken brukes av mange som forsker på konspirasjonsteorier, da noen av begrepene og grunnleggende fellestrekkene som kjennetegner konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang er hentet fra det Barkun skriver her.

I en norsk kontekst er det spesielt to personer det er vanskelig å komme utenom dersom man skal snakke om konspirasjonsteorier, nemlig Asbjørn Dyrendal og Terje Emberland. De har vært aktive i konspirasjonsteoriforskningen siden 1990-tallet og blant annet vært med på å etablere organisasjonen *Skepsis*.¹³ *Hva er Konspirasjonsteorier* inngår i *hva er* serien til Universitetsforlaget og gir et bredt bilde av hva konspirasjonsteorier er og hvilke uttrykk det kan ha. Hovedformålet med boken synes å være å øke forståelsen av hva som ligger til grunn for konspirasjonsteorier og mekanismene som forårsaker konspirasjonstenkning.

American Conspiracy Theories - som navnet indikerer tar spesielt for seg konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang i en amerikansk kontekst. Joseph Uscinski og Joseph Parents forståelse av konspirasjonsteorier, deres tankegang og deres utbredelse er meget bred og er flettet inn i selve den amerikanske identiteten fra republikkens opprettelse til og med i dag. Dermed er deres fokus mindre på rene konspirasjonsteorier, men heller mentaliteten som ligger bak, hvem som tror på dem, hvorfor og hvilke konsekvenser det har for samfunnet.

Som jeg nevnt tidligere, finnes det lite forskning på kreasjonisme. Det meste av det man finner inngår i den større diskusjonen mellom evolusjon og kreasjonisme. Så vidt meg bekjent er det ett unntak til dette, nemlig boken til vitenskapshistorikeren Ronald L. Numbers; *The Creationists*. Så for å danne et teoretisk grunnlag for hva kreasjonisme er har jeg gått til kjente kreasjonistorganisasjoner og boken til Numbers.

The Creationists er en historisk gjennomgang av kreasjonisme, fra dets spede begynnelse på 1800-tallet og frem til i dag. Denne boken blir roset både av kreasjonister og evolusjonister på bakgrunn av dens omfattende presisjon og detaljerte fremstilling av kreasjonismens utvikling. Numbers er ikke selv kreasjonist, men har som fokus å gi en redelig

---

¹² Barkun, 2013, s. ix

¹³ <https://www.skepsis.no/om/>

og helhetlig fremstilling av kreasjonisme.¹⁴ Denne boken er en sekundærkilde med et utenfra og inn perspektiv, ikke helt ulikt litteraturen jeg benytter meg av når det gjelder konspirasjonsteorier. Men denne boken er hovedsakelig en kronologisk-historisk gjennomgang av kreasjonisme som fenomen, og ikke en sammenfatning av hva ulike kreasjonister står for. Derfor bruker jeg denne for det meste som en basis for eller kontekstualisering av kreasjonisme.

Scientific Creation er skrevet og redigert av den daværende lederen av *Institute for Creation Research (IRC)* Henry M. Morris. Denne boken kan betraktes som en mer helhetlig fremstilling av hva ung-jord-kreasjonisme er fra perspektivet til IRC og en av de viktigste foregangsmennene for kreasjonismen slik mange kjenner den i dag, nemlig Morris. Boken gjennomgår et forholdsvis bredt spekter av standpunkt som har vært viktige for kreasjonisme. Derfor velger jeg å bruke denne boken for å få klarhet i hva kreasjonisme er, og hva de står for.

Nettsiden til *Institute for Creation Research* inneholder også et arkiv av artikler som omhandler ulike aspekter ved ung-jord-kreasjonisme, som jeg kommer til å benytte meg av i denne avhandlingen. Som nevnt, er IRC grunnlagt av blant annet Henry Morris og har spilt en viktig rolle i promotering av en kreasjonistisk verdensforståelse. Derfor vil det være hensiktsmessig å bruke artikler som er publisert av IRC, da det er rimelig å anta at de har et forholdsvis stort nedslagsfelt.

En annen viktig og profilert kreasjonistorganisasjon som har vært spesielt synlige de siste årene er *Answers in Genesis (AiG)*. AiG har for mange blitt mer synlig de siste årene, blant annet på grunn av deres museum i Kentucky: *Ark Encounter* og *Creation Museum*, men også delvis gjennom debatter mellom deres leder Ken Ham og vitenskapsformidleren Bill Nye. På samme måte som IRC, har AiG et forholdsvis stort nedslagsfelt og har vært aktive i deres promotering av kreasjonisme, gjennom overnevnte museer som har som et pedagogisk formål, samt seminarer og en stor mengde artikler på deres nettside. Jeg kommer til å forholde meg til artikler som ligger på deres nettside.

Det finnes en forholdsvis ny bok om konspirasjonsteori og religion *Handbook of Conspiracy Theories and Contemporary Religion*.¹⁵ Boken har mange bidragsytere som skriver

---

¹⁴ Numbers, 2006, s. 13-14

¹⁵ Dyrendal, Robertson & Aspren, 2018, s. 1-2

hvert sitt kapittel der de utforsker ulike aspekter der religion og konspirasjonsteorier overlapper eller møtes. Boken er bare blitt benyttet i forarbeidet til avhandlingen, men er ikke en del av litteraturen jeg har anvendt, siden det var lite som var direkte relevant for å forstå forholdet mellom konspirasjonsteori og kreasjonisme spesielt.

1.4 Metode

Denne avhandlingen starter med en innledningsdel. Det er først en generell innledning i kapittel 1, og så noen generelle metodiske betraktninger i kapittel 2. Deretter kommer en redegjørelsesdel hvor jeg presenterer kreasjonisme og konspirasjonsteorier. Jeg gjør rede for kreasjonisme, hva det er og hva som kan forstås som kjerneargumenter i kapittel 3. I kapittel 4 vil jeg adressere konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang. Presentasjonen av konspirasjonsteorier viser at følgende kjennetegn er sentrale: Behovet for en enkel forklaring; Gruppetenkning og Identitet; Falsk dikotomi/Sort-hvit tenkning; Skepsis til det etablerte; Confirmation Bias og Fornektelse; og manglende bruk av Ockhams barberkniv. Disse kjennetegnene vil jeg bruke som disposisjon for analysen i kapittel 5. I analysen vil jeg beskrive hvordan disse kjennetegnene kommer til uttrykk i konkrete konspirasjonsteorier, deretter vil jeg se om de samme særtrekkene også kjennetegner ung-jord-kreasjonisme. Jeg kommer til å ha en liten konklusjon i hvert av disse underkapitlene, som til slutt spiller inn i den avsluttende konklusjonen i kapittel 6, før jeg helt til slutt kommer med noen avsluttende betraktninger.

På bakgrunn av denne strukturen blir sammenligningen av kreasjonisme og konspirasjonsteorier gjort utfra kjennetegn hentet fra forskning på konspirasjonsteorier. Grunnen til at jeg velger å gå frem på denne måten handler om skjevheten som ligger i de ulike kildene jeg beskrev under *generelt om materiale og kilder*. Det finnes altså mer forskning på konspirasjonsteorier og årsaker til dette, enn det gjør på kreasjonisme. Derfor er det hensiktsmessig å bruke hva forskningen sier om sentrale kjennetegn vi finner i konspirasjonsteorier som basis for å utforske om det er viktige likheter mellom kreasjonisme og konspirasjonsteorier eller ikke.

En utfordring med denne metoden er at det er en viss fare for at det blir anekdotiske funn og at man stort sett finner det man leter etter, altså at man faller for ukritisk *confirmation bias* eller at man begår *cherry picking* av datagrunnlaget. For å unngå dette har jeg tatt en del grep som skal sikre en systematisk gjennomgang av materiale og som ikke er basert på

vilkårlige valg. Det jeg leter etter hos kreasjonistene er begrunnet i forskningen på konspirasjonsteorier. Hva jeg vurderer som sentrale standpunkt og kjennetegn på kreasjonisme er hentet fra sentral litteratur, med unntak av Numbers, skrevet av kreasjonister og ikke hvor som helst. I denne prosessen har jeg lett etter felles kjennetegn og etter tegn på det motsatte. Dette er for å se etter funn som svekker hypotesen om likhet, og iblant finner jeg viktige forskjeller som vil bli påpekt i analysen. Når det kommer til min egen bias i møte med dette temaet har jeg ikke gjort opp en mening i forkant av dette arbeidet. Jeg har et åpent sinn i møte med materialet jeg behandler og er genuint nysgjerrig på hva jeg vil oppdage av likheter og forskjeller, og betydningen av dem.

Et forbehold som må tas, er at funnene må forstås i rammen av analysen som igjen er avhengig av materialet jeg har benyttet meg av. En større avhandling med større mengder materiale og en bredere drøfting vil selvsagt kunne finne mer, og på den måten kunne bedre svare på problemstillingen. Omfanget av denne avhandlingen i form av ordrammer og tidsrammer legger begrensninger på funnene jeg gjør. Videre forskning vil kunne avdekke mer.

2 Generelle metodiske overveielser

Å hevde at jorden er styrt av en hemmelig organisasjon, bestående av jøder og frimurere som holder sannheten skjult for menneskeheten er noe de aller fleste av oss vil stille spørsmålstegn ved. Ikke helt ulikt vil mange hevde et øyenbryn dersom noen hadde hevdet at jorden egentlig bare er 6000 år gammel og at en familie med mennesker oppbevarte to av alle verdens landdyr, deriblant dinosaurer, ombord i en diger båt under en verdensomspennende flod. På hver sin måte reiser kreasjonisme og konspirasjonsteorier noen interessante og komplekse spørsmål når det kommer til vitenskapsteori og hva som egentlig er kriterier for at noe skal kunne betraktes som sant.

Det kan være noen med en sympatisk tilnærming til konspirasjonsteorier eller kreasjonisme som leser denne avhandlingen. Vitenskapsteori er et omstridt felt. Men det er stor enighet om grunnleggende metoder og at konspirasjonsteorier og kreasjonisme faller utenfor disse. I dette kapitlet ønsker jeg å redegjøre for et slags bakteppe som begrunner en «normalvitenskapelig» tilnærming til hvilke kriterier som skal til for å hevde at noe er sant, samt hvordan vi bør forholde oss til ulike påstander som gjør krav på å være bærere av sannhet. Fordi analysen handler mye om feilslutninger, uenighet og dårlig vitenskap, vil jeg innledningsvis presentere en begrunnelse for normalvitenskapelig tilnærming. Det problematiske ved mange av kjennetegnene på konspirasjonsteorier og kreasjonisme blir tydeligere når man får en mer detaljert forståelse av kontrasten til normalvitenskap. Kapitlet fungerer også som en presentasjon av den generelle metoden som er forutsett i denne masteroppgaven.

2.1 Koherensteori som sannhet

Et stort, men grunnleggende spørsmål innen all vitenskap vil være: hva er sannhet og hvordan vurderer vi om noe er sant eller ikke? Dette er selvsagt ikke et spørsmål som bare er interessant i vitenskapen, men også er viktig i hverdagen til alle mennesker. Når vi skal krysse en trafikkert vei, bruker vi sansene våre for å registrere og tolke om det kommer biler eller ikke, og når vi skal drikke fra en kaffekopp, bruker vi sansene våre til å tolke om drikken er varm eller kald. Dette er sannheter det er lettere å finne ut av og enes om, men dette er ikke tilfelle i alle spørsmål om sannhet. Når det kommer til religiøse, etiske eller samfunnsmessige spørsmål kan hva som holdes for sant virke mindre klart. Hva gjør vi med ulike, og i mange tilfeller,

uforenlige tolkninger av verden og hvordan vi lever i den, som alle gjør krav på å være sanne? Det finnes ulike metoder som vurderer hvorvidt noe kan forstås som sant eller ikke. Den metoden jeg velger å trekke frem her er *Koherensteori*. Koherensteori har fokus på å danne et nettverk eller et helhetlig system, der en påstand om noe må passe inn for at det skal kunne anses som sant. Ifølge Rescher er en teori koherent i den grad den oppfyller tre krav:¹⁶

1. **Konsistens:** Dette vil si at de ulike elementene i en påstand må være i logisk overensstemmelse, altså kan de ikke utelukke hverandre.
2. **Sammenknytning:** Elementene må ha en saklig forbindelse, altså forbindelsene skal være så mange og tette som mulig.
3. **Omfang:** Elementene må være av et visst omfang, og jo flere elementer teorien integrerer, jo mer koherent er den.

Jeg velger å bruke koherensteori som metode i denne avhandlingen da det passer godt med en systematisk teologisk avhandling. Metoden svarer også godt på hvorvidt en påstand kan forstås som sann eller ikke. Dette er spesielt relevant for meg siden jeg har som formål å analysere påstandene som kommer frem i ulike konspirasjonsteorier og i ung-jord-kreasjonisme for å se om det er en sammenheng i hvordan de forholder seg til sannhet. I vurderingen av dette spørsmålet vil det ikke være godt nok å bare kikke ut av vinduet eller se om det kommer en møtende bil for å vurdere hva som er sant. For å kunne vurdere sannhetsgehalten her, trengs det å systematisere en avgrenset og relevant mengde med data, for så å kunne forklare den gitte mengden i rammene av det vi ellers vil forstå som sant om verden og hvordan den henger sammen.

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på hvordan vi kan hevde at noe er sant, hvordan kan vi forholde oss til ulike sannhetskandidater som er uforenelige og se om koherensteori kan brukes for å vurdere om noe er sant eller ikke. Problemstillingen jeg jobber utfra blir som følger: På hvilket grunnlag kan vi hevde at noe er sant og kan koherensteori brukes for å si om noe faktisk er sant eller ikke?

---

¹⁶ Gravem, 2004, s. 352

2.2 Metaposisjoner

Før vi går inn på selve koherensteorien ønsker jeg å se kort på ulike tilnærminger til hvordan vi kan forholde oss til ulike og motstridende påstander som gjør krav på å være sanne. Innenfor religion og filosofi finner vi ulike tolkninger av tilværelsen som hevder å være gyldige og sanne. Disse metaposisjonene handler om hvordan vi tilnærmer oss mangfoldet av meninger som i mange tilfeller virker til å utelukke hverandre. Så hvordan er det vi møter disse ulikhetene?

I Peder Gravem sin fremstilling av tankene til Rescher kommer det frem at filosofisk uenighet er totalt uunngåelig. Disse uenighetene kan delvis forklares i en form for kognitivt verdigrunnlag som ikke er i overenstemmelse. Dette kan blant annet handle om hva som anses som sentralt i en diskusjon og hva som av andre vil bli oppfattet som mer perifert. På denne måten vil en diskusjon omkring fundamentale verdispørsmål, om det er innen filosofi eller religion, ikke nødvendigvis kunne løses eller avsluttes. Enighet om disse verdiene er kanskje ikke et meningsfullt mål i filosofisk diskusjon, men det betyr ikke at filosofien er defekt dersom enighet ikke nås.¹⁷ Å diskutere ulike filosofiske, religiøse eller livssynsforståelser, eller metaposisjoner der enighet ikke er et realistisk alternativ, kan anses som en grunnleggende del av den filosofiske aktiviteten. Så selv om denne aktiviteten ikke vil resultere i et entydig eller enhetlig svar, vil selve aktiviteten anses som verdifull og vil kunne være meningsbærende ifølge Rescher.¹⁸ Men det finnes selvsagt andre måter å forholde seg til denne kollisjonen av metaposisjoner på. I det følgende presenteres fire grunnleggende forskjellige metaposisjoner.

2.2.1 Absolutisme

Som navnet indikerer så er dette en metaposisjon som forholder seg til at det bare finnes ett riktig svar og/eller én riktig tolkning av sakens virkelige sannhet i bla. religiøse og filosofiske spørsmål. Altså gjør en absolutistisk tilnærming til uenighet krav på å være i en særstilling til å uttale seg om sakens sanne natur. Dersom man inntar en slik metaposisjon vil motstridende standpunkt bli betraktet som feil.¹⁹ En tanke som virker å måtte ligge til grunn for et slikt syn er at vi mennesker faktisk har tilgang til en absolutt sannhet. Denne tankegangen er kanskje

---

¹⁷ Gravem, 2004, s. 343

¹⁸ Gravem, 2004, s. 343

¹⁹ Gravem, 2004, s. 344

forståelig og forholdsvis utbredt innen en del kretser, men høyst problematisk. Vår forståelse av hva som er sant er nettopp det, *vår* forståelse. Vår forståelse av et gitt tema blir påvirket av hva vi tar med oss inn i temaet, altså det Heidegger og Gadamer vil kalle fordommer eller forforståelse.²⁰ Denne forforståelsen er et produkt av våre erfaringer, tradisjonen vi er en del av og kulturell tilhørighet.²¹

2.2.2 Skeptisisme

I motsatt ende av spekteret finner vi metaposisjonen som hevder ingen av de motstridende standpunktene er riktige. Noe av grunnforutsetningen her, er en tanke om at det som ikke kan aksepteres av alle kan ikke aksepteres av noen som en meningsfull sannhet. Dette kan handle om at de ulike standpunktene undergraver hverandres holdbarhet. En annen grunn til skeptisisme vil kunne være at en absolutt sannhet ikke finnes eller i det minste at vi ikke har tilgang til den.²² Dette gjør at ulike standpunkt blir likestilt av den grunn at de har like lite tilgang til sannheten i det gitte temaet. Som en metaposisjon har skeptisismen en viktig utfordring. En slik metaposisjon vil være noe inkonsistent. Dersom man hevder at alle motstridende standpunkt er dårlige eller usanne, vil da skepsisene være en like dårlig metaposisjon som eksempelvis absolutismen. Dersom den mener at skeptisismen er sannere eller en bedre metaposisjon, mener den at noe er mer sant en noe annet. Altså er ikke alt like feil.²³

2.2.3 Relativistisk pluralisme

Med skeptisisme som metaposisjon vil man ikke kunne hevde at noe standpunkt er bedre enn ett annet, siden ingen av disse i realiteten har tilgang til hva som er sant. Dermed er alle standpunktene likestilt. Relativistisk pluralisme som metaposisjon vil ha en lignende konklusjon, men med motsatt argumentasjon. Alle standpunktene er likestilt, ikke fordi alle tar feil, men fordi alle standpunktene er like sanne. Innenfor en religiøs kontekst vil da ulike religioner eller religiøse tradisjoner utelukke hverandre. Ulikhetene vil heller kunne ses på som ulike aspekter av samme grunnleggende sannhet. Det er ikke slik at sannheten ikke finnes, men det er utenfor vår forståelsesramme og dermed ikke tilgjengelig for oss. Dette betyr ikke man

---

²⁰ Jeanrond, 1994, s. 64 - 65

²¹ Gravem, 2004, s. 344 - 345

²² Gravem, 2004, s. 345

²³ Gravem, 2004, s. 346

selv trenger å tro på alle religioner, men heller at ingen har rett til si at deres sannhet er bedre enn andre religioner som hevder å være sanne.²⁴ På denne måten unngår relativistisk pluralisme å havne i konkret konflikt med andre standpunkt, men problemet er kanskje heller at det, på samme måte som i skeptisisme, kommer en slik metaposisjon i konflikt med seg selv. På samme måte som i skeptisisme, kan ikke relativistisk pluralisme gjøre krav på å være mer sann enn absolutisme eller skeptisisme uten at det forekommer et paradoks.²⁵

2.2.4 Perspektivpluralisme

En grunnforutsetning når det kommer til perspektivpluralisme som metaposisjon er at ingen mennesker er et blankt ark eller møter ny kunnskap upåvirket av vår kultur og arv. Gravem påpeker at denne arven ofte kan være sammensatt og motsetningsfull, og at denne mangefasetterte arven utgjør en samling med uforenlige *sannhetskandidater*. Ingen av oss kan akseptere alle disse, siden de er i kollisjonskurs med hverandre.²⁶ Dette gjør at vi må velge ut et ståsted på basis av hva vi kan, eller bør, akseptere og danner et grunnlag vi bedømmer dataene utfra. Dette kan betraktes som et helhetssyn eller et trossystem, der valgene vi tar ikke bare bedømmes på bakgrunn av fakta, men også av perspektivet vi møter fakta med. Det vil selvsagt være mulig å forstå andres perspektiv eller verdigrunnlag, men det er ikke det samme som at vi aksepterer dem som sanne. Ståstedet, eller standpunktene, er da ikke objektive siden de er avhengig av perspektivet vi som individ innehar. Som nevnt over, kan vi ikke ha flere perspektiver på en gang, da det ville vært inkonsistent. Det er bare mulig å ha ett perspektiv om gangen, ifølge Rescher.²⁷

Med dette ser vi at perspektivpluralisme som metaposisjon på sett og vis står midt mellom det absolutte og det fullt relative. Selv om man ikke har direkte tilgang til det sanne, betyr ikke det at alt vil være relativt eller likegyldig. Vi vurderer hva som er sant slik det viser seg for oss og bedømmer det på bakgrunn av perspektivet vi har. Perspektivpluralisme som metaposisjon går ut på at bare ett standpunkt er sakssvarende i et bestemt perspektiv, men at det finnes mange ulike perspektiv.²⁸

---

²⁴ Gravem, 2004, s. 346-347

²⁵ Gravem, 2004, s. 347

²⁶ Gravem, 2004, s. 348

²⁷ Gravem, 2004, s. 348-349

²⁸ Gravem, 2004, s. 350-351

2.3 Koherensteori og sannhet

Når vi som mennesker skal orientere oss i verden vi er en del av, trenger vi på en eller annen måte å forholde oss til virkeligheten. Som det ble nevnt innledningsvis i dette kapittelet, hadde vi ikke kunnet krysse en trafikkert vei på en forsvarlig måte om ikke vi forholdt oss til virkeligheten. I dette eksempelet er det ikke slik at ulike synspunkt på om det kommer en bil eller ikke, er like gode eller like sanne. Om det kommer en bil eller ikke, kan vi begrunne i en gitt mengde «data» som våre sanser oppfatter. Hos Rescher regnes også alle andre påstander om sannhet som data. Valget om vi krysser veien blir altså tatt på bakgrunn av dataene vi har tilgjengelige for oss. Valget er ikke vilkårlig, men er begrunnet i noe. Denne måten å vurdere hvorvidt noe er sant kan kanskje ha noe overføringsverdi til hvordan vi vurderer sannhet i mindre håndfaste spørsmål.

Rescher argumenterer for at koherens kan brukes for å begrunne hvorvidt noe sannsynligvis er sant eller ikke. Dette handler ikke om sannhet i en absolutt forstand, men at koherens vil kunne brukes som et kriterium for sannhet. Formålet til koherens vil da være å finne mest mulig sammenheng i ulike erfaringer av verden for å danne et helhetlig bilde som kan fungere som en plausibel forklaring på hva som kan anses som en potensiell sannhet. Altså en godt begrunnet *sannhetskandidat*.²⁹ På denne måten er ikke sannhet noe som bygges ut fra et fundament som er antatt riktig eller bygget ut fra et grunnleggende og solid faktum, men heller et nettverk av mindre sannheter. I dette nettverket, eller et «spindelvev» av evidens, som Rescher kaller det, er ikke hver komponent spesielt sterk i seg selv. Dersom det er en konsistent forbindelse mellom dem, dannes det en sterk struktur som kan si noe om hva som er mer eller mindre plausibelt.³⁰ Dette spindelvevet består av våre erfaringer, det Rescher kaller kognitiv arv, som utgjør sannhetskandidater i form av data.

Ut ifra vårt ståsted og den kognitive arven vi er bundet til blir sannheten vi hevder vår sannhet. Spørsmålet som da oppstår, blir: på hvilket grunnlag kan jeg hevde at min sannhet faktisk er sannhet og i samsvar med det virkelige? Dersom man skal kunne gjøre dette, vil det være nødvendig å påvise en saklig forbindelse mellom koherens som kriterium og begrepet sannhet, altså hvordan tingene faktisk forholder seg, noe den tyske filosofen Lorenz Puntel

---

²⁹ Gravem, 2004, s. 352

³⁰ Rescher, 2001, s. 173

kritiserer Rescher for å ikke gjøre, en kritikk som Rescher tar til seg.³¹ Rescher kom så med det han kalte *ideell koherens*. For at noe skal kunne være ideal koherens må databasen man vurderer utefra være fullstendig og at den databasen er sakssvarende slik at det kan vurdere hva som er virkelig. Sannhet definert på denne måten er noe mennesker aldri vil ha tilgang til, men bare noe vi kan nærme oss. Så for å kunne hevde at vår sannhet faktisk er sann, skiller Rescher mellom *idealisert koherens* og *faktisk koherens*. Idealisert koherens kan skildre virkelig sannhet ved optimal koherens med en fullkommen database. Faktisk koherens er det vi kan godta som sannhet gjennom det vi kan påvise med tilgjengelig data. På denne måten kan vi hevde vår sannhet som mer koherent enn andre sannheter. Altså at vår sannhet er nærmere det virkelige enn andre sannheter. Dette er da en sannhet som er mer plausibel, uten at det dermed er sagt at det er en garanti for fullstendig sannhet.³²

Puntel definerer sannhet som koherens og skiller mellom tre ulike nivåer av sannhet, eller sannhetsbærere. Det første av disse nivåene er det han kaller *saksforholdet*. Dette er den primære sannhetsbæreren og forstås som *det at noe forholder seg slik og slik*. Det neste nivået er hvordan det uttrykkes språklig, altså påstandens *setning*. Dette anses som en sekundær sannhetsbærer og er bare sann dersom den skildrer et sant saksforhold. For å bruke eksempelet fra tidligere, er påstanden «det kommer en bil» bare sann dersom det faktisk kommer en bil. Altså er det en forbindelse mellom setningen og saksforholdet. Det tredje nivået er det Puntel kaller *den kognitive instansen*. Dette omhandler et erkjennende subjekt med oppfatninger. Oppfatningene er da sanne dersom det er en reel forbindelse til en sann setning som igjen uttrykker et sant saksforhold.³³

2.4 Konklusjon

Forholdet mellom de tre ulike sannhetsbærerne som blir presentert av Puntel kan hjelpe oss å få klarhet for perspektivpluralisme som metaposisjon presentert av Rescher, og dermed hvordan vi kan forholde oss til egen eller andres sannhetspåstander. Med dette ser vi at det gitte saksforholdet, setningen og den kognitive instansen må kunne integreres i en koherent mengde av andre saksforhold, setninger og kognitive instanser. Koherens brukes da som et kriterium for

---

³¹ Gravem, 2004, s. 353

³² Gravem, 2004, s. 353-354

³³ Gravem, 2004, s. 354-355

å vurdere hvorvidt saksforholdet og en posisjon i form av den kognitive instansen faktisk forholder seg til saken og dermed er sann. Dermed vil det være mulig å bruke koherensteori som metode for å vurdere om en påstand er sann eller ikke, men også som en sannhetsteori.³⁴

---

³⁴ Graven, 2004, s. 357

3 Kreasjonisme – teologi eller vitenskap?

I dette kapitlet skal vi se nærmere på kreasjonisme. Spørsmålene jeg kommer til å sette søkelyset på i dette kapitlet er: hva er kreasjonisme og hva kan betraktes som noen av kjerneargumentene eller sentrale standpunkt blant dem som kaller seg ung-jord kreasjonister. For å svare på dette vil jeg, som nevnt i innledningskapitlet, bruke *The Creationists* av Ronald L. Numbers, *Scientific Creationism* av Henry Morris, samt artikler og annen informasjon fra nettsiden *Answers in Genesis* (AiG) og *Institute for Creation Research* (IRC). For å avgrense omfanget av dette kapitlet, kommer jeg til å fokusere på deres bibelforståelse og hvordan dette kommer til uttrykk. Før vi kan gå inn i noen av de sentrale standpunktene og kjerneargumenter trenger vi å forstå hva kreasjonisme er og hvordan det er meningsfylt å snakke om det. Derfor vil jeg i 3.1 gjøre rede for hva kreasjonisme er og avklare ulike tilnærminger til begrepet. I 3.2 vil jeg gå kort gjennom ulike typer kreasjonisme, før i 3.3 tar en kort historisk gjennomgang av hvordan kreasjonismen har utviklet seg til slik vi kjenner den i dag. 3.4, 3.5 og 3.6 vil være en gjennomgang av sentrale standpunkt og grunnsyn funnet i ung-jord-kreasjonisme.

3.1 Hva er kreasjonisme?

«I begynnelsen skapte Gud himmelen og jorden. Jorden var øde og tom, mørket lå over dypet, og Guds ånd svedde over vannet.» Dette er de to første versene i skapelsesfortellingen vi finner i Genesis 1 – 2,3 (fra nå av Gen/Genesis 1).³⁵ Disse to versene er på sett og hvis startskuddet for hele den store fortellingen som kristendommen inngår i. Hendelsen som blir beskrevet i denne teksten blir selve grunnlaget for at det kan finnes en teologi omkring soteriologi, eskatologi eller kristologi. Tanken om Gud som skaper blir en slags grunnleggende forutsetning for alt annet. Gud som eksistensens opphav, på en eller annen måte, er noe de fleste kristne vil kunne stille seg bak, men uenigheten og diskusjonen blir tydeligere når vi stiller spørsmålet: på hvilken måte? Dette blir da ikke et spørsmål *om* Gud er skaper, men *hvordan* Gud skapte. Altså et spørsmål om mekanikken bak eksistensen og hvordan det levede er blitt slik det er nå.

Det finnes et bredt spekter av tolkninger når det kommer til lesning av Genesis 1, alt fra allegoriske eller mytiske lesninger til mer bokstavelige tolkninger der man leser teksten i større

---

³⁵ Bibelen, 2011

grad som en historisk fortelling. Det vil også variere fra kristen til kristen hvor mye man vektlegger skapelsesteologi og skapelsen slik den fremstilles i Genesis 1. Det er ikke gitt at alle kristne mener at denne teksten, eller en inngående kunnskap om universets opprinnelse, er avgjørende for deres trosliv. For andre gir det ikke mening å snakke om hvem Jesus er, hva frelse er, eller hvordan vi kan leve et meningsfullt kristent liv med mindre vi kan se på skapelsen i Genesis som et faktum.

I boken *Scientific Creationism* åpner Henry M. Morris med å påpeke viktigheten av opprinnelse uavhengig av temaet som legges frem.

“Regardless of the subject matter of a particular course of study, it is vital that the student be made aware of origins. If he studies chemistry, he should have an interest in the origin of the elements and the laws that govern chemical reactions... A course in government should include discussion of the origin of his own nation and its legal structure, as well as of the origin of nations and laws in general.”³⁶

Morris fører denne logikken over til spørsmålet om livet. Altså dersom vi skal snakke meningsfullt om hva livet er, trenger vi å ha en forståelse for livets opprinnelse. Når vi skal snakke om et gitt tema, uavhengig av hva det er, er konteksten viktig. Dersom vi ikke har oversikt over rammene for temaet, kan det bli en utfordring å bore seg ned i hva kjernen til temaet er.³⁷ Dersom vi fører denne logikken over til forståelse av Bibelen eller til kristent liv, vil det også være meningsfullt. Konteksten eller startpunktet til den store fortellingen vi finner i Bibelen er, som Morris påpeker, viktig. Som navnet kreasjonisme indikerer er fortellingens opprinnelse av høyeste relevans. Noe som også blir høyst relevant er hvordan vi forstår startpunktet. Før vi går inn på hvordan kreasjonister forstår universets opprinnelse og hvilke argumenter de bruker for deres ståsted, trenger å redegjøre kort for hva som ligger i selve begrepet kreasjonisme, og kort si noe om de to hovedretningene innen kreasjonisme.

3.1.1 Definisjon

Dersom man søker på *kreasjonisme* i Store Norske Leksikon sin nettside, finner man følgende definisjon: «Kreasjonisme er en retning basert på overbevisningen om at universet,

---

³⁶ Morris, 1985, s. 1

³⁷ Morris, 1985, s. 1-2

verden og alt liv er skapt slik som blir beskrevet i Bibelen.»³⁸ Denne definisjonen er treffende og ikke direkte feil, men den er ganske bred. En av utfordringene med denne definisjonens bredde er at den ikke tar hensyn til at det finnes ulike tolkninger av hva Bibelen sier om skapelse og hvilke skapelsestekster man legger til grunn for den tolkningen. En konsekvens av dette er at definisjonen blir for upresis til å kunne redegjøre på en tilfredsstillende måte hva kreasjonisme er og hva som gjør at den skiller seg fra andre tolkninger av skapelsestematikken som er til stede i det bibelske materialet. Derfor trenger vi en definisjon som er betydelig mye mer spisset. Dersom vi velger å bruke en definisjon som er mer i linje med: kreasjonisme er en historisk lesning av Genesis 1-11. Dette bli mer presist når det kommer til hvilket tekster og bibelsyn som legges til grunn, men vi får et nytt sett med utfordringer. Er det slik at alle som leser Genesis 1-11 som en historisk beretning er kreasjonister? I boken *Systematisk Teologi* svarer Marius Timmann Mjåland ja på dette spørsmålet. Han skriver at en bokstavelig lesning av skapelsestekstene i Genesis forutsetter at man tror tekstene beskriver hvordan verden faktisk ble til. Altså blir det noe naturvitenskapen faktisk vil kunne uttale seg om.³⁹ En mulig innvending mot standpunktet til Mjåland vil være, dersom man leser Gen 1-11 historisk, vil det være mulig gjøre dette utelukkende på bakgrunn av trosmessige eller teologiske overbevisninger. Altså at man forstår teksten som historisk, uten å forstå hva det innebærer. Mjåland sitt standpunkt forutsetter at man er bevist på konsekvensene av en historisk lesning, noe som alle ikke nødvendigvis er. Dersom noen gjør det vil det være et meget unyansert og ureflektert standpunkt, men ikke nødvendigvis urealistisk.

Slik kreasjonisme blir presentert av *AiG*, *IRC*, og i *Scientific Creationism*, kommer det frem at deres standpunkt og argumentasjon ikke er utelukkende trosmessige eller teologiske overbevisninger. Naturvitenskapelige funn blir aktivt brukt for å underbygge de ulike fortellingene som kommer frem i Genesis 1-11.⁴⁰ Eksempelvis vil dette kunne være hvordan fossile funn og ulike sedimenter i geologisk materiale er med på å bekrefte troverdigheten til den verdensomspennende floden som blir beskrevet i Gen 6-9, og at dinosaurer var om bord i arken.⁴¹ Dersom det er ett skille mellom en utelukkende trosmessig og teologisk lesning, og en lesning som tar i bruk både tro, teologi og naturvitenskap i lesningen av Genesis 1-11, har begge

---

³⁸ Gundersen, 2020

³⁹ Mjåland, 2017, s. 125

⁴⁰ Morris, 1985, s. 3-5; Institute for Creation Research, u.å.; Answers in Genesis, u.å., d

⁴¹ Mortensen, 2011

har det vi gjerne kan kalle en biblistisk lesning av Bibelen, men skillet ligger i rollen naturvitenskapen spiller i bevisføringen og underbyggingen av troverdigheten til Bibelens evne til å beskrive det som faktisk skjedde ved tidens begynnelse.

På bakgrunn av dette vil det være mer fruktbart å jobbe ut ifra en definisjon av kreasjonisme som: Kreasjonisme er en kristen orientering som hevder at universet, jorden og alt liv er produkter av guddommelig inngripen (divine creation) slik både Genesis 1-11 og naturvitenskapen bekrefter.⁴² Denne definisjonen vil innbefatte både gammel- og ung-jord-kreasjonisme. Som nevnt er fokuset i denne avhandlingen ung-jord-kreasjonisme, men jeg velger likevel å gjøre kort rede de ulike synene her.

3.2 Ulike typer kreasjonisme

Debatten som virker å få mest oppmerksomhet er mellom forklaringsmodellene til kreasjonister og evolusjonister. Selv om det sikkert er god grunn til det, kan dette fort skape et bilde eller gi inntrykk av at kreasjonister er en homogen gruppe, men dette er altså ikke tilfelle. Vi skal nå se kort på de to hovedgruppene vi finner innen kreasjonisme, nemlig Old Earth (gammel-jord) og Young Earth (ung-jord) kreasjonisme. Selv om det finnes andre mindre orienteringer innen kreasjonisme, velger jeg å trekke frem disse to siden de virker til å være de to største hovedretningene.

3.2.1 Gammel-jord kreasjonisme

I introduksjonskapittelet til *The Creationists* har Numbers en tabell der han viser hvordan tre ulike orienteringer i kreasjonisme regner alderen til jorden og universet. To av disse gruppene holder seg til en gammel-jord forståelse.⁴³ Det vil si at de mener at Gud har skapt jorden, men at fortellingen vi finner i Genesis 1 leses mer billedlig. *Day-Age* teorien holder seg til kronologien av skapelse som kommer frem til Gen 1, men leser ikke det hebraiske ordet Yom (dag) som et 24-timers døgn, men heller en lengre tidsepoke som kan strekke seg over flere millioner år. Det virker ikke til å sette noen konkrete årstall tilknyttet de ulike hendelsene i Genesis 1-11, som Edens hage eller syndefloden. På denne måten blir både den bibelske skapelsesfortellingen og dateringen av universets alder som vi finner i tradisjonell

---

⁴² Scott, 2004, s. 52-53

⁴³ Numbers, 2006, s. 10-11

naturvitenskap harmonisert.⁴⁴ Den neste gammel-jord orienteringen Numbers viser til er *Gap-*, eller *Ruin & Restoration*-teorien. I motsetning til *day-age*, forstås *Yom* (dag) her som et faktisk 24-timers døgn. Et avgjørende skille menes her å være mellom vers 2 og 3 (Gen 1). Det vil si at skapelsen skjedde på seks dager akkurat slik den blir forklart i Genesis 1, men da fra vers 3 og utover. Dette betyr at det er et udefinert tidsrom mellom vers 2 og 3 der materien og alt av prehistorisk liv vil ha eksistert. Altså at det kan ha vært flere skapelser og utryddelser i dette tidsrommet.⁴⁵ De plasserer hendelsene i Edens hage til å ha skjedd for cirka 6000 år siden. Så selv om denne teorien har en forholdsvis bokstavelig lesning av Genesis-fortellingen vil den likevel være enig i at universet og jorden er like gammel som dominerende teorier i naturvitenskapen.

3.2.2 Ung-jord-kreasjonisme

Ung-jord kreasjonister mener at universet, jorden og alt levende ble direkte skapt av Gud (spesiell divine action) slik det blir fremstilt i Genesis. I motsetning til gammel-jord kreasjonister mener man at dette skjedde for relativt kort tid siden. Ved å bruke ættetavlene som man finner i deler av GT, som Ussher-kronologien, daterer man skapelsen til å ha funnet sted omlag 6000 til 12 000 år siden.⁴⁶ En forståelse som den vi finner her fordrer en lesning av Bibelen som Guds direkte ord og at Gud selv betraktes som øyenvitne til hendelsene som er beskrevet i Genesis 1.⁴⁷ I samtlige tekster man finner på nettsidene til AiG og IRC kommer det frem viktigheten av å tolke det hebraiske ordet «*Yom*» som et 24-timers døgn. I boken *Scientific Creationism* går Morris kort igjennom logikken i hvorfor det forstås på den måten, samt viktigheten av det. Her gir han *day-age* kreasjonistene rett i at *Yom* kan forstås som «en tid», men at det er langt mer vanlig at det forstås som et 24-timer døgn. Han påpeker også at dersom «en tidsalder» eller «lang tid» var ment av forfatterne eller Gud i Genesis 1, ville det vært bedre ord til å beskrive det.⁴⁸ Avgrensingen av døgnet ligger også i at Gen 1 avslutter og starter hver ny dag med «og det ble kveld, og det ble morgen, første dag.» (1:5) Morris argumenter tydelig og saklig for at *Yom* forstås som et 24-timers døgn og at dette er av stor betydning for hvordan vi forstår teksten og hva den sier om universets tilblivelse som skapt av Gud.

---

⁴⁴ Scott, 2004, s. 62

⁴⁵ Scott, 2004, s. 61-62

⁴⁶ Mortensen, 2011

⁴⁷ Answers in Genesis, u.å., a

⁴⁸ Morris, 1985, s. 221-222

3.3 Kreasjonisme – En kort historisk innføring

I 1859 gir den britiske naturforskeren Charles Darwin ut boken *The Origin of Species*. I løpet av de neste 20 årene hadde de aller fleste vitenskapsmenn både i England og i Nord-Amerika begynt å støtte Darwin sin teori om artenes utvikling. Likevel var det en del debatt rundt hvorvidt dette faktisk betydde at Gud ikke kunne ha styrt denne utviklingen på en eller annen måte. En av Darwin sine mer kjente kollegaer, den amerikanske botanikeren Asa Gray, mente at artenes utvikling kunne ha vært styrt av en guddommelig inngripen. Dette var en påstand Darwin var tydelig imot.⁴⁹ Noe av den tidlige kritikken mot Darwin sin evolusjonslære gikk på at mennesket mistet sin unike posisjon som var hevet over dyr og planter. I noen kritikeres øyne, var vi som mennesker blitt degradert, til å bare være siviliserte og dekadente aper.⁵⁰ En tydelig kontrast til tanken om at mennesker var skapt i Guds bilde. Det er ikke rart at mange kan ha opplevd dette som et angrep på menneskeverdet, noe som kunne ha konsekvenser for enkeltmennesker inn i en ny og usikker industriell tidsalder.

Andre forsøkte å gjøre som Gray ved å argumentere for at å holde seg til evolusjonsteorien ikke nødvendigvis utelukket muligheten til troen på Gud. Biologen John McCrady og geologen Arnold Guyot anerkjente ikke at evolusjon og spesiell skapelse var motsetninger. Guyot søkte å harmonisere vitenskapen og Bibelen ved å dele inn «dagene» av skapelse i Genesis 1 inn i ulike epoker i en form for kosmisk historie. Han mente at det var en sammenheng mellom jordens geologiske og biologiske utvikling og utviklingen som ble beskrevet i Genesis 1. Guyot vektla bare Guds direkte skaperhandlinger når det kom til dannelsen av materie, liv og mennesker. Annen utvikling mente han kom som et produkt av naturlovene og naturlig seleksjon.⁵¹ Noe som kan sies til å være tråd med en gammel-jord tolkning, mer spesifikt day/age-teorien.

Selv om debatten internt blant evolusjonister om hvordan detaljene i artenes utvikling hadde foregått, ble det i løpet av 1870-årene dannet et klima som utvilsomt var i evolusjonsteoriens favør. Grunnen til dette handlet om en overveldende bevismengde som pekte

---

⁴⁹ Numbers, 2006, s. 15-16

⁵⁰ Numbers, 2006, s. 17

⁵¹ Numbers, 2006, s. 21-22

på naturlig utvikling fremfor spesiell skapelse utført av Gud.⁵² Dette betydde imidlertid ikke at Gud var utelukket og vi ser at forskjellene mellom evolusjonære og kreasjonister ikke var så store på denne tiden. I sin gjennomgang av debattene i denne tidsperioden, påpeker Numbers at man skulle ganske langt utenfor rammene av hovedstrømmingene innen vitenskapelig tankegang for å hevde en forholdsvis nylig tilkomst av liv i tråd med en bokstavelig tolkning av Genesis 1.⁵³ Altså det vi nå gjerne kaller ung-jord-kreasjonisme eller Creation Science.

I århundreskiftet virker debatten mellom evolusjonister og kreasjonister å bevege seg fra mer akademiske kretser og inn i den større samfunnsdebatten. Sammen med en voksende fundamentalisme i USA, virker dette til å ha lagt grunnlaget for utviklingen av en mer konservativ eller biblistisk holdning til skapelse, noe som førte til at konflikten med evolusjon ble intensivert.⁵⁴ I etterkant av første verdenskrig var verden i sjokk etter grusomhetene og lidelsen mennesker hadde utøvd på hverandre. Blant noen konservative i USA fikk darwinismens menneskesyn skylden for krigen og grusomhetene, og måtte dermed utradres.⁵⁵ Gjennom det som ble omtalt som «the scourge», altså utrenskelsen, gikk man aktivt inn igjennom lovgivning for å forby evolusjonslære i skoler og det offentlige.⁵⁶ Denne konflikten fikk et oppgjør med Scopes-rettssaken i 1925. Rettssaken omhandlet hvorvidt en lærer, John Thomas Scopes, hadde brutt loven ved å undervise om evolusjon i en lokal skole i Tennessee. Rettssaken ble en formalisering av kampen mellom evolusjon og religion i form av kreasjonisme. Gjennom rettssaken ble det gjort tydelig at en fundamental tilnærming til Bibelen med vitenskapelig belegg ikke holdt mål, da ingen seriøse vitenskapsmenn ville ta kreasjonisme i forsvar.⁵⁷

Ung-jord-kreasjonismen som vi kjenner den i dag, hadde liten innflytelse på starten av 1900-tallet. Selv ikke blant de mest fundamentalistiske kristne var det noen som hevdet at jorden bare var 6000 år gammel, at mennesker og dinosaurer hadde levd samtidig, eller at fossile funn pekte mot en verdensomspennende flod.⁵⁸ Det var først på 1960-tallet at dette endret seg.

---

⁵² Numbers, 2006, s. 18

⁵³ Numbers, 2006, s. 23-24

⁵⁴ Numbers, 2006, s. 51-53

⁵⁵ Numbers, 2006, s. 56-57

⁵⁶ Numbers, 2006, s. 61

⁵⁷ Numbers, 2006, s. 88-89

⁵⁸ Numbers, 2006, s. 368

I 1961 ga Henry Morris og John Whitcomb ut boken *Genesis Flood*. Her skriver de at de anser Bibelen som ufeilbarlig, både når det kommer til spørsmål om teologiske sannheter og i spørsmål om vitenskapelig sannhet.⁵⁹ De jobbet på nye måter for å få en moderne vitenskapelig modell til å passe inn i det bibelske rammeverket. Hva noen av disse argumentene er, kommer jeg tilbake til senere i dette kapitlet. Deres påstander var et tydelig brudd med den dominerende gammel-jord-forståelsen, samt den dominerende forskningen innen evolusjon.⁶⁰ Det var først på dette tidspunktet at ordet kreasjonisme ble nærmest ensbetydende med en forståelse av en ung jord, og hvordan naturvitenskap kan bekrefte Bibelen og vis versa.⁶¹

3.4 Tro eller vitenskap?

Dersom noen hevder at universet, jorden og alt det levende er blitt til over en periode på seks 24-timers dager, slik det blir fremstilt i Bibelen vil mange si at det handler om tro og ikke vitenskap. Dersom man tror på eksistensens opprinnelse slik det blir fremstilt i Genesis 1 står man i opposisjon til vitenskapen. I vår moderne kontekst er det ganske vanlig å skille mellom universet som et produkt av gudommelig skapelse og en naturligvitenskapelig forståelse av verdens tilblivelse gjennom naturlig utvikling. Dersom man tror på Gud, kan man ikke «tro» på vitenskap. Det er fort gjort å da tenke at kreasjonisme, da spesielt ung-jord-keasjonisme står i opposisjon til naturvitenskapen. Dersom vi sier dette, maler vi et bilde som er litt for enkelt. Naturlig utvikling og naturvitenskap er ikke synonymt. Naturvitenskap kan være med på å forklare arters naturlige utvikling, men naturvitenskap er mer enn bare det. Da blir spørsmålet, står naturvitenskap og kreasjonisme i opposisjon til hverandre?

Gjennom samtlige artikler på nettsidene til IRC til AiG kommer det tydelig frem at kreasjonisme og vitenskap ikke står i opposisjon til hverandre. Som Morris sitt syn legger opp til, forutsetter ung-jord-keasjonisme naturvitenskapelig forskning og bruker det aktivt for å underbygge troverdigheten som ligger i Bibelen som Guds ord til mennesker. I en artikkel på nettsiden til AiG om hva kreasjonisme er, påpeker de at forskningen som gjøres, Både er rettet inn mot Bibelen og mot den naturlige verden vi befinner oss i.⁶² Opposisjonen, eller kontrasten, ligger heller mot evolusjonsteorien og eksistensens opprinnelse gjennom Big Bang som en

---

⁵⁹ Numbers, 2006, s. 225

⁶⁰ Numbers, 2006 s. 225-226

⁶¹ Numbers, 2006, s. 368

⁶² Answers in Genesis, u.å., a

forklaringsmodell, ikke naturvitenskap i seg selv. Altså prosessene for å si noe om hva som er sant når det kommer til eksistensens opphav, innebærer ikke en blind tillit til alle påstander som kommer fra kreasjonistforskere. De påpeker, som i all god vitenskap, at en hypotese som viser seg å være feil eller er utdatert i lys av ny data, må endres eller forkastes.⁶³ I to ulike artikler påpeker to av AiG sine skribenter, Tommy Mitchell og Paul Taylor, at forskning som gjøres av kreasjonister kan være upresis og at ny og mer oppdatert kunnskap kan påvise at påstander som tidligere har blitt ansett som sanne viser seg å være feil.⁶⁴ Men som Taylor igjen, påpeker endrer ikke dette grunnsynet om at Bibelen er en troverdig og ufeilbarlig kilde til sannhet.⁶⁵ Kreasjonisme kan da forstås ikke som et alternativ til vitenskap, men som en alternativ forklaringsmodell til evolusjonsteorien. Altså er både evolusjonsteorien og kreasjonisme ulike forklaringsmodeller som aktivt bruker naturvitenskapen for å underbygge sine ståsted. Et av argumentene AiG bruker for å si at deres modell er bedre, handler om «historical science» og «operational science». Historical science og operational science skiller seg fra hverandre, ifølge AiG på følgende grunnlag: Operational science går på hva vi kan observere og om det er mulig å reprodusere det gitte eksperimentet.⁶⁶ Altså hvordan vi kan lage vaksiner, fly eller sende eposter via internett. Historical science handler ikke om hva som er observerbart, men om tingenes opprinnelse, altså noe naturvitenskapen ikke kan svare definitivt på. Det er bare Bibelen som er en sikker kilde til opprinnelse.⁶⁷ Argumentet som da brukes er at både kreasjonisme og evolusjonsteori grunnleggende sett krever en overbevisning eller tro.

3.5 Bibelens ufeilbarlighet

De fleste debatter innen kristne miljøer, om det omhandler homofili, abort, politisk engasjement eller klima, virker til å kunne kokes ned til individets bibelsyn. Hvorvidt Bibelen forstås som Guds ufeilbarlige ord eller om det er menneskers tolkninger av hva som er blitt åpenbart, kan potensielt ha store konsekvenser på hvordan vi bruker Bibelen til å hevde hvorvidt noe kan holdes for sant eller ikke. Så hvor står vi dersom vi tar utgangspunktet i et ung-jord kreasjonistisk syn på Bibelen? En term som ofte kommer frem i amerikanske evangelikale miljøer, og på nettsidene til både IRC og AiG, er «Biblical Inerrancy». Dette er noe vi gjerne

---

⁶³ Answers in Genesis, u.å., a

⁶⁴ Mitchell, 2010; Taylor, 2007

⁶⁵ Taylor, 2007

⁶⁶ Patterson, 2007

⁶⁷ Patterson, 2007

vil kunne oversette med «Bibelens ufeilbarlighet». Dette handler om hvordan man forstår forfatterne av Bibelen som *inspirert* av Gud. Brain Edwards skriver i en artikkel hos Answers in Genesis at Gud «*Breathed*» inspirasjonen inn i forfatterne og at Ånden har direkte ledet til tekstens tilblivelse.⁶⁸ Så selv om forfatterne bruker eksempler og erfaringer fra deres egen samtid, vil Gud ha overstyrt eventuelle feil som kunne ha dukket opp som et produkt av menneskelige formuleringer. Dermed inneholder Bibelen akkurat det Gud vil at den skal inneholde. Edwards bruker også en henvisning for å fremheve et viktig ledd i denne forståelsen av Bibelens autoritet. I Paulus brev til Hebreerne kapittel 6 vers 18, skrives det at «*Gud ikke kan lyve*», noe som, i denne konteksten, kan forstås som at Gud ikke kan tale usant. Ved å trekke sammen at Bibelen er gitt mer eller mindre direkte fra Gud og at Gud ikke kan tale usant, betyr det at Bibelen best vil kunne vurderes som «*Inerrant*», altså ufeilbarlig ifølge Edwards.⁶⁹

Som det ble formulert av Morris og Whitcomb i *Genesis Flood*, får Bibelens ufeilbarlighet to utslagsfelt, den ene i selve det bibelske materialet og den andre i verden skapt av Gud. Dermed kan ikke Bibelen og vitenskapen være motstridende siden begge betraktes som ulike aspekter av Guds verk og direkte produkter av Guds handlinger. Dette kan sies å være et slags grunnleggende premiss som gjennomsyrer hele den moderne ung-jord-kreasjonismen, at Bibelen er en kilde til naturvitenskapelige sannheter, og med mindre mennesker begår feil, vil vitenskapelige funn bekrefte det Gud har åpenbart i Bibelen. For å si det på en annen måte, vil vitenskapelige sannheter måtte forstås inn i rammen av de bibelske tekstene for at det skal kunne anses som gyldig. Når Bibelen uttaler seg om hvordan jorden er blitt til, skal det kunne være mulig å påvise dette gjennom vitenskapelig arbeid. Morris påpeker i *Scientific Creationism* hvilke begrensninger naturvitenskapen har når det kommer til å undersøke jorden og universets opprinnelse.

However, the details of the creation period – duration, methods, purposes, etc. – cannot be determined from science. The scientific method is limited to the study of processes as they occur at present, and these processes cannot create anything, as demonstrated conclusively by the law of thermodynamics.⁷⁰

---

⁶⁸ Edwards, 2011

⁶⁹ Edwards, 2011

⁷⁰ Morris, 1985, s. 203

Her virker det som at Morris referere til observasjons-basert innsamling av data. Som han sier, mener han at denne metoden er begrenset til å kun uttale seg om ting slik det viser seg for oss i nåtiden. Noe som gjøre at vitenskapen ikke kan utale seg med sikkerhet om fortiden siden forskere ikke var der for å observere det.⁷¹ Morris mener at den beste kilden vi har til å si noe om hvordan ting ble til i begynnelsen er Bibelen, da nærmere bestemt fortellingen vi finner i Genesis 1-11. Dette gir Bibelen en unik innsikt i hva som anses som sant ifølge Morris. Når man leser skapelsesfortellingen i Gen 1 mener han at den gir oss en bemerkelsesverdig og presis fremstilling av universets urhistorie.⁷² Noe av bakgrunnen for å tenke på denne måten handler om hvilken relasjon Bibelen og Gud har. Dersom Bibelen er gitt av Gud kan den ikke inneholde vitenskapelige feil, fordi det strider mot all fornuft at Gud ville gitt oss noe som var feilaktig. Dermed vil alle temaene Bibelen berører kunne forstås som utvilsomme sannheter, noe som gjør at de bibelske tekstene forstås som bærere av, eller utgangspunktet for vitenskapelige sannheter.⁷³ Det er da spesielt tre hendelser Morris og andre ung-jord-kreasjonister mener er spesielt viktige når det gjelder kreasjonismens modell for jordens urhistorie. Det er selve skapelsen (1 Mos 1), syndefallet (1 Mos 2) og den verdensomspennende floden (1 Mos 6-8).⁷⁴ Dette kommer vi tilbake til i neste underkapittel.

Et annet viktig ledd i forståelsen av Bibelen som ufeilbarlig og autoritativ, handler om forfatterskap til tekstene, og hvordan disse forfatterne var inspirert av Gud. Når det kommer til forfatterskap til Genesis og resten av Pentateuken, skiller ung-jord kreasjonisters syn seg betraktelig fra hva som er konsensus blant bibelforskere om forfatterskapet til de fem mosebøkene. I artikkelen *Did Moses Write Genesis* argumenterer Hodge og Mortenson for at det er Moses som er forfatteren, gjennom blant annet ved å angripe *dokumenthypotesen* presentert av Wellhausen. De mener at det er en overveldende mengde både bibelsk og utenom bibelsk dokumentasjon for at Moses har skrevet Pentateuken.⁷⁵ Morris adresserer dette i *Scientific Creationism* og hevder at det er patriarken i Genesis som har skrevet om deres respektive historier, altså Adam, Noah osv. Moses har vært redaktøren til et helhetlig Genesis

---

⁷¹ Morris s. 203-204; *Answers in Genesis*, u.å., d

⁷² Morris, 1985, s. 204

⁷³ Numbers, 2006, s. 219

⁷⁴ Numbers, 2006, s. 228; Morris, 1985, s. 214

⁷⁵ Hodge & Mortenson, 2011

og er forfatteren av de andre fire bøkene.⁷⁶ Hodges og Mortenson konkluderer med at de som hevder at Moses ikke har skrevet Pentateuken, enten bevisst eller ubevisst, angriper autoriteten og troverdigheten til hele Bibelen og dermed Gud selv. Det virker som de legger mye av skylden på at intellektuelt snobberi blant bibelforskere, kirker og ikke-kristne forskere ødelegger for at sannheten skal komme frem.⁷⁷

3.6 Skapelsen, fallet og syndfloden

Blant bibelforskere er det en overveldende konsensus om at det er et skille mellom skapelsesfortellingene; Genesis 1,1 - 2,4a og 2,4b - 3,2. Det handler om en rekke faktorer som språkbruk, struktur, tematikk og datering av tekstene. De fleste bibelforskere vil si at tekstene har ulike forfattere og at det er cirka 400 års mellom dem.⁷⁸ De fleste ung-jord kreasjonister er uenige med dette og leser skapelsesfortellingene som en sammenhengende fortelling.⁷⁹ På denne måten er fortellingen om Adam og Eva en videreføring, eller en utbrodering, av hva som skjedde dag seks i Gen 1 fortellingen. Gud skapte alt slik det er beskrevet i Gen 1-3. Ung-jord kreasjonister mener at dette ikke legger til rette for utvikling på tvers av ulike arter, men at Gud skapte det man gjerne kaller «*Created Kinds*», altså at Gud skapte alle landdyr på dag seks i hvert sitt slag, inkludert dinosaurer.⁸⁰ Dette åpner for at det kan foregå utvikling internt innenfor en art, men ikke utover det. Disse dyrene ble da skapt av Gud, fullt utviklede og voksne. Altså kan de ikke ha utviklet seg fra mindre avanserte skapninger. Dette gjelder ikke bare landdyrene på dag seks, men alle levende skapninger. Morris skriver at dette gir jorden og alt liv «an «appearance of age» right from the start».⁸¹ Sammen med en forståelse av *Yom* som et 24-timers døgn legger dette opp til en forståelse av at universet, jorden og alt liv er skapt nøyaktig slik Genesis 1-3 beskriver, og at dette er noe som kan bekreftes gjennom naturvitenskapelig forskning.

Det neste viktige punktet i en ung-jord lesning av Genesis 1-11 er når synd og død kommer inn i verden, altså det man gjerne kaller *fallet*. Som et produkt av fri vilje kunne

---

⁷⁶ Morris, 1985, s. 205-206

⁷⁷ Hodge & Mortenson, 2011

⁷⁸ Clifford, 1985, s. 520-522; Collins, 2014, s. 32; 41

⁷⁹ Edwards, 2007

⁸⁰ Ham & McKeever, 2004

⁸¹ Morris, 1985, s. 209-210

mennesker velge mellom å adlyde Guds bud eller ikke. Gjennom å spise frukten av treet til kunnskapen om godt og ondt, valgte mennesket å ikke adlyde Guds vilje (1 Mos 2:17). Dette førte til at døden og synden kom inn i det skapte. Det virker som at de fleste ung-jord kreasjonister leser denne fortellingen forholdsvis bokstavelig og appliserer naturvitenskapelige prinsipper til den. Morris trekker en parallell mellom det han kaller «bondage of decay» som han henter fra Romerne 8, 20-22, (altså det vi på norsk oversetter med «slaveriet under forgjengeligheten»), og den andre termodynamiske lov, som sier at mengden entropi øker over tid. Enkelt forklart betyr det at mengden kaos stiger.⁸² En annen grunn til at fallet er viktig er at det beviser at jorden er ung. Ifølge en artikkel med tittelen *Animal Death Before the Fall?* på nettsiden til IRC, vil kristne som hevder at fossiler er mange millioner år gamle gå imot det Bibelen sier om at det skapte var i utgangspunktet «svært godt!» (1 Mos 1:31).⁸³ Noe som enten indikerer at synd, død og vold ikke er så ille, eller som Morris hevder vil dette synet indikere at Gud skapte ondskaper, døden og lidelsen.⁸⁴ Noe som da går imot hva Bibelen sier om Guds natur. Dersom synd vil bli forstått som noe Gud skapte eller som en intrigert del av det skapte gjennom en teistisk/kristen tilnærming til evolusjon, vil det ikke være noe poeng med at Gud skulle sende Jesus som frelser for å gjenopprette Guds «originale skaperverk».⁸⁵

I Genesis 6-9 finner vi fortellingen om en verdensomspennende flod som Gud sendte for å utslette ondskaper i verden. Bare Noah og hans familie ble berget. For ung-jord kreasjonister forstås dette som nok et bevis som utvilsomt peker mot en ung-jord. Man mener at fossile funn gjort i hele verden bekrefter historisiteten til den bibelske fortellingen. I motsetning til den dominerende tanken innen naturvitenskap, mener ung-jord kreasjonister at disse fossilene har blitt til, ikke over lang tid, men ved *en* katastrofal og verdensendrende hendelse. Mortenson mener at de ulike sedimentære lagene i jordens overløp og de fossilene man har funnet i dem, er nettopp de bevisene man kunne forventet av en katastrofal hendelse som floden i Gen 6-9 fortellingen.⁸⁶ Dette vil si at de sedimentære lagene som geologer mener har blitt til over millioner av år egentlig har skjedd fort. Ham og McKeever trekker frem vulkanutbruddet ved Mount St. Helens i 1980 som et moderne bevis på at sedimentære lag kan

---

⁸² Morris, 1985, s. 211-212

⁸³ Herbert, 2021

⁸⁴ Herbert, 2021; Morris, 1985, s. 231

⁸⁵ Mortenson, 2011

⁸⁶ Mortenson, 2011

utvikle seg veldig fort, noe som motbeviser nødvendigheten av millioner av år med utvikling.⁸⁷ Dermed virker de fleste ung-jord kreasjonister til å konkludere veldig likt som Jake Herbert hos ICR gjør, at på bakgrunn av bevisgrunnlaget som er til stede, vil ung-jord-modellen forklare disse funnen bedre enn evolusjonsmodellen.⁸⁸

3.7 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett nærmere på kreasjonisme, hva det er og hvilke temaer som holdes høyt eller ses på som spesielt sentrale i deres bibel- og verdensforståelse. Selv om mange kreasjonister hevder at deres standpunkt er det kirken alltid har ment, ser vi at ung-jord-kreasjonisme slik vi kjenner det i dag, er et forholdsvis nytt fenomen og får ikke fotfeste i større miljøer før midten av 1900-tallet. I spørsmålet tro versus vitenskap, ser vi at kreasjonister ikke stiller seg i opposisjon til vitenskap, men heller naturvitenskap i form av evolusjonsteori. Mange vil nok stille seg skeptisk til hva ung-jord kreasjonister mener er god vitenskap.⁸⁹ Et gjennomgående argument, eller at slags urokkelig grunnpremiss, i kreasjonisme slik det er presentert i materialet jeg har forholdt meg til, er tanken om en ufeilbarlig bibel gitt mer eller mindre direkte av Gud. Dette synet får ringvirkninger for ikke bare hvordan Bibelen leses, men hvordan hele verden forstås. Bibelen er rammeverket, eller linsene, som er førende for hvorvidt noe kan holdes for sant eller ikke. Dersom informasjon ikke skulle stemme med det Bibelen sier, er det utvilsomt feil. Genesis 1-11 og fortellingene som kommer frem der, leses som historiske tekster, skrevet av Moses og/eller patriarkene. Hendelsene de beskriver har skjedd slik Genesis og naturvitenskapen bevitner, og dette må holdes for sant dersom Bibelen og Gud skal tas seriøst.

Gjennomgående i dette kapitlet ser vi at ung-jord-kreasjonisme, deres vitenskaps- og bibelforståelse står i skarp kontrast til det etablert naturvitenskap og teologi sier om hvordan Bibelen og verden henger sammen. I linje med metaposisjonene som jeg gjorde rede for i forrige kapittel, vil det være ganske tydelig at kreasjonisme har en absolutt tilnærming til sannhet. Selv om prinsippet om absolutt sannhet og sikkerhet i Bibelen vil kunne skape trygghet for mange,

---

⁸⁷ Ham & McKeezer, 2004

⁸⁸ Herbert, 2021; Herbert, 2017

⁸⁹ Numbers, 2006, s. 228

er det et syn som byr på en del utfordringer i møte standpunktene som kommer fra «normalvitenskapen» i form av både teologi og naturvitenskap.

4 Konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang. Som jeg skrev i innledningskapitlet, vil grunnlaget for dette kapitlet være hentet fra bøkene *Hva er konspirasjonsteorier* av Asbjørn Dyrendal & Terje Emberland, *A Culture of Conspiracy* av Michael Barkun, og *American Conspiracy Theories* av Uscinski & Parent. Hovedspørsmålene i dette kapitlet vil være: hva er konspirasjonsteorier og hva er det som kjennetegner tankegangen blant dem som gjerne blir omtalt som konspirasjonsteoretikere? Målet med å få klarhet i disse spørsmålene vil være å ende opp med en liste over kriterier eller sentrale kjennetegn som inngår i konspiratorisk tankegang. De kjennetegnene vil da utgjøre grunnlaget for sammenligningen med kreasjonisme i analyse kapitlet, men før vi kan se på de ulike kjennetegn må vi besvare det første spørsmålet. Derfor vil 4.1, 4.2, 4.3 handle konspirasjonsteorier på et mer generelt plan, samt en nyansering av hvordan vi kan nærme oss temaet konspirasjonsteorier. De resterende underkapitlene vil være beskrivelser av utvalgte kjennetegnene på konspiratorisk tankegang som kommer frem i materialet jeg anvender.

4.1 Hva er konspirasjonsteorier?

Både Dyrendal & Emberland og Barkun er enige i at på et grunnleggende plan forsøker konspirasjonsteorier ofte å forklare hvorfor det skjer ondskap i verden eller hvorfor ting går galt.⁹⁰ Dette kan være at onde demoniske krefter, eller ondsinnede organisasjoner utfører urett som rammer folk som ikke fortjener det. Dersom vi forsøker å definere selve begrepet vil ikke dette i seg selv være godt nok. Det er finnes mange andre tilnærminger som forsøker å forklare ondskap uten at vi kaller det konspirasjonsteorier. Når det er snakk om hva konspirasjonsteorier er og hva som kjennetegner dem trenger vi mer. Det er selvsagt mange ulike forklaringsmodeller i ulike konspirasjonsteorier, men et grunnleggende trekk som går igjen er at dette er villedte handlinger, utført av en eller flere aktører for å oppnå et gitt resultat.⁹¹ Altså i et konspiratorisk verdenssyn er universet styrt av design og intensjon, noe som ikke gir rom for tilfeldigheter. Barkun fremhever tre trekk han mener er gjennomgående i så å si alle konspirasjonsteorier:

---

⁹⁰ Barkun, 2013, s. 3; Dyrendal & Emberland, 2019, s. 15

⁹¹ Barkun, 2013, s. 3; Dyrendal & Emberland, 2019, s. 19-20

1. Alt er villet
2. Ingenting er slik det utgir seg for å være
3. Alt henger sammen.⁹²

Med et verdenssyn der ingenting er tilfeldig, er alt som skjer et produkt av noe eller noens vilje. Altså forstås verden som høyst intensjonal. I ytterste konsekvens kan dette danne et fiktivt verdensbilde som gir mer mening eller fremstår som mer koherent en den ekte verden. På denne måten vil noe som ser ut som enn rekke tilfeldige hendelser, eller hendelser utenfor menneskelig kontroll, kunne bli tolket som konspiratørens forsøk på å skjule deres intensjoner eller handlinger. Altså er ikke disse hendelsene det de ser ut til å være, sannheten er blitt dekket over på en eller annen måte. I en verden der ingenting er tilfeldig er det fort gjort å trekke paralleller mellom alt som skjer. Når alt henger sammen, blir konspirasjonsteoretikerens jobb å finne den skjulte sammenhengen mellom ulike hendelser eller organisasjoner.⁹³ Dette verdensbildet kan virke utrolig skremmende. Ingenting er tilfeldig, ingenting er slik det utgir seg for å være og at alt henger sammen, og den egentlige sannheten er styrt av en ondsinnet gruppe. Selv om dette er skremmende, er det samtidig noe betryggende i et slikt verdensbilde. Det vonde som skjer er tross alt ikke tilfeldig, det er en konkret person eller gruppe som styrer, noe som konkretiserer ondskapen, eller uretten i verden. En ondskap det da faktisk vil være mulig å motarbeide.⁹⁴ Ved å konkretisere det man misliker i form av trender eller utvikling i samfunnet får man kanskje følelsen av kontroll og oversikt i en verden som ellers er uoversiktlig og desorienterende.

Etymologien kommer fra det latinske ordet *conspirare*, som betyr å «puste sammen» eller «eller være besjelet av samme ånd».⁹⁵ Noe som kan indikere at man slår seg sammen om en hemmelig plan. Dersom vi tar en titt på historien vår, trenger vi ikke å se langt før vi finner ekte konspirasjoner eller sammensvergelses. Eksempler på dette vil kunne være President Nixon sin innblanding i *Watergate* skandalen, eller avsløringene til Edward Snowden om at NSA (National Security Agency) hadde utført ulovlig overvåkning av egen befolkning.⁹⁶ Til

---

⁹² Barkun, 2013, s. 3-4

⁹³ Barkun, 2013, s. 3-4

⁹⁴ Barkun, 2013, s. 4

⁹⁵ Dyrendal, 2009

⁹⁶ Grimes, 2016

tider har det vist seg konspirasjonsteoretikere har hatt rett i deler av fortellingen eller at deres fremstilling av fortellingens grove linjer har vært riktig. «Today's conspiracy theory may be tomorrow's history» Derfor kan vi si at det forekommer reelle sammensvergelse eller konspirasjoner uten at alle disse kan kalles konspirasjonsteorier. Altså er det viktig å skille mellom en dokumentert konspirasjon, noe NSA eller Watergate vil kunne forstås som og en konspirasjonsteori. Dersom vi hadde brukt en definisjon som: «Konspirasjonsteorier er: en påstand om at en eller flere aktører har sammensverget seg», kunne den fort bli så upresist at den i liten grad kunne forklart fenomenet på en nyttig måte. Når vi snakker om konspirasjonsteorier refererer vi som regel til forholdsvis utarbeidede tanker som inneholder kriteriene som ble løftet frem i avsnittet over. Altså at hypotesene som postuleres forutsetter en viss tankemåte som gjerne bærer preg av intensjonalitet. Dyrendal & Emberland påpeker at vi bruker «konspirasjonsteori» betegnelsen når vi omtaler «*spesielt tvilsomme fortellinger*», der faktaene eller bevisene som blir presentert er «*høyst tvilsomme og udokumentert*», og at «*teoriens premisser og konklusjoner er preget av merkelige og ofte ulogiske tankesprang*».⁹⁷ På denne måten kan en konspirasjonsteori forstås som en etablert forklaringsmodell som har klare mangler når det kommer til fakta og logisk sammenheng.

4.2 Ulike typer konspirasjonsteorier

Michael Barkun deler konspirasjonsteorier inn i tre hovedkategorier eller omfangsnivåer. Selv om de fleste konspirasjonsteorier vil dele grunnleggende fellesnevner vil de kunne kategoriseres på bakgrunn av omfanget til den gitte sammensvergelsen. De tre nivåene er: konspirasjoner som omhandler hendelser, om større systemer og superkonspirasjoner.

Hendelseskonspirasjoner fokuserer, som navnet tilsier, på en konkret hendelse eller en serie hendelser (der deler av sannheten er skjult). Altså er omfanget av konspirasjonen, eller sammensvergelsen, begrenset til et tidspunkt eller den umiddelbare ettervirkningen av en hendelse. Eksemplet Barkun bruker på denne typen konspirasjoner er attentatet på John F. Kennedy. I denne typen konspirasjoner er gjerningsmennenes motiv og mål begrenset til hendelsen og/eller dens umiddelbare virkning og hører ikke nødvendigvis til i en større sammensvergelse.

---

⁹⁷ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 15-16

Det neste nivået i omfang er det som Barkun kaller *Systemkonspirasjoner*. Der hendelseskonspirasjoner har begrensede og veldefinerte mål, dreier systemkonspirasjoner seg om sammensvergelses som har større og bredere mål. Disse målene kan handle om å få kontroll på et område, et land eller til og med handle om at sammensvergelsen søker eller allerede har verdens herredømme. Altså kan man si at denne typen konspirasjonsteorier foregår på et samfunnsnivå. Selv om målet i denne typen konspirasjoner er brede og innviklede, er ofte mekanikken bak målet forholdsvis enkelt, ifølge Barkun. Ofte er det en liten gruppe eller organisasjon som infiltrerer eller kontrollerer eksisterende institusjoner. Konspirasjoner som dette handler gjerne om hvordan grupper som jødene, Frimurerne eller den katolske kirke angivelig «virkelig» opererer og at de holder sannheten skjult.

Superkonspirasjoner er veldig like systemkonspirasjoner, men skiller seg i omfanget av hva konspirasjonen handler om, men også i omfanget av hvem sammensvergelsen består av. Barkun beskriver det nærmest som en konstruksjon som består av flere ulike hendelse, - og systemkonspirasjoner som overlapper og har en slags hierarkisk inndeling. Øverst i dette hierarkiet er det en skjult gruppe som styrer de andre aktørene. Dyrendal & Emberland påpeker en distinksjon innen superkonspirasjoner. Der systemkonspirasjoner ofte hører til i mer etablerte ideologiske grupper som religiøs fundamentalisme eller politisk ekstremisme, har superkonspirasjoner en mer flytende ideologi.⁹⁸ På denne måten kan slike superkonspirasjoner ofte være vanskeligere å kartlegge eller tilskrives en spesiell gruppe i samfunnet. Et eksempel på denne typen konspirasjonsteori vil være QAnon.

4.3 Konspirasjonsteorier som tenkemåte

De siste par årene har konspirasjonsteorier som *Pizza Gate* og *QAnon* vokst enormt i popularitet og utbredelse. Kjernen i QAnon kan kanskje reduseres til at det demokratiske partiet i USA, andre verdens-ledere og Hollywood kjendiser, som utgjør «*The Deep State*» er onde pedofile kannibaler som voldtar og dreper barn i, blant annet pizzarestauranter, og styrer politikken i USA og delvis i verden. Tidligere president Donald Trump blir betraktet som den eneste som kan stoppe denne onde kabalen.⁹⁹ Denne konspirasjonen er meget drøy og ikke minst bisarr. Den maler konspirasjonsteoretikernes motstandere som onde monstre som må

---

⁹⁸ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 34

⁹⁹ Færseth & Dyrendal, 2021

nedkjempes. Dette er en teori som de fleste vil anse som høyst fantasifull og ikke langt unna total galskap. Når vi snakker om konspirasjonsteorier og forsøker å forklare hva de er, blir gjerne drøye eksempler som QAnon brukt.¹⁰⁰ Det kan være fristende å gjøre, da det illustrerer på en glimrende måte hvor galt ting kan gå og hvor langt ut på viddene konspirasjonsteorier kan føre. Dersom vi bare bruker eksempler som QAnon, eller teorier om at hamskiftende utenomjordiske øglemennesker har infiltrert samfunnet, står vi i fare for å sykeliggjøre fenomenet. De av oss som ikke tror på slike teorier kan da føle oss immune mot slik galskap. Vi kan fort glemme at tankegangen bak slike forestillinger er utbredt og en normal del av hvordan vi som mennesker er satt sammen.¹⁰¹ Det er ikke slik at alle konspirasjonsteorier er like usannsynlige eller bare har sin utbredelse i små og marginale grupper. Uscinski & Parent referer til spørreundersøkelser som viser noe om utbredelsen av enkelte konspirasjonsteorier. I 2012 ble det gjort en undersøkelse som viser at mellom 60-80 prosent av amerikanere mener at omstendighetene rundt drapet på president John F. Kennedy ikke er slik den offisielle forklaringen legger opp til. Deriblant trodde 63 prosent av de spurte på minst én spesifikk konspirasjonsteori omkring hendelsen.¹⁰² Uscinski & Parent mener det er rimelig å anta at de aller fleste mennesker tror på en eller annen form for konspirasjonsteori, men at det ikke nødvendigvis har falt oss inn å se på det som en konspirasjonsteori.

Dyrendal & Emberland argumenterer for at konspiratorisk tankegang ikke bare er helt normalt, men at det utgjør en essensiell del av hva det vil si å være et menneske. På samme måte som andre dyr, er mennesker utstyrt til å kunne registrere fare. Ved å kunne registrere sammenhengen mellom en skygge i skogen og muligheten for at den skyggen utgjør en fare, i form av et rovdyr eller lignende, øker vi sannsynligheten vår for å overleve. Uavhengig av om den skyggen faktisk var et rovdyr eller ikke, er det en klar fordel å kunne forstå at skyggen potensielt kan være farlig. Denne nærmest overdrivende evnen til å gjenkjenne mønstre kan altså tilskrives menneskets overlevelsesinstinkt.¹⁰³ Det kan virke som at vi er skrudd sammen til å se mønstre og sammenhenger, at det er nedfelt i vårt DNA fra en tid der vi var jakt og sankere. Selv om denne tankegangen er viktig og relevant med tanke på overlevelse finner vi

---

¹⁰⁰ Iraki, 2021; Joonam & Clements, 2021

¹⁰¹ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 40-41

¹⁰² Uscinski & Parent, 2014, s. 5-6

¹⁰³ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 41

den også i format som ikke bærer den samme eksistensielle karakteren, nemlig i vår interaksjon med andre individer eller grupper, men også samfunnet vi er en del av.

Som jeg nevnte i innledningen til dette kapittelet har disse delkapitlene handlet om hva konspirasjonsteorier er, og hvordan vi kan tilnærme oss konspirasjonsteorier som et tankemønster. I de resterende underkapitlene vil jeg beskrive det som kan betraktes som sentrale kjennetegn på konspiratorisk tankegang, på bakgrunn av materialet jeg har anvendt. Med unntak av delkapittel 4.8, redegjør hvert delkapittel i resten dette kapittelet for et sentralt kjennetegn som vil danne strukturen for analysen i kapittel 5. Delkapittel 4.8 Logiske feilslutninger, vil gjøre rede for to ulike feilslutninger, som da vil utgjøre to ulike delkapitler i analysen.

4.4 Skepsis til det etablerte og stigmatisert kunnskap

I det velkjente essayet *The Paranoid Style in American Politics* fra 1964 skriver Idéhistorikeren Richard Hofstadter om en paranoid stil som preget den amerikanske samfunnsdebatten, både i hans samtid, men også historisk. Han trekker frem at den paranoide eller konspiratoriske tankegangen har preget USA fra tiden republikken ble dannet i siste halvdel av 1700-tallet og frem til 1960-tallet. Gjennom USA sin historie har man gjerne forstått det slik at eksterne grupper har ønsket å endre amerikansk ideologi og samfunn, dette er grupper som Illuminati, Frimurerne, Jesuitter eller kommunistene.¹⁰⁴ Den paranoide stilen beskriver da ikke en klinisk diagnose, men hvordan noe blir forstått og retorikken som blir brukt for å oppnå den forståelsen.¹⁰⁵ Det virker å være gjennomgående i hans essay at mye av denne tankegangen kommer frem som en skepsis til ulike former for eliter, som har infiltrert myndighetene for å kunne påvirke samfunnet. I følge Hofstadter endrer ikke denne grunntanken seg, men hvem aktørene er vil variere.¹⁰⁶ I åpningskapittelet til boken *American Conspiracy Theories* viderefører Uscinski & Parnet tanken til Hofstadter om denne konspiratoriske skepsisen til eliten og det etablerte. De påpeker at det er selve grunnlaget for de amerikanske koloniernes ønske om uavhengighet. Det var en utbredt frykt for at Kong George den tredje av England skulle innskrenke rettighetene til kolonistene gjennom skjulte planer og undergraving. Denne

---

¹⁰⁴ Hofstadter, 1964, s. 78-82

¹⁰⁵ Hofstadter, 1964, s. 77

¹⁰⁶ Hofstadter, 1964, s. 86-87

tankegangen munnet ut i det de kaller «the original American conspiracy theory», altså den amerikanske grunnloven.¹⁰⁷

Konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang preges gjerne av en mistro eller manglende tillit til mer etablerte kunnskapskilder. Skepsis og mistro til kunnskapen som kommer fra myndighetene, eller fra institusjoner som folk flest har tillit til, synes å være en integrert del av de fleste konspirasjonsteorier. Dette kan betraktes som en mistro til det etablerte i form av offentlige institusjoner eller grupper som forstås til å ha hegemoni på et bestemt område.¹⁰⁸ Michael Barkun benytter seg av et begrep for å bedre forstå ulike aspekter av denne skepsisen: *Stigmatized Knowledge*. *Stigmatisert Kunnskap* kan forstås som kunnskap eller sannhetspåstander som betraktes som godt dokumenterte av enkelte, selv om etablerte institusjoner som universiteter, forsknings-organisasjoner eller myndigheter avviser eller marginaliserer deres holdbarhet.¹⁰⁹

Denne stigmatiseringen har ulike uttrykksformer, derfor deler Barkun stigmatisert kunnskap inn i fem ulike former: 1. *Forgotten Knowledge*, er urgammel kunnskap som har forsvunnet med tiden enten på grunn av katastrofer eller manglede evne til å holde den i live. Dette kan være kunnskap utdøde sivilisasjoner som Atlantis eller lignende har hatt. 2. *Superseded knowledge*, er kunnskap som en gang ble betraktet som autorative, men som har mistet sin posisjon eller blitt erstattet av nyere og mer oppdatert kunnskap. Eksempler på dette vil kunne være astrologi eller divinasjon. 3. *Ignored knowledge*, er kunnskap eller påstander som er dominerende i små og marginale grupper, men som ikke blir tatt seriøst av folk flest. Dette kan være homeopati eller spøkelser. 4. *Rejected knowledge*, er påstander som blir regelrett avvist som usanne av dem som har definisjonsmakt. Avvisning skjer på bakgrunn av at kunnskapen som blir postulert blir betraktet som usann eller mangelfull. Dette kan være påstander om UFO- eller Bigfoot-observasjoner. 5. *Suppressed knowledge*, her blir kunnskapen ikke avvist fordi den betraktes som falsk eller usann av dem med definisjonsmakt, men nettopp fordi det faktisk er sant. I dette scenariet blir det som er hevdet avvist fordi myndighetene eller eliten frykter for konsekvensene dersom kunnskapen skal bli allment kjent eller at den

---

¹⁰⁷ Uscinski & Parent, 2014, s. 1-2

¹⁰⁸ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 35

¹⁰⁹ Barkun, 2013, s. 26

«virkelige virkeligheten» skal komme frem.¹¹⁰ Denne siste formen for stigmatisert kunnskap virker til å være den meste fremtredende innen konspirasjonsteorier og bærer preg av den paranoide stillen som Hofstadter trekker frem.

En viktig komponent i stigmatiseringen av kunnskap og skepsisen til det etablerte er rollen som hemmelighold spiller. I konspirasjonsteorier utspiller dette seg i form av den sentrale rollen skjulte grupper og/eller hendelser har. Barkun trekker frem to måter hemmelighold forekommer på innen konspirasjoner. Den ene formen omhandler gruppen, altså at det er en gruppe eller en organisasjon som i seg selv er skjult. Dette kan være en gruppe som «Illuminati» eller «The Deep State», dvs. grupper som det ikke finnes dokumentasjon på at eksisterer. Den andre dreier seg om at gruppens aktiviteter er skjult.¹¹¹ Dette viser at det kan forekomme hemmelighold på flere plan. En hemmelig gruppe kan stå bak ikke-skjulte handlinger. En annen mulighet vil være at en kjent gruppe, som et politisk parti, utfører skjulte handlinger. Uavhengig av hvilken type hemmelighold det er snakk om, spiller det en viktig rolle når det kommer til hvorvidt teorien som presenteres er etterprøvable eller ikke.

4.5 Etterprøvablehet, fornektelse og Confirmation bias

Det er fort gjort å tenke at de som tror på konspirasjonsteorier ikke tenker kritisk og at de ikke legger frem bevis for de påstandene de argumenterer for. Dette stemmer i veldig liten grad. De fleste konspirasjonsteorier kommer med påstander som ofte lar seg etterprøve både realvitenskapelig og innen humaniora, og de fleste konspirasjonsteoretikere er som oftest meget kritiske.

De fleste konspirasjonsteoretikere legger frem bevis for at hendelser har skjedd slik de ser det for seg. Tanken er at man ikke bare skal ha blind tro på teorien, men at man skal se på bevisene og la dem tale for seg selv.¹¹² Når man hører på podkaster eller ser på Youtube videoer hører man ofte «look it up for your self» og lignende.¹¹³ Altså vi for en tydelig oppfordring til å lese eller undersøke selv. Bevisene legges gjerne frem likt det vi finner i annen tradisjonelt forskning innen akademia. Det store skillet mellom tradisjonell bevisføring og den vi finner

---

¹¹⁰ Barkun, 2013, s. 26-27

¹¹¹ Barkun, 2013, s. 4

¹¹² Barkun, 2013, s. 28

¹¹³ Myrtveit, 2018, episode 1

innenfor konspirasjonsteorier, er hvordan man tar til seg motbevis eller kritikk. Innen en tradisjonell vitenskapelig tankegang vil en dårlig belagt hypotese som ikke holder mål bli forkastet. Et eksempel vil kunne være at dersom hypotesen til en kriminaletterforsker om hvem gjerningspersonen er ikke viser seg å stemme, må hypotesen endres. Altså vil hypotesen forsvinne dersom faktaene ikke støtter den. Denne forkastelsen av den falsifiserte hypotesen er ikke noe som forekommer innenfor en konspirasjonsteori.¹¹⁴ Barkun påpeker at denne søken etter bevis er annerledes innenfor konspirasjons miljøene og kaller det «*the obsessive quest for proof*». I en intens søken etter «bevis», dannes det et intrikat og komplisert nett av «bevis» for den gitte påstanden. Som tidligere nevnt er man lite opptatt av å ta til seg motargumenter eller kritikk. Jo større konspirasjonen er, jo mindre betydning får motbevisene. Så uansett hvor mye påståtte «bevis» det er for den gitte konspirasjonsteorien, handler det i mindre grad om reel dokumentasjon og mer om overbevisning i form av tro.¹¹⁵ Dette kommer også til uttrykk ved at konspirasjonsteoretikere har en tendens til å flytte «målskiven» dersom teoriene deres viser seg å ikke være holdbare.¹¹⁶

Det kan være mange grunner til at kritikken ikke blir tatt inn. En av grunnene som både Dyrendal & Emberland og Barkun trekker frem er nettopp hemmelighold. Gruppen som står bak den gitte konspirasjonen, dekker over «fakta» og holder det skjult for massene. Dette kan være ved at gruppen kontrollerer universitetene, media, og offentlige institusjoner, som politiet eller sikkerhetstjenestene. Gjennom disse institusjonene, eller mediene, skjuler de sin sanne aktivitet og produserer misinformasjon. Dette gjør at konspirasjonsteorien nærmest immuniserer seg mot kritikk, nettopp fordi den «ekte» sannheten holdes skjult.¹¹⁷ Dersom politiet ikke finner bevis for den angivelige pedofiliringen betyr ikke det at pedofiliringen ikke eksisterer, det betyr at politiet er en del av konspirasjonen og holder sannheten skjult. Noe som igjen kan brukes som «bevis» på at konspirasjonen er et faktum. Dette tyder på at bevisene som legges frem i mange tilfeller blir sekundære til overbevisningen man allerede har. Dette kan virke som en form for *Confirmation bias*, altså at man i hovedsak oppsøker informasjon som bekrefter det man allerede holder for sant.¹¹⁸ Ved å bare oppsøke eller ta til seg informasjons

---

¹¹⁴ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 19-20

¹¹⁵ Barkun, 2013, s. 7

¹¹⁶ Uscinski & Parent, 2014, s. 41

¹¹⁷ Barkun, 2013, s. 7

¹¹⁸ Dowden, u.å., a

som stemmer med det synet man allerede har, får ikke kritiske og analytiske vurderinger av eget ståsted den plassen den bør ha. I ytterste konsekvens danner det en slags immunisering mot kritikk. Denne immuniseringen mot kritikk skaper et slags lukket idésystem der andre ideer ikke får plass, noe som skiller seg betydelig fra idealet innen tradisjonell bevisføring.

Dette er det Dyrendal & Emberland kaller *Monologiske trossystem*.¹¹⁹ Et *Dialogisk trossystem* vil være åpent og inviterer inn det som kan utgjøre motbevis for ens påstand og behandler hva de eventuelle konsekvensene av motbevisene utgjør. Motstykket til dette er det monologiske trossystemet. Her henger alt tett sammen og settes inn i forståelsen av et lukket system der forklaringene foregår internt i tankesystemet, som gjør at endring eller kritikk ikke får slå rot. I et slik lukket system blir kritikken bortforklart enten fordi kritikerne er «kjøpt og betalt» av konspirasjonen (som i eksempelet med politiet) eller på bakgrunn av en generell mistillit til kultur- eller kunnskapseliten. Dette medfører ofte at konspirasjonsteoretikere ikke klarer å skille mellom en anklage og en konklusjon. Begge disse drives av en mistillit til etablert «mainstream» kunnskap på den ene siden og en ukritisk lesning av all informasjon som passer inn i det man allerede holder for sant.¹²⁰ På denne måten kan det virke som at konspirasjonsteoretikere forholder seg meget omtrentlig til fakta. Fakta er bare fakta dersom det bekrefter ens eget syn. Alt annet er misinformasjon plantet av «dem». Dette vil ikke si at de ikke er kritiske i sin fremgangsmåte, for det er de i aller høyeste grad, men vi kan kanskje heller si at de ikke er analytiske. Altså at de ikke veier argumentene for og imot teorien opp mot hverandre. I stedet for en slik analytisk tilnærming får vi det Barkun kaller *the obsessive quest for proof*.

4.6 Behovet for en enkel forklaring

Et produkt av et lukket idésystemet eller monologisk trossystem, kan ofte komme til uttrykk i at en konspirasjonsteori tar et vanskelig og innviklet tema og forenkler det. Selve teoriene som blir presentert er ofte innviklede og mangefasetterte, men grunntanken bak det gitte problemet skyldes en person eller en gruppes skjulte aktiviteter. Dersom en gruppe mennesker kjenner seg marginalisert, handler ikke dette om kompliserte samfunnsstrukturer eller et langvarig skifte i en verdensomspennende økonomi, men at en gruppe som frimurerne

---

¹¹⁹ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 30

¹²⁰ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 31-32

eller Illuminati står bak denne marginaliseringen.¹²¹ Dette ligner en god del på det vi berørte i starten av dette kapittelet, nemlig tanken om intensjonalitet. Det konkretiserer en slags syndebok og gir en enkel forklaring på hvor man føler seg marginalisert. At et sammensatt og komplekst tema blir komprimert til noe som er forståelig for folk flest, blir ansett som viktig innen academia. Dersom dette gjøres på en måte som ikke klarer å ivareta temaets natur mister det sin hensikt, eller i tilfelle med konspirasjonsteorier, blir temaet endret eller fordreid til det ugjenkjennelig. Dette er noe som gjøres flittig i konspirasjonsteorier som omhandler sammensvergelses på et samfunnsplan. Barkun mener at det er nettopp denne selektive tilnærmingen til fakta og den drastiske reduseringen av tematikken det er snakk om som gjør at konspirasjonsteorier i bunn og grunn er ikke falsifiserbare.¹²²

4.7 Gruppetenkning og identitet

Som sosiale, tenkende og språkbrukende mennesker er det helt naturlig at vi danner oss meninger og tillegger meninger til andre. Vi vet at vi tenker og dermed kan vi anta at andre også gjør det. For å kunne samhandle med andre på en god måte bruker vi gjerne språk til å danne felles tanker og mål. Dersom vi ikke hadde gjort dette, ville det ikke vært veldig sannsynlig at vi kunne bygget opp store samfunn i form av nasjonalstater eller internasjonale organisasjoner.¹²³ Vi som mennesker eksisterer ikke i et vakuum, men vi tilhører ulike grupper på bakgrunn av nasjonalitet, hudfarge, verdier, politisk tilhørighet eller religiøs overbevisning. På denne måten dannes ikke våre meninger eller vår identitet upåvirket av samfunnet rundt oss.¹²⁴ Det samme vil kunne sies om konspiratorisk tankegang. Konspirasjonstenkning foregår som regel i rammen av vårt sosiale liv og holdningene eller overbevisningene våre vokser frem i samhandling med andre vi deler oppfatninger med, altså de ulike sosiale gruppene vi tilhører.¹²⁵

Når vi som gruppe fremmer våre interesser kan vi fort komme i konflikt med andre grupper som er ute etter å fremme sine interesser. I et slikt tilfelle vil det som fra ett perspektiv kan anses som et samarbeid, vil av motparten kunne forstås som en aktiv motarbeidelse i form

---

¹²¹ Barkun, 2013, s. 7-8

¹²² Barkun, 2013, s. 7

¹²³ Harari, 2011, s. 33-44

¹²⁴ Uscinski & Parent, 2014, s. 20

¹²⁵ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 45

av en sammensvergelse.¹²⁶ Selv om dette ikke alltid er tilfelle og en slik tankegang ofte kan være destruktiv, vil det også være potensielt farlig å være totalt naiv i et slikt møte. På samme måte som i eksempelet med den potensielle trusselen en skygge kan utgjøre i en overlevelses situasjon er det viktig å kunne oppdage faresignaler i sosiale interaksjoner.

Når vår gruppes interesser blir utfordret av en annen gruppe med konkurrerende interesser vil det altså være fordelaktig med en viss grad av skepsis og hemmelighold. Men som Dyrendal & Emberland påpeker, er det viktig å ha en balanse her. Dersom vi er for åpne vil vi kunne bli lurt eller tilsidesatt, men om vi er for paranoide vil vi ikke kunne samarbeide om felles mål eller at gruppen vår isolerer seg mer mot andre grupper. Som med Hofstadter sin fremstilling av den paranoide stilen, skiller denne typen paranoia seg fra en mer klinisk forståelse av begrepet. I en klinisk forstand vil en paranoid person ha mistillit til nesten hvem som helst og oppleve at alle er ute etter dem. Innen konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegangen er som regel trusselen rettet mot et «oss» i form av gruppen vi identifiserer oss med.¹²⁷ Dette gjør at det skapes et tydelig «oss» og «dem», der «dem-et» konkretiserer det som gruppen vår misliker eller frykter. Denne ytre trusselen er gjerne en medvirkende faktor i identitets- og meningsdannelse til en gruppe, ved at gruppen må samle seg om sine verdier for å motstå ytre press eller motstand. For konspiratorisk tankegang virker det spesielt gjeldende at meningene krystalliseres i møte med andre motstridende standpunkt, noe som øker gruppens samhold, nettopp ved å konkretisere hvem den ytre fienden er.¹²⁸

Ved å definere et skille mellom «vår» gruppe og «deres» gruppe skaper man et rammeverk for en gruppetenkning som legger et grunnlag for harde fronter mellom et «oss» og et «dem». Dette kan være et uttrykk for det man kaller tribalisme, at det eksisterer en interessekamp mellom en «inngruppe» og en «utgruppe».¹²⁹ En felles gruppefølelse dannes når vi enkelt kan skille mellom våre verdier og deres verdier, altså når verdiene ikke er i overenstemmelse eller vil anses som gjensidig utelukkende. Dyrendal og Emberland påpeker at denne typen gruppetenkning har en tendens til å redusere utgruppen, dem vi er i opposisjon med, til å være en homogen gruppe der alle følger eller styres av et felles mål, eller at gruppen

---

¹²⁶ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 43

¹²⁷ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 43

¹²⁸ Uscinski & Parent, 2014, s. 18

¹²⁹ Glover, 2001, s. 119; 144; Dyrendal & Emberland, 2019, s. 43-44

i seg selv har en felles vilje. Altså blir utgruppen redusert til en form for stereotyper som utelukkende er styrt av sin ideologi eller kultur, mens «vi» ikke er bunnet av denne viljen eller ideologien, men er frie individer.¹³⁰ Denne typen inndeling av et «oss» og et «dem», altså «vi» som er frie individer i opposisjon til de som er slaver av en ideologi, bærer preg av en form for svart-hvitt-tenkning. Det er med på å skape et premiss om at det bare finnes to blokker: de som kjemper for det «gode» og de som kjemper for det «onde». Denne sort-hvit tenkningen vil kunne styrke gruppefølelsen vår, samtidig som at den gjør det lettere for oss å vite hvem fienden er, uavhengig av om fiendebildet er reelt eller ikke.¹³¹ Dette er noe som gjør det mye lettere å tillegge motstanderne våre meninger og mål som virker å være verre enn de er, eller i andre tilfeller, meninger som er helt feilaktige.¹³²

Konspirasjonsteorier vokser gjerne frem i segmenter av samfunnet som bærer preg av en slik gruppetankegang. Det kan være flere grunner til dette, men et grunnleggende premiss for at en konspirasjonsteori skal kunne slå rot og vokse, virker å være at teorien må bekrefte følelsene eller meningene som allerede er til stede i et miljø eller sosialt nettverk.¹³³ Altså at det er en form for *confirmation bias* til stede, eller *cherry picking* av informasjon, slik at det passer med holdningen til gruppen. Herfra vil teorien kunne feste seg bedre, og i større grad bli sementert, ved at det skapes et lukket monologisk trossystem. Disse grunnleggende følelsene og meningene, som ofte blir appellert til, kan variere, men grunnleggende sett handler det ofte om frykt og usikkerhet, eller at egen/gruppens identitet, posisjon eller frihet er truet. I en slik situasjon er det naturlig å forsøke å sette ting inn i en meningsfull sammenheng ut ifra hva det er som skaper frykt eller usikkerhet.¹³⁴ Dette er gjerne noe som vil foregå i vårt sosiale felleskap. Sammen vil vi komme til konklusjoner basert på hva vi i felleskap anser som rimelig på bakgrunn av informasjonen vi mener er relevant eller sann. Dersom det da ikke er tilstrekkelig kritisk tenkning rundt gruppens meninger, vil man stå i fare for å falle inn i det sosialpsykologien kaller Groupthink. Jo større konformitet det er rundt et standpunkt eller følelse av samhold internt i en gruppe, jo mindre sannsynlig er det at gruppen, eller individer i

---

¹³⁰ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 44-45

¹³¹ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 44; Uscinski & Parent, 2014, s. 17-18

¹³² Dyrendal & Emberland, 2019, s. 44-45

¹³³ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 45

¹³⁴ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 46

gruppen, klarer å bryte med gruppens holdninger.¹³⁵ Utfordringen vil da være at hvis vi som felleskap vektlegger faresignaler og negative forventninger i for stor grad, at en uønsket hendelse vil kunne tolkes og forstås på måter som ikke er i tråd med den reelle situasjonen.¹³⁶

Et eksempel på en slik tankegang finner vi i vår egen norske historie. På starten av 1900-tallet var det en krise i norsk landbruk, og bøndenes økonomi og posisjon var truet. En forklaring som ble holdt for sant i Det Norsk Bondepartiet var at de som styrte verdensøkonomien, da forstått som jødene, i samarbeid med kommunistene, hadde skapt dette problemet nettopp for å fremme egne interesser. På denne måten dannet bøndene seg en konkret motpart i form av det Quisling kalte «Jøde-bolsjevikene». Ideen om at «jødene» styrte verdensøkonomien og samarbeidet med kommunistene hadde hegemoni i store deler av Norge på denne tiden. Fra deres ståsted var det en plausibel forklaring.¹³⁷ Å legge skylden på jøder for ting som går galt er ikke noe nytt. Jøder har jevnlig, gjennom hele Europas historie, blitt anklaget for å konspirere mot menneskeheten, men retorikken og meningene til Bondepartiet, Nasjonal Samling og nazismen er blant annet hentet fra gjerne falsumet *Sions Viser Protokoller* fra starten av 1900-tallet.¹³⁸ Dette er et dokument som utgir seg for å være et referat fra et møte som ble holdt i 1897, mellom mektige jøder som kontrollerer verden. Det er nettopp dette som la grunnlaget for det som ofte kalles «alle konspirasjonsteoriens mor», nemlig tanken om den jødiske verdensorganisasjonen *Illuminati*. Få år etter at dokumentet ble utgitt, ble det påvist at det var en forfalskning. Likevel fikk denne konspirasjonsteorien fotfeste i mange miljøer, noe som hadde katastrofale følger.¹³⁹ Det er relevant å trekke frem denne konspirasjonsteorien her nettopp fordi den svarte til frykten, meningene og overbevisningen som allerede var til stede i deler av det europeiske samfunnet på 1800- og 1900-tallet. Selv om dokumentets ekthet ble tilbakevist, hadde sannheten lite innvirkning på følelsen, tankene og meningene som allerede var til stede hos mange.

---

¹³⁵ Janis, 1971, s. 84

¹³⁶ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 46-47

¹³⁷ Myrtveit, 2018, episode 2

¹³⁸ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 102-103; Myrtveit, 2018, episode 2

¹³⁹ Myrtveit, 2018, episode 2

4.8 Logiske feilslutninger

Når vi møter et narrativ som bærer preg av å være konspiratorisk, eller i det minste høres spekulativt ut, vil det være rimelig å stille spørsmålet: kan vi tro på dette? Som vi har berørt tidligere er noen konspirasjonsteorier mer troverdige og sannsynlige enn andre. Dette er fordi de opererer med mer kjente og allment aksepterte fenomener, myndigheter eller organisasjoner. Andre teorier er meget fantasifulle og opererer med det de fleste vil anse som imaginære fenomener, eksempelvis utenomjordiske øglemennesker, eller at teorien ikke forholder seg til grunnleggende naturlover osv. Hva som oppleves som fantasifullt eller ikke, vil avhenge av verdensbildet til individet. Det som av noen vil vurderes som fellende bevis mot en teori, vil av andre betraktes som selve kjerneargumentet som bekrefter teorien.¹⁴⁰ Så hvordan skal vi eventuelt skille disse fra hverandre?

Uscinski & Parent poengterer nettopp dette og legger frem ulike vurderingskriterier, eller tester man kan bruke for å vurdere sannsynligheten eller troverdigheten til teorier om angivelige konspirasjoner. Kriteriene presentert er: Occam's Razor, Falsifiability, The Worst Intentions, The Cui Bono Test, The Eternal Recurrence of the Same Test, og The Impartial Spectator Test.¹⁴¹ Vurderingskriteriene de legger frem er ikke noe quickfix som løser konspiratorisk tankegang, men gir oss verktøy i håndteringen av konspirasjonsteorier. Disse prinsippene står ikke alene, men går inne i hverandre og kan brukes til å besvare holdbarheten i ulike konspirasjonsteorier.¹⁴² Den jeg velger å trekke frem er det de kaller *Occam's Razor*, heretter kalt Ockhams barberkniv. Ockhams barberkniv er et logisk prinsipp som brukes til å vurdere sannsynligheten til konkurrerende påstander. Måten dette gjøres, er ved å «skjære» vekk all overflødig informasjon, slik at forklaringen blir mest mulig sparsommelig. Forklaringen som bruker færrest komponenter, men likevel forklarer fenomenet på en treffende måte, vil være det som vurderes som mest sannsynlig.¹⁴³ Dette er et prinsipp som kan brukes på veldig mange konspirasjonsteorier for å blant annet vurdere om det er konspirasjonsteorien eller den offisielle forklaringen som redegjør best og mest sparsommelig for dataen man har tilgjengelig.

---

¹⁴⁰ Uscinski & Parent, 2014, s. 36

¹⁴¹ Uscinski & Parent, 2014, s. 36-51

¹⁴² Uscinski & Parent, 2014, s. 51-53

¹⁴³ Uscinski & Parent, 2014, s. 37

Innen mange konspirasjonsteorier og tankegangen som ligger bak, er det nok mest hensiktsmessig å snakke om en manglende bruk av Ockhams barberkniv. Noe som da vil være et uttrykk for en logisk feilslutning i form av en manglende evne til å bruke prinsippet, som igjen reflekterer en manglende evne til å tenke analytisk, eller manglende villighet til å være fleksibel i møte med ideer som utfordrer synet man allerede har. Dette kan føre til at det blir vanskeligere å skille sannheten slik det blir presentert i konspirasjonsteorier, fra det som ellers påstås som sant.¹⁴⁴

En annen feilslutning som kommer frem i forlengelsen av manglende evne til å være analytisk vil være det vi så vidt berørte i gruppetenkning og identitet, altså at verden deles inn i svart og hvit. I gruppetenkningen kommer dette til uttrykk ved inngrupper og utgrupper, altså fri individer mot slaver an en felles vilje eller ideologi. Dette fjerner alle mellomposisjoner og tvinger oss til å velge mellom to grupper. Dersom denne sort-hvit-tenkningen overføres fra grupper og over til påstander, vil det kunne forstås som det vi kaller et falsk dikotomi eller falsk dilemma. Når spørsmål om hva som kan holdes for sant diskuteres, vil et dikotomi/falsk dilemma redusere de mulige alternativene ned til bare to muligheter.¹⁴⁵ Dermed har man blitt gitt et binært valg, et enten/eller som består utelukkende av to ytterpunkter, selv om sakens realitet vil være mer komplisert. Det rasjonelle valget vil altså ligge et sted mellom disse ytterpunktene, men disse mellomposisjonene blir, enten bevist eller ubevist utelatt av fremstillingen. Dersom man ikke evner å tenkte kritisk eller analytisk vil det være vanskelig å kjenne igjen denne feilslutningen, noe som igjen øker sanseligheten for man tror på teorien som blir postulert.

4.9 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på konspirasjonsteorier, hva det er, hva noen av de grunnleggende kjennetegnene er, og i hvilke omfangskategorier vi kan dele konspirasjonsteorier inn i. Hovedfokuset har vært å få et bedre overblikk over konspiratorisk tankegang, hva vi kan si er grunnleggende kjennetegn for denne typen tankegang, og hvordan det kommer til uttrykk.

---

¹⁴⁴ Uscinski & Parent, 2014, s. 52-53

¹⁴⁵ Dowden, u.å., b

Når vi bruker betegnelsen konspirasjonsteorier snakker vi om et vanvittig bredt spekter av ideer, som varierer i alvorlighetsgrad og omfang. De kan dreie seg om alt fra små enkelthendelser til teorier om enorme nettverk av voldelige og onde konspiratører. Det som går igjen i de fleste konspirasjonsteorier er den grunnleggende tanken om intensjonalitet. Altså at det som skjer ikke er tilfeldig, men er villet av noe eller noen. Et viktig aspekt som kommer frem på bakgrunn av litteraturen er at konspirasjonsteorier ikke bare er noe som forekommer i enkelte miljøer, men at tankegangen som ligger bak kan betraktes som grunnleggende menneskelig tankegang på steroider.¹⁴⁶ Vi har alle behov for å danne oss et koherent bilde av hvordan ting henger sammen, noe som skaper trygghet og mening. Innen konspiratorisk tankegang blir derimot temaene såpass redusert og forenklet at det kan være vanskelig å kjenne dem igjen. Sammen med dette behovet er det flere komponenter som kan sies å fungere som drivkreftene bak konspiratorisk tankegang.

Kapittel 4.4 til 4.8 har jeg presentert en rekke sentrale kjennetegn ved konspirasjonstenkning. Punktvis oppsummert var det de følgende: 1. Skepsis til det etablerte 2. Confirmation bias og fornektelse 3. Behovet for en enkel forklaring 4. Gruppetenkning og identitet og 5. Logiske feilslutninger i form av manglende bruk av Ockhams barberkniv og falsk dikotomi og svart-hvit tenkning. Disse kjennetegnene skal jeg nå bruke som disposisjon for analysen i kapittel 5. Punkt fem om logiske feilslutninger vil jeg som sagt dele, slik at dette blir to ulike delkapitler i analysen, da det er mer hensiktsmessig å behandle dem hver for seg.

For å få en mer helhetlig fremstilling velger jeg å endre noe på rekkefølgen som kjennetegnene blir presentert i. Grunnen til dette handler om at punktene 1, 3, 4, og 5. falsk dikotomi, vil kunne forstås som ulike uttrykk for en generell forenkling, som gir en følelse av kontroll. Punkt 2. og 5. Ockhams barberkniv vil grovt sett kunne forstås som kriterier for hvordan informasjon blir oppfattet. Rekkefølgen vil være følgende:

1. Behovet for en enkel forklaring
2. Gruppetenkning og identitet
3. Falsk dikotomi/svart-hvitt tenkning
4. Skepsis til det etablerte

---

¹⁴⁶ Uscinski & Parent, 2014, s. 52

5. Confirmation bias og fornektelse
6. Ockhams barberkniv

5 Analyse

I dette kapitlet skal vi se nærmere på forholdet mellom ung-jord-kreasjonisme og konspiratorisk tankegang, hva som er eventuelle likhetstrekk og hva som kan ses på som forskjeller. For å gjøre dette på en systematisk måte kommer jeg til å bruke de seks kjennetegnene som ble konkretisert i forrige kapittel som grunnlaget for sammenligningen. I hvert av underkapitlene i dette kapitlet vil jeg bruke konkrete eksempler på konspirasjonsteorier og påstander/argumenter som er viktige innen kreasjonisme. I hvert delkapittel presenterer jeg først eksempler fra konspirasjonsteorier. Så ser jeg på lignende trekk i kreasjonisme og diskuterer likheter og forskjeller underveis. På bakgrunn av eksemplene og det gjeldende kjennetegnet i underkapitlet, vil jeg komme med korte delkonklusjoner underveis med en vurdering av hvor likt og ulikt det aktuelle kjennetegnet er hos de to.

Som nevnt tidligere er det noe overlapp mellom de ulike prinsippene som er grunnlaget for vurderingen. Grunnen til dette er at ingen av disse kjennetegnene eksisterer alene eller helt løsrevet fra hverandre. Confirmation bias er en viktig faktor i gruppetenkning og hvordan vi forholder oss til et logisk prinsipp som Ockhams barberkniv. Gruppetenkning, eller behovet for en enkel forklaring, kan igjen ha ringvirkninger for om vi kategoriserer verden inn i blokker av svart-hvitt, osv. Selv om det er noe overlapp er det nok forskjell i de ulike kjennetegnene til at det er verdt å vurdere det på denne måten.

Når det kommer til de konkrete eksemplene jeg har valgt ut fra kreasjonisme og konspirasjonsteorier, har jeg noen tanker om denne utvelgelsen. Det er spesielt to veldig kjente konspirasjonsteorier jeg har valgt å unngå å trekke frem i noen meningsfull grad. Dette er Eurabia-teorien og QAnon. Selv om jeg nevner QAnon veldig kort, har jeg unngått å gå inn i disse teoriene da jeg mener de er for ekstreme eksempler dersom målet er å ha en redelig sammenligning av kreasjonisme og konspirasjonsteorier. Dette er teorier som har vist seg som voldelige og ekstreme eksempler på hva konspirasjonsteorier *kan* være, men er ikke nødvendigvis treffende eksempler på hva flertallet av konspirasjonsteorier faktisk *er*. Derfor har jeg valgt å holde meg til konspirasjonsteorier som er kjente, men som ikke nødvendigvis vil anses som ekstreme eller direkte farlige.¹⁴⁷ Eksemplene jeg trekker frem fra kreasjonisme

---

¹⁴⁷ Uscinski & Parent, 2014, s. 6

er, som nevnt i teorikapittelet, hovedsakelig deres bibelske og teologiske argumenter. Jeg har unngått deres ulike naturvitenskaplige påstander da jeg selv ikke har noen formell kompetanse på de gjeldene fagområdene. Dermed vil jeg i liten til ingen grad gå inn i ung-jord-kreasjonister syn på syndefallet og syndfloden, da kjerneargumentene deres er hovedsakelig naturvitenskaplige. En annen grunn til at jeg holder meg til deres bibelske og teologiske argumenter handler om hvilken rolle ung-jord-kreasjonister mener Bibelen har. Det virker ganske tydelig at alt som skal holdes for sant, må tolkes i lys av hva Bibelen sier om det gjeldene temaet, om det er fossile funn, jordens alder, karbondatering, homofili eller ekteskap. Deres forståelse av en ufeilbarlig bibel gitt av Gud blir da rammeverket hele verden må forstås inn i. Derfor vil fokuset mitt og eksemplene jeg bruker reflektere dette.

Jeg nevnte i forordet til avhandlingen at jeg ikke har som mål å sette likhetstegn mellom kreasjonisme og konspirasjonsteorier. Jeg har heller ikke som mål å svartmale folks tro eller overbevisninger. Derfor er målet i dette kapittelet å vurdere hvorvidt vi finner fellestrekk mellom disse to ulike gruppene på ryddig og redelig måte.

5.1 Behovet for en enkel forklaring

I dette kapittelet skal vi se nærmere på et grunnleggende trekk som er gjennomgående i konspiratorisk tankegang. Nemlig behovet for at kompliserte og mangefasetterte temaer blir forklart på en enkel og forståelig måte. Behovet for å forstå verden rundt oss og danne et koherent narrativ den kan passe inn i, vil kunne anses som et grunnleggende menneskelig behov. Spørsmålet blir da: er det noen fellestrekk i fremgangsmåten mellom kreasjonisme og konspirasjonsteorier?

I boken *Thinking, Fast and Slow* skriver den nobelprisvinnende psykologen Daniel Kahneman om behovet vi mennesker har for å danne oss en koherent forståelse av verden rundt oss. I denne prosessen er det fort gjort at vi skaper et narrativ som er koherent på bakgrunn av vår forståelse av verden, men som ikke nødvendigvis reflekterer en god eller reell fremstilling av verden.¹⁴⁸ Det gir oss et enkelt og håndterlig narrativ som gjerne bekrefter det synet vi allerede har, noe som på en enkel og koherent måte kan forklare folks handlinger og

---

¹⁴⁸ Kahneman, 2011, s. 199

intensjoner.¹⁴⁹ En konsekvens av dette vil kunne være at man tillegger intensjon og årsak der de ikke nødvendigvis er så tydelige tilstede. Et uttrykk for dette kan være forventningen om at store skjellsettende hendelser har store og viktige årsaker. Dersom vår kunnskap omkring hendelsen er begrenset, danner vi oss et mest mulig koherent bilde på bakgrunn av informasjonen vi har. Kahneman påpeker at jo mindre informasjon vi har, jo mer koherent virker narrativet vi skaper, da det er færre komponenter som trenger å passe inn.¹⁵⁰ En konsekvens av dette kan være at kompliserte temaer blir overforenklet for å passe inn i det vi anser som en sannsynlig forklaring.

I sin fremstilling av konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang, påpeker Michael Barkun at det er tre grunnleggende forutsetninger som er til stede i nesten alle konspirasjonsteorier: alt er villet, ingenting er tilfeldig, og alt henger sammen. Dette speiler en tanke om at verden er intensjonal, fremfor tilfeldig.¹⁵¹ Dette kan virke som en noe mer intens variant av behovet for koherens, som Kahneman beskriver. Ifølge Dyrendal & Emberland er konspirasjonsteorier, på sitt mest grunnleggende, en forklaring på hvorfor vonde eller uønskede ting skjer mot vanlige folk.¹⁵² Konspirasjonsteorier kan brukes som forklaringsmodeller for å forstå verden rundt oss og hvordan vi og andre passer inn i denne verden. På denne måten kan vi si at en konspirasjonsteori omkring 9/11 eller drapet på JFK er en forklaring på hvorfor og hvordan disse hendelsene kan ha skjedd, noe som er med på å sette hendelsen inn i en sammenheng som gir mening for oss.¹⁵³ På et grunnleggende plan kan vi si at kreasjonisme også er en forklaringsmodell som ønsker å forstå og skape mening. Hva som skal forklares og hva meningen er, vil skille seg betydelig fra konspirasjonsteorier som omhandler 9/11, også kjent som Truther-konspirasjoner. Forklaringen vi ser innen ung-jord-kreasjonisme går ikke på å avdekke noen skjult eller ondskapsfull plan, men handler om hvordan jorden, universet og alt det levende er blitt til slik det blir fremstilt i Bibelen.

Både kreasjonisme og konspirasjonsteorier kan betraktes som forklaringsmodeller som forsøker å forklare verden og til dels vår plass i den. Dette er et ganske uinteressant fellestrekk.

---

¹⁴⁹ Kahneman, 2011, s. 199

¹⁵⁰ Kahneman, 2011, s. 74-75; 200-201

¹⁵¹ Barkun, 2013, s. 3-4

¹⁵² Dyrendal & Emberland, 2019, s. 15

¹⁵³ Kahneman, 2011, s. 199; Dyrendal & Emberland, 2019, s. 52

Dersom vi byttet ut betegnelsene kreasjonisme og konspirasjonsteorier med nesten hvilken som helst annen betegnelse, ville nok likheten i de fleste tilfeller blitt stående. Det blir derimot mer interessant når vi ser på hvordan de forklarer det, altså hvilke grep som blir brukt for å danne en forståelig helhet eller et koherent narrativ.

5.1.1 Konspirasjonsteorier

Et fremtredende element i konspirasjonsteorier, som ble trukket frem i teorikapitlet, er hvordan kompliserte og mangefasetterte temaer har en tendens til å bli redusert til mindre og mer håndterlige størrelser. Altså at min følelse av å være marginalisert skyldes ikke kompliserte og internasjonale samfunnsstrukturer, men at det er enkelte grupper eller individer som står bak denne marginaliseringen. I teorier om Illuminati ser vi eksempler på nettopp denne reduseringen av temaets kompleksitet. Enkelte vil hevde at Illuminati står bak store og viktige samfunnsendringer, som blant annet den franske revolusjon og den russiske oktober-revolusjonen.¹⁵⁴ Her ser vi en tanke om at historien, eller de historiske samfunnsendringene, er styrt av én eller flere hemmelige grupper, som Illuminati eller frimurerne.¹⁵⁵ De kompliserte, og tidvis uoversiktlige, trendene i samfunnet som førte til motstand og opprør mot, det vi i dag ville kalt autoritære regimer, virker ikke å bli vektlagt som en sterk nok drivkraft i seg selv. I mellomkrigstiden og tiden etter andre verdenskrig, vokste det også frem tanker om at en jødisk elite, eller Illuminati, sto bak fremveksten av kommunismen og jobbet aktivt for å velte kristne og vestlige demokratiske verdier. Jøder, som Rothschild-familien og Jacob Schiff, sto bak disse endringene som konspirasjonsteoretikerne mente var negative, uønskede eller direkte farlige.¹⁵⁶ Her blir jødene brukt som forklaringen på hvorfor samfunnet ikke er slik «vi» ønsker det, eller at «vår» posisjon eller frihet er truet. Det er to ting som er verdt å merke seg med dette: det ene er at i konspirasjonsteorier blir som regel de vi ikke liker fra før gitt skylden for handlinger de mest sannsynlig ikke kan noe for. Det passer inn med narrativet eller livsanskuelsen til konspirasjonsteoretikere om at det er jødene som står bak alle «våre» problemer.¹⁵⁷ Det andre er temaet for dette underkapitlet. Disse samfunnsendringene, eller den uønskede marginaliseringen, skyldes ikke av hvordan verdensøkonomien endret seg, eller et skifte av

---

¹⁵⁴ Barkun, 2013, s. 47

¹⁵⁵ Barkun, 2013, s. 47-48

¹⁵⁶ Barkun, 2013, s. 53-54

¹⁵⁷ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 46-47

verdigrunnet i samfunnet, noe som for det meste er utenfor enkeltmenneskets kontroll. Dette fører til en forståelse av at Rothschild familien eller George Soros som står bak disse uønskede endringene. Dette tar kompliserte markedstrender, internasjonale handelsavtaler, eller indirekte politiske vedtak som kan ha medført disse endringene, og reduserer dem til en størrelse som er forståelig for den vanlige mannen i gata. Uønskede trender blir gjerne personifisert i form av konkrete grupper eller personer. Det kan være flere grunner til at verden forstås på denne måten. Det kan handle om gruppementalitet, frykt for det ukjente, skepsis til myndigheter osv. Slik Barkun fremstiller det, virker dette å være et uttrykk for tanken om at verden er intensjonal, altså at dette er vilde handlinger utført av noe eller noen.¹⁵⁸

Et eksempel på dette i vår egen tid er raseriet, anklagene og konspirasjonsteoriene omkring finansmannen George Soros. I Romania og Ungarn blir han beskyldt for å ødelegge folks liv, for forsøk på å rive ned nasjonalstaten og for å ha brakt ondskaper til landet.¹⁵⁹ Han har også blitt beskyldt av tidligere president i USA, Donald Trump, for å stå bak finansieringen av demonstrasjonene rettet mot høyesterettsutnevningen av Brett Kavanaugh, migrant-«karavanen» fra Latin-Amerika og BLM-protestene sommeren 2020.¹⁶⁰ Med dette blir George Soros personifiseringen av alt som blir betraktet som galt i USA, Ungarn og Romania – det som er galt skyldes ikke dårlig lederskap blant politikere, tilfeldige hendelser, eller generell misnøye blant folk.. Det er Soros som står i kulissene, han er den skjulte hånden som trekker i trådene. Dette skaper en konkret fiende og en enkel forklaring på hvorfor noe har gått galt. Det er også en forklaring som underbygger, eller er fundert i tanken om at verden styres av en skjult elite og deres vilje til å forme verden slik de vil. Når verden males i svart og hvitt, de gode mot de onde, er det enklere å forstå hvorfor verden ikke er slik man ønsker. Det er Soros, Rothschildene, Illuminati eller The Deep State som står bak.

Her ser vi at det grunnleggende behovet for å forstå verden slik Kahneman beskriver, får en mer intens variant. Der vår tilbøyelighet til å se årsaker og intensjoner som ikke er så tydelige som vi tror, blir kraftig forsterket til punktet der tilfeldigheter viskes ut. Kompliserte

---

¹⁵⁸ Barkun, 2013, s. 3-4

¹⁵⁹ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 100

¹⁶⁰ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 100-102

og mangefasetterte grunner til marginalisering, eller tap av posisjon, blir redusert ned til at alt er villet av George Soros eller andre.

5.1.2 Kreasjonisme

Selv om kreasjonisme ikke har noen påstander som omhandler en skjult jødisk organisasjon som kontrollerer verden, kan vi se noen av de samme mekanismene som ligger bak, altså reduseringen av komplekse temaer. Det er spesielt to ting jeg vil trekke frem her: Det ene er en mer generell tilnærming til skapelse i Bibelen, og det andre er verden som intendert av Gud.

En grunnleggende tanke innen ung-jord-kreasjonisme er at jordens opprinnelse skjedde slik det blir forklart i Genesis 1-3. Altså at opprinnelsen av alt det eksisterende skjedde på seks 24-timers døgn for cirka 6000 år siden.¹⁶¹ En påstand som dette møter fort på en del utfordringer, ikke bare fra et naturvitenskapelig perspektiv, men også fra et skapelsesteologisk perspektiv. Innen bibelforskningen er det liten til ingen tvil om at det er et skille mellom Genesis 1,1 - 2,4a og 2,4b - 3,2. Dette handler både oppbygning, struktur, språkbruk og tematisk innhold. Det forstås som to ulike skapelsesfortellinger som stammer fra ulike tradisjoner, skrevet på ulike tidspunkt, som skildrer skapelse på veldig ulike måter, med ulikt formål.¹⁶² Brain Edwards fra AiG hevder at dette ikke er tilfelle. Han forstår ikke Gen 1-3 som to ulike fortellinger, men at historien i Edens hage er en fortsettelse og utbrodering av skapelsesfortellingen vi finner i Gen 1.¹⁶³ Dette virker å se vekk fra forskjellene som kommer frem i disse kapitlene, samt skapelsestematikken vi finner i andre deler av GT/HB.

Fortellingen vi finner i Gen 1,1 – 2,4a, er en punktlig og systematisk oppramsing av hvordan universet og ulike former for liv ble til i form av at Gud kommanderer tingenes eksistens «*Da sa Gud: «Det skal bli lys!» og det ble lys»* (Gen 1:3). I Gen 2,4b – 3,2 er Gud i større grad immanent, altså fysisk til stede i det skapte. Fremfor å kommandere det eksisterende, former (יצר) han det skapte av støvet fra jorden (Gen 2:7). I Gen 1 er skapelsen strukturert i seks dager med den syvende dagen som dagen Gud hvilte. Mennesket er blant det siste som skapes av Gud (Gen 1:26). I Gen 2 kommer det ikke tydelig frem at skapelsen foregår over et

---

¹⁶¹ Thomas, 2020; Mortenson, 2011

¹⁶² Clifford, 1985, s. 520-521

¹⁶³ Edwards, 2007

bestemt antall dager. I denne fortellingen er menneske noe av det første som blir skapt og kan anses å være med i skapelsesprosessen ved å gi navn til dyrene (Gen 2:19-20). I artikkelen Adam and Eve skriver Edwards: «According to Scripture, Adam and Eve were the first human beings on the planet... In the plain reading of Genesis 1-3 we learn that God created the first two people: Adam and Eve.»¹⁶⁴ Edwards skriver ikke eksplisitt at Adam og Eva er de første *vesener* Gud skapte, selv om de er det første Gud skaper i Gen 2 narrativt. Ved en forståelse av Gen 1-3 som en sammenhengene fortelling, får vi en logisk inkonsistens i når og hvordan mennesket ble skapt. Han unngår å adressere problematikken direkte ved å si at: «Adam and Eve were the first *human beings* on the planet», men utfordringen om når og hvordan mennesket ble skapt blir stående. Dersom vi flytter fokuset utenfor Genesis, finner vi andre fortellinger med et skapelsesteologisk innhold: i GT/HB (Job 38-41, Sal 74; 78; 104, Jes 44, Jer 27, Ordsp 8)¹⁶⁵, men også i NT (Joh 1, Kol 1, Heb 1, Åp 21)¹⁶⁶, samt mange flere. Disse omhandler ikke nødvendigvis universets opprinnelse på samme måte som fortellingene i Gen 1 og 2, men er likevel skapelsestematiske tekster. I boken *Seven Pillars of Creation* legger William P. Brown frem syv ulike tilnæringer til skapelse som han mener kommer til syne i det bibelske materialet. Dette er med på å vise at skapelse i Bibelen er et mangfoldig tema med ulike teksttradisjoner som vektlegger ulike aspekter ved Guds skapende gjerninger, noe som tyder på at det var ulike forståelser av skapelse også i gammeltestamentlig tid.¹⁶⁷

Innen kristendom generelt, finner man tanken om at Gud skapte verden, ikke ved en tilfeldighet, men som en bevisst og villet handling. Universet, jorden og alt som lever er villet av Gud, som gir oss en forståelse av verden som intensjonal og ikke tilfeldig. Selv om alt er villet, virker det ikke å være den samme intensjonale tanken vi finner i konspirasjonsteorier. Graden av styring og intensjon fra Guds side vil være avgjørende.

Innenfor ung-jord-kreasjonisme virker graden av Guds styring av skapelsen veldig stor. Det er ikke bare slik at eksistensen er intendert og igangsatt av Gud, men hver art av dyr og planter er detaljstyrt av Gud. Dette kommer til uttrykk i det mange kreasjonister kaller «*Created kinds*», som går ut på at hver art er skapt av Gud slik det er beskrevet i Genesis 1, «...hver

---

¹⁶⁴ Answers in Genesis, u.å., c

¹⁶⁵ Bibelen, 2011

¹⁶⁶ Bibelen, 2011

¹⁶⁷ Brown, 2010, s. 6

levende skapning av alle de *slag...*».(1:21) Det er mulig med utrolig stor variasjon og utvikling innenfor hver art, eller slag, som hunder og katter, men de ulike slagene kan ikke utveksle gener seg imellom.¹⁶⁸ Så variasjon, eller evolusjon, om vi kan kalle det det, er mulig innenfor et slag, eller art, slik Gud skapte dem, men ikke mulig på tvers av de ulike slagene. Dette brukes gjerne som et argument av kreasjonister mot evolusjonsteorien. At Gud står bak det skapte og har skapt det på bestemte måter, tyder på en stor grad av intensjonalitet i verden. Denne villedede tanken kommer også til syne i deres forståelse av hvilken innvirkning Bibelen har på verden, forklart gjennom naturvitenskap. Gud har åpenbart for oss hva som egentlig skjedde under skapelsen, syndfloden, og hvordan verden bør organiseres.¹⁶⁹ Så når Bibelen uttaler seg om verden må det være slik Bibelen sier. Dermed må naturvitenskaplige funn tolkes i lys av det Bibelen sier om temaet. Her ser vi at kompliserte debatter rundt etikk, religion og vitenskap, blir redusert ned til at Gud har gitt oss et utvetydig svar i Bibelen.

Dette fører til at kompleksiteten av både naturvitenskap og teologi blir redusert ned til en størrelse som passer til deres bestemte måte å lese Bibelen på, noe som da blir et suverent uttrykk for Guds villedede åpenbaring til mennesker.

5.1.3 Konklusjon

Når det kommer til behovet for en enkel forklaring, ved å redusere temaets kompleksitet, vil det være ganske enkelt å se paralleller mellom kreasjonisme og konspirasjonsteorier. På hver sin måte, og av ulike grunner, ser vi at det gitte temaets kompleksitet forenkles for å passe inn i de styrende ideene, eller konklusjonene, som allerede er til stede i hver gruppe. En forklaring på dette kan handle om behovet for å ha kontroll og for å ivareta den livsanskuelsen som er dominerende i hver av gruppene. I forhold til eksemplet som ble brukt om konspirasjonsteorier, handler dette om en konkretisering av det, eller dem, man ikke liker, som en enkel forklaring på hvorfor ting har gått galt. I kreasjonisme ligger fokuset i større grad på å forstå hvordan Gud skapte verden. Ved å hevde at jorden ble til slik det skildres i Genesis, og bare slik det skildres i Genesis, reduserer ung-jord kreasjonister temaet skapelse til et mindre og mer snevert tema enn det som kommer frem i det bibelske materialet. På denne måten vil det være påfallende likheter mellom de to i hvordan de respektive temaene blir drastisk redusert til å enten passe

---

¹⁶⁸ Morris, 1985, s. 51-52

¹⁶⁹ Mortenson, 2011

med det man allerede holder for sant, eller av den enkle grunn at sakens natur er komplisert eller abstrakt. Dette gjør at det er lettere å forstå hvorfor noe er på en bestemt måte, men baksiden er at man ikke tar høyde for kompleksiteten til det gitte temaet. Når Henry Morris, AiG eller andre ung jord-kreasjonister hevder at jorden ble til slik Genesis 1 forklarer, ser vi noen av de samme fallgruvene som kommer frem i konspirasjonsteorier.

Tanken om at verden er intensjonal vil også kunne forstås som lik, men i denne likheten er det et viktig skille: innen konspirasjonsteorier er det mennesker, eller skjulte grupper som styrer verden på en ondsinnet måte, som blir uttrykket for intensjonalitet. På bakgrunn av materieleet jeg har jobbet med, syntes det ikke å være en dominerende tanke i kreasjonisme. Det intensjonale kommer primært fra Gud, og denne intensjonaliteten forstås hovedsakelig som god. Det er menneskers brudd med Guds vilje som er negativt.

5.2 Gruppetenking og identitet

I dette kapittelet skal vi ta for oss hvilken rolle gruppetenking spiller inn i kreasjonisme og konspiratorisk tankegang. Hvordan det er med på å forme holdninger og identitet? I konspirasjonsteorier virker gruppetenking å spille en stor rolle i skapningen av nye holdninger og standpunkt, samt å forsterke de holdningene eller standpunktene man allerede har. Igjen virker dette å være ganske grunnleggende menneskelig adferd, å søke etter likesinnede personer, men hvordan skiller gruppens tankegods og holdninger seg til andre grupper vanlig gruppetenking, fra det vi finner i konspirasjonsteorier? Og er det noen sammenfall innen kreasjonisme?

Innen sosialpsykologien blir gruppetankegang gjerne kalt «Groupthink». En av de første som forsket på dette begrepet, var psykologen Irving Janis. Janis forsket på hvordan ulike grupper gjorde bestemmelser og vurderte situasjoner som bar preg av høy grad av stress. Eksemplene han undersøkte, var blant annet Kennedy-administrasjonens håndtering av den mislykkede invasjonen av Cuba i 1961, den manglende evnen fra den amerikanske etterretningen til å forutse Pearl Harbor-angrepene i 1941, og eskaleringen av amerikansk involvering i Vietnam-krigen.¹⁷⁰ Janis påpeker at gruppene som tok disse avgjørelsene og skulle foreta vurderingene ikke, på noen måte, var inkompetente eller dumme, men representerte noen

---

¹⁷⁰ Janis, 1971, s. 84

av de klokere hodene i amerikansk offentlighet. Han mener at disse fiaskoene kom som produkt av gruppenes konformitet og dens manglende evne til å bryte med den, noe som kan skje uavhengig av kompetansenivået til individene i gruppen.¹⁷¹ Et uttrykk for Groupthink er når individets lojalitet til gruppen, eller gruppens fokus på samhold, går på bekostning av kritisk tenkning. Dette handler ikke nødvendigvis om at gruppen sanksjonerer intern kritikk, men at individer i gruppen har internalisert gruppens normer og tanker i så stor grad at man ikke oppdager alternative tenkemåter.¹⁷² Groupthink kan utspille seg på mange ulike måter, i ulik alvorlighetsgrad og har gjerne flere symptomer. Janis oppsummerer grunnprinsippet i Groupthink på denne måten:

*«The more amiability and esprit de corps there is among the members of a policy-making ingroup, the greater the danger that independent critical thinking will be replaced by groupthink, which is likely to result in irrational and dehumanizing actions directed against outgroups»*¹⁷³

Det siste som Janis skriver her, kalles også for tribalisme, som betyr å prioritere sin egen gruppe på bekostning av andre grupper.¹⁷⁴ I del tre av boken *Humanity* skriver filosofen Jonathan Glover om tribalisme og hva det kommer av. Han argumenter for at tribalisme kan forstås som både biologisk, sosialt og psykologisk betinget.¹⁷⁵ Glover påpeker at å være en del av en gruppe er viktig. Det gir oss trygghet, identitet og er med på å bekrefte eller anerkjenne oss som individer. Hva som gjør at vi tilhører en spesiell gruppe kan være mer åpenbare faktorer som hudfarge, etnisitet eller språk, men kan også være faktorer som vi selv velger eller konstruerer.¹⁷⁶ Når det kommer til danningen eller bekräftelsen av gruppens identitet er det ofte lettere å gjøre dette i opposisjon til andre grupper. Altså kjennetegnes gruppens identitet av en avgrensning til en annen gruppe.¹⁷⁷ «Våre» verdier er ikke som «deres» verdier osv. Glover fremhever også at inngruppen har et behov for å fremstille seg selv i best mulig lys ved å fremheve positive attributter som identitetsmarkører for gruppen. Igjen vil en enkel måte å gjøre

---

¹⁷¹ Janis, 1971, s. 84

¹⁷² Janis, 1971, s. 85

¹⁷³ Janis, 1971, s. 85

¹⁷⁴ Glover, 2001, s. 119

¹⁷⁵ Glover, 2001, s. 141-142

¹⁷⁶ Glover, 2001, s. 145-146

¹⁷⁷ Glover, 2001, s. 143-144

dette på, være å vektlegge utgruppens mangler, som at de er dumme eller feige.¹⁷⁸ Noe som vil kunne betraktes som et uttrykk irrasjonelle dehumaniseringen av utgruppen Janis beskriver.

5.2.1 Konspirasjonsteorier

Ifølge Dyrendal & Emberland er en fremtredende del av hvorfor konspirasjonsteorier er appellerende for mange, følelsen av oppdagelse. Altså, følelsen av å ha oppdaget noe som folk flest er uvitende om. Den rene gleden av oppdagelse er en viktig faktor, men det neste steget er også viktig: ved å oppdage dette, blir man en del av et eksklusivt fellesskap av «opplyste» mennesker som har skjønt hvordan verden egentlig henger sammen.¹⁷⁹ Som Glover skriver, er følelsen av tilhørighet viktig, men innenfor konspirasjonsteorier settes det gjerne opp spesielt sterke skiller mellom «oss» og «dem». Gruppen får i større grad harde grenser som definerer hvem «vi» er, og hva «vi» mener, i opposisjon til hvem «de» er og hva «de» mener.¹⁸⁰ Hva som vurderes som sant foregår ikke da bare på et individuelt plan, men er knyttet opp til hva gruppen anser som rimelig å anta. Dermed kan gruppen både bidra til danning av nye standpunkt hos et individ, men også være med på å bekrefte det vi holder for sant, uavhengig av om det faktisk er sant eller ikke.¹⁸¹ Som både Dyrendal & Emberland og Uscinski & Parent påpeker, omhandler konspirasjonsteorier gjerne de aktørene inngruppen misliker fra før. Eksempelvis vil republikanere ha større sannsynlighet for å tro på konspirasjonsteorier som omhandler demokratene og vis versa.¹⁸²

Dersom vi tar denne tenkningen litt lengre, ser vi at innen konspirasjonsteorier tenker man fort at de andre styres av noe eller noen. De andre er på en eller annen måte homogene, enten i deres ideologi eller gjennom deres uvitenhet.¹⁸³ Dette er med på å redusere utgruppen fra å være individer med egne standpunkt og egen identitet, til i større grad å bli en monolittisk enhet styrt av en felles vilje. Denne typen svartmaling av en gruppe mennesker virker å være et uttrykk for veldig sterk Groupthink, som beskrevet av Janis, i den forstand at kritiske stemmer som nyanserer utgruppen ikke får plass, og alternative måter å tenke på ikke blir oppdaget.¹⁸⁴

---

¹⁷⁸ Glover, 2001, s. 144

¹⁷⁹ Myrtviet, 2018, episode 2; Dyrendal & Emberland, 2019, s. 77-78

¹⁸⁰ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 44-45

¹⁸¹ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 45-47

¹⁸² Uscinski & Parent, 2014, s. 18-19

¹⁸³ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 45-46

¹⁸⁴ Janis, 1973, s. 85

Et historisk eksempel på dette vil være det man ofte kaller *The First Red Scare* som vokse frem etter første verdenskrig, og Mccarthyisme (*The Second Red Scare*) som var fremtredende på 1940- og 1950-tallet i USA. Mccarthyisme og The Red Scare refererer til en slags paranoid frykt for at kommunismen skulle slå rot i USA og dermed hjernevaske amerikanere til å bli konforme sosialister. Kommunisme og sosialisme ble i stor grad synonymisert og portrettert som det frie individets største fiende.¹⁸⁵ I dette ser vi en tanke om at «vi» er frie og gode individer, og «de» er slaver av en felles vilje. Denne frykten virker å ha hatt en stor utbredelse i det amerikanske samfunnet, og kan ha ført til en slags krystallisering av amerikanske verdier i opposisjon til sovjetiske/kommunistiske verdier. Noe som ligner på Tribalisme slik Glover beskriver det. Denne nærmest eksistensielle trusselen fra utsiden vil kunne være med på å bygge opp en felles gruppe/nasjonalidentitet som verdsetter en felles tankegang og enighet.¹⁸⁶ Noe som virker paradoksalt i forhold til verdsettingen av den frie tanken og individet. Her ser vi et eksempel på en slags paranoid og konspiratorisk tankegang som fører til en svartmaling av en hel ideologi eller gruppe med mennesker. Dette førte til en jakt etter alle som kunne være kommunistiske sympatisører eller agenter. Det paradoksale med dette er at virkemidlene som ble tatt i bruk av Hoover og McCarthy i deres jakt på avvikende fra normen i det amerikanske samfunnet, lignet veldig på det samme man mente var trusselen kommunistene utgjorde. I realiteten viste det seg at denne påståtte utbredelsen av kommunistiske agenter, ikke var like stor som McCarthy hadde fremstilt den. Dette virket å komme som et sjokk da få stilte spørsmål ved dette narrativt. Ifølge Dyrendal & Emberland, ble bare 249 antatte agenter utvist fra landet.¹⁸⁷ Det virker som at den kritiske tenkning rundt at kommunister og sosialister hadde infiltrert det amerikanske samfunnet var blitt erstattet med en form for Groupthink. Denne delingen i «oss», frie individer, og «dem», de konforme, gudløse kommunistiske undertrykkerne, virker å være et tydelig eksempel på den Tribalismen som Glover beskriver.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 120-122; Hofstadter, 1964, s. 83-84

¹⁸⁶ Uscinski & Parent, 2014, s. 124

¹⁸⁷ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 122

¹⁸⁸ Glover, 2001, s. 144

5.2.2 Kreasjonisme

Innen all religion, men kanskje spesielt innen religiøs fundamentalisme, er det rimelig å anta at vår konfesjon eller denominasjon, altså gruppen vår, spiller en avgjørende rolle i hva vi som individer holder for sant. Religionspsykologen Raymond F. Paloutzian skriver i *Invitation to the Psychology of Religion* at religion nesten alltid foregår i rammen av en gruppe eller et større kollektiv. I de fleste religioner samles troende i forsamlinger som kirker, synagoger, moskeer, templer eller andre gudshus.¹⁸⁹ Meningsdannelse rundt religiøse spørsmål foregår ikke i et vakuum eller upåvirket av andre, men i miljøene vi deltar i, både fysisk og digitalt. Jo mer en menighet samhandler gjennom eksempelvis ritualer, som nattverd eller utvekslingen av standpunkt internt i gruppen, vil samholdet styrkes, og muligheten for at det dannes en «inngruppe» og en «utgruppe» også være til stede. Eksempler på dette vil kunne være debatter om sakramentforståelse mellom katolikker og protestanter. Når slike uenigheter blir forsterket av politikk eller annen ideologi, blir skillene mellom et «oss» og et «dem» tydelige og faren for at kritisk tenkning blir erstattet av en form for groupthink, øker.¹⁹⁰ Ikke helt ulikt som innen konspirasjonsteorier.

I en artikkel på nettsiden til AiG, skriver Steve Golden en kritikk av noen som mener det er bedre at barn vokser opp uten Gud og en kristen tro. I denne artikkelen setter han opp et tydelig skille mellom et «oss» i form av rettroende, og et «dem» i form av ateister og dem som tror annerledes.

One of these deceitful philosophies is atheism. And in today's culture, the atheistic worldview is being pushed not only to adults, but also to our children. At Answers in Genesis, we chose the theme for the next two years "Standing Our Ground, Rescuing Our Kids." Why? Because secularists know that if they can win the hearts and minds of just one generation, they will win the culture.¹⁹¹

Ved å bruke «our children», skaper han følelsen av at «de andre» har tenkt å gjøre dette mot «våre» barn. På denne måten blir det satt opp et tydelig skille mellom en utgruppe og en inngruppe, ikke ulikt det vi ser innen konspiratorisk tankegang. «Ateistene» blir utgruppen som

---

¹⁸⁹ Paloutzian, 2017, s 101

¹⁹⁰ Paloutzian, 2017, s. 269

¹⁹¹ Golden, 2013

er ute etter å bygge ned «vår» (kreasjonistenes) tillit til Bibelen som Guds ufeilbarlige ord. Utgruppens verdier er da enten direkte eller indirekte i opposisjon til hva inngruppen mener, noe som kan virke truende på gruppens samhold og til dels identitetsfølelse.¹⁹²

Både på nettsidene til AiG, IRC, og det Morris skriver, kommer det tydelig frem at en bokstavelig tolkning av Bibelen, da spesielt Genesis, er viktig. I en artikkel han skrev i 1998, argumenterer han mot Genesis-tolkningene til Day/Age kreasjonister (gammel-jord), men også mot liberale kristne som ikke leser Bibelen bokstavelig.¹⁹³ Hovedargumentet til Morris her, virker å være at dersom man ikke kan stole på Genesis 1, det vil si dersom Gud ikke egentlig mener det han skriver i det første kapitlet i Bibelen, hvorfor skal vi ta resten av Bibelen da seriøst?¹⁹⁴ Dette spiller inn på det vi tidligere kalte «Biblical inerrancy» eller Bibelens ufeilbarlighet, altså at det Gud sier ikke kan være usant. Da blir det ulogisk for Morris å si at Gud ikke mener det han skriver i Gen 1. Altså må jorden ha vært skapt på seks dager slik Gen 1 beskriver det. Her setter han opp et tydelig skille mellom hva holdningene og standpunktene til kreasjonister (inngruppen) skal være og utgruppen i form av liberale kristne, andre kreasjonister og dem som ikke tror på Bibelen i det hele tatt.

Det er to aspekter ved dette som er verdt å trekke frem. Når det kommer til livets store spørsmål, som hvem jeg er, hva meningen med livet er, eller hva jeg kan stole på, blir svarene veldig fort ullene og uklare. Dette kan forårsake en usikkerhet når det kommer til egen identitet og sikkerheten individer trenger i livet. Når Paloutzian skriver om identitet, trekker han frem at denne usikkerheten i varierende grad er innbakt i livet til de aller fleste. Han fremhever at religiøse grupper kan by på en «antidote», altså en kur mot slik usikkerhet ved å gi klarhet i det som ellers kan være desorienterende.¹⁹⁵ Det Morris og andre ung-jord-kreasjonister gjør her, er å gi et tydelig svar på eventuelle usikkerheter hos folk, og på den måten styrke gruppens interne enighet og samhold. Slik Morris legger det frem, er Guds ord til å stole på, både når det gjelder Gen 1 og resten av Bibelen. Det er ikke utenkelig at dette kan ha en appell for mange som søker

---

¹⁹² Uscinski & Parent, 2014, s. 15-18

¹⁹³ Morris, 1998, a

¹⁹⁴ Morris, 1998, a

¹⁹⁵ Paloutzian, 2017, s. 90

etter noe mer håndfast å sette sin lit til. Og kanskje er dette et uttrykk for Morris sitt behov for uniformitet innen kristen tankegang.

Både i artikkelen til Morris og Golden skapes det et slags fiendebilde eller ekstern trussel i form av dem som, etter deres syn, ikke tar Bibelen på alvor. Denne trusselen forstås som liberale kristne som er uenige i historisitet og ufeilbarlighet til Bibelen, eller ateister som regelrett avviser Guds eksistens.¹⁹⁶ Altså grupper med andre verdier og oppfatninger som sier, enten eksplisitt eller implisitt, at «vår» (kreasjonisme) tro er feil. Det kan virke truende både på et individuelt plan, men også truende overfor inngruppen og dens samhold. Hos Golden blir trusselen som ateister utgjør et lovløst samfunn der det ikke er holdbart grunnlag for moral og etikk, som han mener må funderes i Gud og Guds ord i Bibelen og ikke menneskelige vurderinger.¹⁹⁷

En bakside med å sette et slikt ultimatum som Morris gjør her, er at man risikerer å lage en slags «korthus-tro». Altså at hele troen, og hvordan man forstår verden, er avhengig av at alt er sant, og at dersom et element skulle vise seg å være usant vil hele forståelsen vår ville falt sammen. Så hva skjer dersom en kristen ikke kan tro på historisiteten i Genesis-fortellingen? For noen vil dette bety et fullstendig brudd med sin egen tro, og på den måten kanskje føre til et tap av egen identitet. Dersom man ikke kan tro på historisiteten til Genesis-fortellingen risikerer man å miste gudsbildet, troen, men også forståelsen av verden og hva som kan anses som sant og ikke. Da står sikkerheten og stabiliteten som er viktig i livet i fare for å rase sammen. Frykten for å miste gruppen sin, eller å falle utenfor, vil kunne føre til en stor grad av usikkerhet, noe som kan være med på å sementere standpunktene man har.¹⁹⁸ Dette kan medføre at enhver debatt eller diskusjon får en slags eksistensiell karakter. Dersom man tar feil på ett punkt, vil hele verdensbildet og identiteten knyttet til den bli usikker.

5.2.3 Konklusjon

At mennesker søker seg til grupper er ikke uvanlig i seg selv, og er en grunnleggende del av hva det vil si å være et menneske. Det gir trygghet og vil være med på å gi en positiv bekreftelse for vår identitet. Dette er gjeldende for både kreasjonister og

---

¹⁹⁶ Golden, 2013; Morris, 1998, a

¹⁹⁷ Golden, 2013

¹⁹⁸ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 47-48

konspirasjonsteoretikere, men likhetene er mer slående dersom vi ser på hvordan de forholder seg til grupper som er uenige med dem selv. Noe som er med på å skape samhold i gruppen og sementere en felles tankegang.

Innen konspirasjonsteorier blir ofte medlemmene av utgruppen nærmest betraktet som en homogen organisme som utelukkende styres av kulturen, eller ideologien som de er en del av, og ikke som rasjonelle tenkende individer. Inngruppen blir de opplyste og de som har den egentlige sannheten. De harde skillene mellom «oss» og «dem» gir i liten grad rom for kritisk tenkning og virker å være med på å styrke inngruppens samhold, med en felles front mot den eksterne trusselen. Altså at det skapes et fiendebilde som styrker samholdet i gruppen. Eksempelene med The Red Scare og mccarthyisme tydeliggjør dette, samt at det virker til å være eksempler på hvordan Groupthink kan medføre en tribalistisk tankegang.

Ut ifra det Morris og andre kreasjonister skriver, virker det ikke som at tanken om at ateister eller liberale kristne er en monolittisk gruppe styrt av en felles vilje eller ideologi, å være viktig. Utgruppen virker heller å bli beskyldt for å mangle et håndfast grunnlag for ideologi eller moral, da de ikke kan forankre det i Gud eller Guds ufeilbarlige ord. Ved å stille det ultimatumet som Morris gjør kan det være at det skapes en form for oss/dem mentalitet i form av hvem som har tilgang til sannheten, men også en form for Groupthink i den forstand at Bibelens ufeilbarlighet bare blir tatt for gitt. Dersom man stiller spørsmålstegn ved det, faller man kanskje ut av gruppen. Likevel virker den eksterne trusselen som utgruppen utgjør, i form av en majoritet av ikke-troende, å være forholdsvis lik. Dette er spesielt tydelig i artikkelen til Golden, der trusselen som ateister utgjør, er meget stor.

Dersom vi ser på identitet og frykten for å miste gruppen man tilhører, vil det kunne være noe overføringsverdi mellom ultimatumet til Morris og gruppetenkning innen konspirasjonsteorier. Dersom man stiller spørsmålstegn ved noe sentralt, risikerer man å miste tilhørigheten til den eksklusive gruppen av de «opplyste», noe som kan være truende for egen identitet. Dermed vil det kanskje være mulig å si at både den eksterne trusselen som utgruppen utgjør, og den interne faren for å miste gruppen man tilhører, vil kunne forstås som forholdsvis lik.

5.3 Falsk dikotomi / svart-hvitt tenkning

I dette underkapittelet skal vi se nærmere på svart-hvitt tenkning og bruk av falsk dikotomi innen konspirasjonstenkning og kreasjonisme. Svart-hvitt tenkning er en type forenkling. Det kunne vært hensiktsmessig å skrive om temaet under 4.1 Behovet for en enkel forklaring, men jeg velger likevel å trekke det frem i et eget underkapittel fordi det er en bestemt type forenkling. Svart-hvitt tenkning, eller det å skape et falskt dilemma, er en feilslutning som kan brukes for å legitimere eget standpunkt, samtidig som man snakker ned motsatt standpunkt. Hvordan kommer dette til uttrykk i ung-jord-kreasjonisme og innen konspiratorisk tankegang, og er det noen likheter som er verdt å trekke frem?

Når vi reduserer kompleksiteten til et tema, har vi en tendens til å miste noe vesentlig innenfor det gitte temaet. Dersom noen av nyansene forsvinner, står vi i fare for at disse reduserte størrelsene faktisk ikke forklarer temaet på en tilfredsstillende måte, men er heller med på å bekrefte standpunktet vi allerede har. I enkelte tilfeller kan forenklingene være så dramatiske at hele temaet fordreies til det ugjenkjennelige.¹⁹⁹ En måte dette kan komme til uttrykk på er gjennom en type svart-hvitt tenkning, eller at vi konstruerer det vi kaller en falsk dikotomi eller et falskt dilemma.

En falsk dikotomi, eller falskt dilemma, er en type logisk feilslutning som reduserer mulige alternativer når noe diskuteres eller skal vurderes som sant. Det settes et slags premiss der det bare er to alternativer å velge mellom, selv om andre alternativer også ville vært mulig.²⁰⁰ Dette er en type svart-hvitt tenkning som tvinger en til å velge mellom to ytterpunkter, der bare en av dem kan være sann. Gråsonene og alternative måter å belyse saken, som det kan være mer enn bare en av, blir bevisst eller ubevisst ikke tatt med i vurderingen.²⁰¹ En av grunnene til det, kan handle om behovet for å gjøre temaet mer forståelig eller lettere å håndtere, men kan også brukes mer bevisst for å påvirke folks politiske eller ideologiske standpunkt. Dette er ikke uvanlig å se under politiske valgkamper der ulike partier eller politikere

---

¹⁹⁹ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 105

²⁰⁰ Dowden, u.å., b

²⁰¹ Dowden, u.å., c

konkurrerer om å vinne frem blant velgere, men også noe som Paloutzian påpeker er et typisk kjennetegn med fundamentalistisk tankegang.²⁰²

Et eksempel på en falsk dikotomi, eller falskt dilemma, vil kunne være i debatten om hvilke læringsverktøy man skal benytte seg av i skolen. Her vil skillelinjene kunne gå mellom om man skal bruke digitale verktøy, som nettbrett og PCer, eller om man skal bruke mer tradisjonell undervisning med penn, papir og forelesninger. Så hva er best, tradisjonell undervisning eller en mer progressiv og teknologivennlig undervisning? Når spørsmålet blir stilt på denne måten blir disse to tilnærmingene til undervisning satt opp mot hverandre, og presentert som de to eneste alternativene vi har. Som det ble påpekt over, er det ikke reelt at disse skal settes opp mot hverandre eller at de er gjensidig utelukkende. I realiteten vil begge disse metodene kunne brukes sammen for å øke læringsutbytte blant elever. Begge deler er viktige og trengs dersom elever skal lære og utvikle seg i et stadig mer digitalisert samfunn.²⁰³ Diskusjonene blir bedre og mer presise dersom gråsonene, i form av nyanser eller alternative tilnærminger, blir tatt med.

5.3.1 Konspirasjonsteorier

En strukturering og ordning av verden inn i ulike kategorier er en grunnleggende nødvendighet for mennesker. Vi klassifiserer hunder og katter som ulike arter som igjen hører inn under kategorien pattedyr. Dette er et nyttig verktøy for å forstå verden vi er en del av, og gjør det lettere å tilegne oss ny kunnskap ved å organisere den inn i forståelsene og klassifiseringene vi allerede har. Allikevel kan slik kategorisering og klassifisering, i en del situasjoner, være uheldig.

Gjennomgående i mange konspirasjonsteorier, men også innen en del populistiske politiske bevegelser, finner vi en inndeling av mennesker i grupperinger i form av stereotyper, ikke helt ulikt det vi berørte i forrige kapittel. Innen konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang har vi sett at det er vanlig å organisere verden inn i et «oss» og et «dem», en inngruppe og en utgruppe. Dette er et uttrykk for gruppetenkning, men kan også forstås som et uttrykk for en inndeling av verden i svart og hvitt. Det er de onde globaliserte, eller eliten, som

---

²⁰² Paloutzian, 2017, s. 338-339

²⁰³ Skafun & Brønnick, 2018,

står i opposisjon til vanlige folk, eller de som identifiserer seg som nasjonalister eller patrioter.²⁰⁴ Konspirasjonsteorier synes å være et element i drivkraften bak mye av den politiske polariseringen og økende graden av populismen vi har sett i Europa og USA de siste tiårene, men også på starten av 1900-tallet. Populisme og konspirasjonsteorier henger ofte tett sammen. Når sakens natur er komplisert og sammensatt, jobber populisme og konspirasjonsteorier i tandem for å redusere sakens kompleksitet slik at den passer inn i den ideologien som er dominerende for den gjeldende gruppen.²⁰⁵ Forenklingen er gjerne så grov at det kan betraktes som en direkte fordreining av hele saken, noe som kan forsterke mistilliten mellom ulike grupper i samfunnet. I et historisk perspektiv har vi sett dette utspille seg i konspirasjonsteorier omkring falsumet *Sions Vises Protokoller* og hvordan Nasjonal Samling brukte dette mot «jødebolsjevikene» i mellomkrigstiden.²⁰⁶

Et forholdsvis nytt og skremmende eksempel på denne typen todeling, så vi spesielt etter det amerikanske presidentvalget og i tiden før kongressbygningen i USA ble stormet, 6. januar 2021. Det var en frykt blant flere republikanske velgere at demokratene, som de mente hadde stjålet valget, ville ødelegge landet, slik man kjenner det.²⁰⁷ Den eneste måten å stoppe dette på, var dersom daværende president Donald Trump ble gjeninnsatt som president under kongressens formelle utnevning av valgets vinner. QAnon-konspirasjoner spilte en viktig del for å fremme denne tanken, der Trump blir forstått som den eneste som kunne stoppe demokratene i deres ondsinnede planer.²⁰⁸ Her ser vi at det politiske landskapet i USA males i svart-hvitt. Man har de som aktivt vil ødelegge landet og de som skal frelse det. Republikanerne, med president Trump i spissen, utgjør dem som vil redde USA fra de onde demokratene som vil omgjøre landet til et kommunistisk/sosialistisk autokrati. Dette setter opp et falskt dilemma der folket må velge mellom enten det gode eller det onde, selv om realiteten og valgmulighetene er mange flere. Nyansene og mangfoldet blant representantene for begge partiene blir visket ut, og deres politiske posisjoner blir grovt forenklet.

---

²⁰⁴ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 105

²⁰⁵ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 105

²⁰⁶ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 102-103; Myrtveit, 2018, episode 2

²⁰⁷ Mascaro. Tucker. Jalonick & Taylor, 2021

²⁰⁸ Færseth & Dyrendal, 2021

5.3.2 Kreasjonisme

Det første eksempelet jeg vil trekke frem, berørte vi i det foregående underkapittelet om gruppetenkning og identitet. Det er argumentet som Morris trekker frem når det kommer til spørsmålet om historisiteten til Genesis 1 og dets forhold til resten av Bibelen. Genesis 1, og hvordan skapelsen blir fremstilt der, holdes opp som selve grunnlaget for hele den bibelske fortellingen, et syn de fleste ung-jord kreasjonister deler. Her stiller Morris spørsmålet: *“If God did not mean what he said in the very first chapter of His book, then why should we take the rest of it seriously?”*²⁰⁹ Dersom man ikke kan ha tillit til at eksistensens opprinnelse foregikk akkurat slik det blir portrettert i Gen 1, hva er vitsen med å ha tillit til resten av Bibelen? Her virker det som at Morris setter opp et premiss hvor Gud enten har skapt det eksisterende slik det er beskrevet, eller så er det hele tull eller bare et produkt av menneskers forgodtbefinnende. En konsekvens av dette kan bety at Gud ikke finnes og at Bibelen ikke er en bok man bør ta seriøst.

Dette er problematisk av flere grunner. Det ene er det vi berørte i forrige kapittel: standpunktet til Morris kan legge opp til en lite robust tro som står i alvorlig fare for å rase sammen dersom et element vakler eller blir kritisert. Det neste handler om at det er ganske problematisk å gjøre skapelse i Bibelen til noe som er fullstendig svart-hvitt. Som ble nevnt under behovet for en enkel forklaring, er det mange tekster i GT/HB som omhandler skapelse eller har skapelsestematisk innhold (1 Mos 2,4b-3,2, Job 38-41, Sal 74; 78; 104, Jes 42; 44; 45 Jer 27, Ordsp 8).²¹⁰ Av disse er det bare 1 Mos 2,4b-3,2 som gir en fremstilling av universets opphav i form av et helhetlig narrativ. Skapelsestematikken vi eksempelvis finner i Jesaja, er ikke en slik helhetlig fremstilling, men er i større grad flettet inn i bokens helhet og kommer til syne som korte henvendelser til skapelse eller som indirekte alluderinger til Guds skapende handlinger (42: 5, 43: 16-24, 44: 2-4; 24-28, 45: 7; 12; 18, 51: 9-11). Jesajaboken virker i liten grad fokusert på en punktuell skapelse, altså jordens urhistorie og eksistensens tilblivelse på et konkret tidspunkt, men vi ser at skapelse i spesielt Deutero-Jesaja²¹¹ inneholder dimensjoner som strekker seg inn i samtiden til forfatteren.²¹² Hos forfatteren av Deutero-Jesaja virker

---

²⁰⁹ Morris, 1998, a

²¹⁰ Bibelen, 2011

²¹¹ Dvs. kapitlene 40-55

²¹² Brown, 2010, s. 198

skapelse til å forstås som en vedvarende og pågående prosess. Dette er *ett* eksempel på én gråsoner som ikke synes til å tas med i vurderingen til Morris.

Dersom vi ser vekk fra mangfoldet av skapelsestekster i GT et lite øyeblikk, og setter søkelyset mer direkte på fortellingen i Gen 1, kommer det frem et viktig spørsmål: hvordan leser vi teksten? Er det slik at vi, som Morris hevder, er nødt til å lese teksten historisk dersom den skal være meningsfull? Teologen og GT-forskeren Walter Brueggemann sier nei til dette: “At the outset, we must see that this is not a scientific description but a theological affirmation. It makes a faith statement.”²¹³ I åpningskapittelet til boken *Introduction to the Hebrew Bible* skriver John Collins at tematikken i de jødiske hellige skriftene ikke kommer ut av et vakuum, men ut av den historiske konteksten forfatterne befant seg i. Gjennom språk og billedbruk drar den jødiske kosmologiske forståelsen kjensel på eldre skapelsestekster og kosmologier fra andre nærøstlige religioner som de vi finner, blant annet, i Ugaritiske og Babylonske tekster som Enuma Elish, Atrahasis og Gilgamesh.²¹⁴ Så dersom skapelsestekstene i GT/HB er yngre og har tatt inspirasjon fra andre skapelsestekster, betyr det at de bare er vakre, men meningsløse diktning eller rent oppspinn i form av myter? Ikke nødvendigvis. Ifølge Brueggemann er det viktig å forstå konteksten fortellingen blir fortalt i, og da noe om hva formålet med teksten kan ha vært. Han mener at det som kommer frem av Genesis 1 verken handler om en ordning av det virkelige, altså en mytologisk fortelling om hvordan verden henger sammen, eller en dokumentasjon av historiske hendelser. Genesis-fortellingen er ikke opptatt av presis fakta eller universale sannheter, men handler om den historiske konteksten til tilhøreren og deres utfordringer og behov.²¹⁵ Teksten bør ikke betraktes som en historisk skildring av universets opphav, men en teologisk og pastoral adressering av en reelt historisk utfordring i tekstens samtid: Hvordan tro på en gud når folkets erfaringer tilsier at denne gudens makt ikke er verdt å sette lit til?²¹⁶ Ved å ha løftet frem en såkalte «gråsoner» ser vi, ved å ta premisset til Morris, ikke bare virker noe tynt, men som en grov fordreining av hele tematikken. Det er rimelig å si at Gen 1 har verdi og kan være bærer av sannhet uten at fortellingen må være historisk eller

---

²¹³ Brueggemann, 2010, s. 25

²¹⁴ Collins, 2014, s 46-47

²¹⁵ Brueggemann, 2010, s. 4

²¹⁶ Brueggemann, 2010, s. 25

vitenskapelig korrekt. Den manglende historisitet trenger ikke å bety at resten av Bibelen mister sin legitimitet.

5.3.3 Konklusjon

På bakgrunn av det som er presentert her ser vi at verdensbildet, både til konspirasjonsteoretikere og til kreasjonister, bærer preg av grader av svart-hvitt tenkning. Begge grupper bærer preg av at temaene det snakkes om blir grovt forenklet. Det er selvsagt et skille mellom dem i hva som blir forenklet, og muligens også med hvilken hensikt. Denne «oss mot dem»-mentaliteten som er sterkt til stede i konspiratorisk tankegang virker ikke å være viktige i eksemplet jeg trakk frem fra Morris, men kan være en faktor dersom andre eksempler ble brukt.

Selv om forenklinger gjennom falsk dikotomi og svart-hvitt tenkning er vanlig adferd blant folk flest, ser vi at kreasjonisme og konspirasjonsteorier deler en mer intens variant av dette. På hver sin måte er forenklingene og den bevisste eller ubevisste utelatingen av relevante, og i mange tilfeller essensiell, informasjon lik hos disse to gruppene. Når alle nyansene tas bort, står vi igjen med en fremstilling av temaet som virker ugjenkjennelig og lite sakssvarende. Selv om demokratene gjør og mener ting som republikanerne ikke liker, betyr ikke det at de er onde og vil ødelegge landet. Samme prinsipp gjelder påstanden til Morris: elementer av Bibelen kan være historisk sett diffuse uten at hele Bibelen mister sin troverdighet eller mening. I begge disse eksemplene ser vi omfanget av forenklingen og svart-hvitt-inndelingen er veldig grov og har store konsekvenser. I begge gruppene fremstiller man det ene alternativet som feil for å legitimere eget standpunkt, mens det som kanskje ville vært mest fornuftig er en slags mellomting.

5.4 Skepsis til det etablerte

I dette kapitlet skal vi se nærmere på det jeg velger å kalle skepsis til det etablerte, og på hvilken måte det kommer til syne i kreasjonisme og konspiratorisk tankegang. Skepsis til det etablerte kan komme til uttrykk på flere måter, som rettet mot en elite, eksempelvis akademikere eller rike kapitalister, men også i form av institusjoner som myndigheter eller forskningssamfunn. Disse er ikke gjensidig utelukkende og kan ofte overlape da akademikere gjerne jobber i myndighetene eller universiteter. Denne skepsisen til det etablerte kan gjerne

forstås som ulike uttrykk for det Mickael Barkun kaller stigmatisert kunnskap, og måten denne stigmatiseringen håndteres kan være gjennom det Richard Hofstadter kaller paranoid stil.

Som det ble trukket frem i kapittel 4 om konspiratorisk tankegang, skriver idéhistorikeren Richard Hofstadter om det han kaller den paranoide stilen som han mener er en nærmest integrert del av det amerikanske samfunnet, da spesielt til stede i den politiske retorikken. Hvem denne paranoiaen eller skepsisen er rettet mot varierer over tid, men den er gjennomgående rettet mot eksterne trusler i form av mektige organisasjoner, politiske makter eller spesifikke personer.²¹⁷ Disse ulike gruppene kan betraktes som en form for elite, eller at de har infiltrert eliten som styrer landet, for å på denne måten endre amerikansk ideologi og samfunn. En viktig grunn til at skepsisen, til det man anser som eliten vokser, er om folk opplever at de har muligheten til å kunne påvirke samfunnet eller livssituasjonen deres. Dersom et individ eller en gruppe blir stengt ute fra samfunnsdebatten, at deres stemme ikke har reell påvirkningskraft, eller at avstanden mellom den vanlige mannen i gata og den politiske ledelsen blir for stor, vil skepsisen til eliten og misnøyen blant vanlige folk vokse.²¹⁸

Skepsis til etablerte kunnskapskilder, eller institusjoner som er i besittelse av definisjonsmakt eller oppfattes til å ha hegemoni på et bestemt område, er forholdsvis vanlig i konspirasjonsteorier. Det kommer ofte til uttrykk som en skepsis eller mistro mot det man opplever som en kunnskapselite, noen som har hegemoni på et spesielt område eller noen som driver med intellektuelt snobberi.²¹⁹ Dette kan uttrykkes i form av *stigmatisert kunnskap* slik det blir presentert av Barkun. Som nevnt er dette kunnskap, eller sannhetspåstander, som blir avvist eller marginalisert av eliten, eller dem med definisjonsmakt. Av de fem formene for stigmatisert kunnskap Barkun nevner er nok 3. *ignored knowledge*, 4. *rejected knowledge*, og spesielt 5. *suppressed knowledge*, som er de mest relevante når vi snakker om konspirasjonsteorier og kreasjonisme. I 3 og 4 blir kunnskapen betraktet som usann eller falsk av eliten, eller av dem med definisjonsmakt, og derfor avvist eller ignorert. Kategori 5 er nok den som er mest fremtredende innen konspirasjonsteorier og skiller seg fra 3 og 4 i form av at eliten ønsker å stigmatisere kunnskapen nettopp fordi den er sann. Kunnskapen må holdes nede

---

²¹⁷ Hofstadter, 1964, s. 78-82

²¹⁸ Hofstadter, 1964, s. 86-87

²¹⁹ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 35-36; Barkun, 2013, s. 23; 26

eller marginaliseres dersom konspiratørene skal kunne beholde definisjonsmakten og deres posisjon.²²⁰ At kunnskapen er stigmatisert tas da som et bevis for at konspirasjonsteorien stemmer, ellers ville ikke eliten eller myndighetene stigmatisert den.²²¹ Her ser vi en skepsis til eliten i form av en slags paranoid forstilling og retorikk slik Hofstadter beskriver det.

5.4.1 Konspirasjonsteorier

Dersom vi tar konspirasjonsteorier på et mer allment kjent og populærkulturelt plan, som gjennom filmer, TV-serier eller bøker, ser vi fort at de har en fellesnevner som er ganske interessant og som er enklere for oss som seere å forstå. Nemlig at det er en eller annen form for skjult gruppe som trekker i trådene. Dette er med på å gi fortellingen et tydelig narrativ, der drivkraften i fortellingen er historien om hvordan denne skjulte sammensvergelsen blir avslørt og deres onde planer blir stoppet. Dette kan være TV-serier og filmer som *The Manchurian Candidate* (1962), *Homeland* (2011-2020), *The Da Vinci Code* (2006) og *Stranger Things* (2016-d.d.). Felles for disse filmene og seriene er nettopp dette elementet om at en skjult fiende/gruppe konspirerer mot vanlige mennesker, og at helten/heltene i fortellingen avslører konspirasjonen og stopper den. Skepsisen til det etablerte, eller til eliten, spiller en viktig rolle, da det gjerne er dem som står bak sammensvergelsen. Vi som seere vet da tydelig hvem vi skal heie på og hvem som er fienden. Det er den gode lokale sheriffen mot de onde vitenskapsmennene fra sentrale myndigheter.²²² Dette er ofte veldig gode fortellinger som skaper et engasjement ved å trigge en nysgjerrighet i oss gjennom lysten til å få avslørt hva som er den «virkelige virkeligheten». Men har konspirasjonsteorier og fortellinger om sammensvergelse i film og TV noe med den virkelige verden å gjøre? I deres kapittel *Konspirasjoner som populærkultur*, hevder Dyrendal & Emberland at det er en sammenheng mellom fiksjonen og virkeligheten. Selv om filmer og TV-serier som *Homeland*, *Stranger Things* og *The Da Vinci Code* er fiksjonelle fortellinger er de likevel ett uttrykk for samfunnet de er en del av, i form av felles kulturelle forestillinger og hvilke samfunnsforhold som skildres. Det er også viktig å merke seg at disse filmene kan være med på å forme samfunnsforestillingene vi har.²²³

---

²²⁰ Barkun, 2013, s. 26-27

²²¹ Barkun, 2013, s. 28

²²² Dyrendal & Emberland, 2019, s. 92

²²³ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 79-84

Filmen *The Da Vinci Code*, som er basert på boken med samme navn av Dan Brown, er et godt eksempel på fiksjonens innvirkning på virkeligheten. Ifølge Dyrendal & Emberland spiller den på en allerede eksisterende mistro til kristendom og den katolske kirke, og på den måten skapes nye holdninger. «...mennesker i en sekularisert tid har svært lite kjennskap til kirkehistorie, og derfor ikke er i stand til å avsløre alle de påståtte «historiske fakta» som boken dynges ned med, som rent oppspinn.»²²⁴ For mange vil det ikke være vanskelig å tro at den katolske kirke med viten og vilje, står bak slikt hemmelighold, da vi finner reelle historiske eksempler på forfølgelse av meningsmotstandere og skandaler om seksuelle overgrep av barn.²²⁵ Skepsisen til eliten, eller det etablerte, gjør at man i stor grad er villig til å tro på en forklaringsmodell som gir en annen «sannhet» enn den offisielle fortellingen. På denne måten blir den stigmatiserte kunnskapen gitt større verdi nettopp fordi det er stigmatisert av det etablerte.²²⁶

I etterkant av terrorangrepene 11. september 2001 var de konspirasjonsteoretiske miljøene raskt ut med svar på hvem som egentlig sto bak angrepene. Gjennomgående for mange av disse konspirasjonsteoriene, ifølge Barkun, var at den offisielle fortellingen fra media og myndighetene om at Al-Qaida sto bak angrepene ikke ble trodd. Enkelte gikk med på at Al-Qaida hadde utført angrepet, men at det bare var en fasade som skjulte jødene eller Illuminati som egentlig sto bak angrepet.²²⁷ Den kjente konspirasjonsteoretikeren David Icke mente at daværende president George W. Bush og statsminister Tony Blair, hadde visst om angrepene i forkant. Han mente at de, sammen med media og finansnæringen, hadde planer om å ta over verden og skape det han kalte «the new world order» som var ledet av utenomjordiske øgler som hadde hamskiftet for å se ut som mennesker.²²⁸ Selv om Icke sin teori er noe ekstrem og forholdsvis fantasifull, ser vi en tydelig skepsis til den offisielle forklaringen fra myndighetene. Skepsisen synes å bære preg av den paranoide stillen Hofstadter vektlegger, altså at det er krefter som arbeider i det skjulte for å manipulere og undergrave verdiene eller friheten vår.²²⁹

---

²²⁴ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 91-92

²²⁵ Dyrendal & Emberland, 2019, s. 91-92

²²⁶ Barkun, 2013, s. 28-29

²²⁷ Barkun, 2013, s. 162-163

²²⁸ Barkun, 2013, s. 164-165

²²⁹ Hofstadter, 1964, s. 84

Et annen uttrykk for denne skepsisen til det etablerte i form av de rike og de intellektuelle, som ikke er like ekstrem, ser vi i vaksinemotstand og konspirasjonsteorier rundt vaksiner. Vaksineskepsis er ikke noe nytt fenomen. I enkelte miljøer har det vært forholdsvis utbredt i flere tiår, men under koronapandemien og i møte med koronavaksinen, har teoriene blitt tydeligere. Microsoft-grunnleggeren Bill Gates har vært gjenstand for ulike konspirasjonsteorier, eksempelvis om at han utvikler vaksiner som inneholder mikrochiper for å overvåke folk.²³⁰ Mer kjente og forholdsvis vanlige konspirasjonsteorier omkring vaksiner handler om at vaksiner forårsaker sjeldne sykdommer hos barn, som ME eller autisme.²³¹ Konspirasjonsteorier som dette, handler ikke nødvendigvis om at eliten, myndighetene eller Bill Gates har en ondsinnet plan. Skepsisen til eliten kommer kanskje heller til uttrykk gjennom at man i større grad stoler på en ufaglærte personer sine beretninger på Facebook, fremfor hva forskerne forteller som vaksiner.²³²

5.4.2 Kreasjonisme

Skepsis til det etablerte virker nærmest å være en integrert del av den konspiratoriske livsanskuelsen, om det er skepsis til eliten i samfunnet eller om det er til vitenskapen eller myndighetene. Finner vi en lignende skepsis innen kreasjonisme? I deres diskusjoner og tidvise kamper mot mer tradisjonell naturvitenskap kan det virke som at det er en viss form for skepsis der, men har den samme motivasjon og uttrykk som vi ser innen Truthermiljøet eller hos vaksinemotstandere?

Innenfor kreasjonisme virker det som at skepsis til det etablerte, eller til eliten, om vi kan kalle dem det, er todelt. Skepsisen virker å være rettet mot to ulike, men konkrete grupper. Den ene av disse gruppene kan vi forstå som teologiske institusjoner og/eller teologer og kirker som står i opposisjon til det verdensbildet og bibeltolkningen som ung-jord-kreasjonister postulerer. Den andre gruppen kan vi identifisere som tradisjonell naturvitenskap og evolusjonsteori, i form av både personer og institusjoner. La oss først se hvordan denne skepsisen kommer til syne i møte med mer tradisjonell naturvitenskap.

---

²³⁰ Dahlback & Skille, 2021, a

²³¹ Hodne. Bu & Sørtdahl, 2021

²³² Dahlback & Skille, 2021, b

I boken *The Creationists* skriver Ronald Numbers at debatten omkring skapelse og evolusjon i mellomkrigstiden var veldig opphetet og at retorikken som var i bruk bar preg av å være veldig krass og polemisk. En holdning som han trekker frem, var at den samme vitenskapen som hadde skapt død og lidelse under krigen, gjennom nye våpen som giftige gaser, hevdet at mennesker bare var en videreutviklet ape. At det var den darwinistiske tilnærmingen til mennesket og vitenskapen som hadde forårsaket krigen, og ville lede til samfunnets moralske forfall.²³³ I årene etter krigen var det et aktivt forsøk gjennom lovgivning å fjerne darwinistisk evolusjon og dets lære fra offentligheten i USA gjennom å påvirke hva som kunne undervises i skoler og prekes om i kirkene.²³⁴ Etter at denne påvirkningskampanjen viste seg lite fruktbar, gjennom blant annet gjennom Scopes-rettsaken i 1925 og at etablerte institusjoner ikke lot seg påvirke, skiftet man taktikk. Istedenfor å endre de etablerte institusjonene, startet man heller egne institusjoner som høyskoler, bibelseminarer og radiokanaler.²³⁵ Dette kan ligne på det Morris uttrykker i en artikkel fra 1998 med tittelen *The Bigotry of Science*. Her kritiserer Morris tradisjonell naturvitenskap for å ekskludere alle verdenssyn som ikke er i overenstemmelse med deres eget. Han sier at dette er en av grunnene til at kreasjonistforskning ikke blir publisert i det han kaller «standard scientific journals». Som et svar til det blir grupper som ICR, AiG og andre nødt til å publisere på egenhånd.²³⁶ Han påpeker at samtlige ansatte i ICR har hatt flere natur- og realvitenskapelige publikasjoner før deres tid i ICR, men ingen av deres vitenskapelige artikler som argumenter for kreasjonisme blir publisert i magasiner eller tidsskrifter som *Reader's Digest* eller *National Geographic*.²³⁷ Ut ifra tittelen til artikkelen og hvordan Morris argumenterer, kommer det forholdsvis tydelig frem at han mener de tradisjonelle vitenskapsmiljøene har et hegemoni og er i posisjon til å bestemme hva som skal forstås sant og ikke. Dersom noen kommer med påstander som er i strid med konsensus i dette miljøet, blir det nektet oppmerksomhet. Dette kan virke som et eksempel på stigmatisert kunnskap, da spesielt *ignored* eller *rejected knowlegde*. Altså kunnskap som enten blir ignorert eller direkte avvist som usant av det etablerte. Ifølge Morris kommer denne avvisningen på bakgrunn av det naturvitenskaplige etablissementets trangsynthet og manglende evne til å lytte til teorier som utfordrer deres eget syn, noe han mener går ut over alle som mener noe annet enn det etablerte,

---

²³³ Numbers, 2006, s. 56-57

²³⁴ Numbers, 2006, s. 61

²³⁵ Numbers, 2006, s. 120-121

²³⁶ Morris, 1998, b

²³⁷ Morris, 1998, b

ikke bare kreasjonister.²³⁸ Selv om vi ser at det er en tydelig skepsis til etablert naturvitenskap, virker skepsisen likevel noe ulik den vi ser innen konspirasjonsteorier. Skepsisen virker i større grad å være saklig eller faglig fundert, fremfor skepsisen som er vanlig innen konspirasjonsteorier, der mistilliten virker å være mer personfokusert. Altså at en vitenskapsmann som jobber for CIA eller legemiddelindustrien er kjøpt og betalt av konspirasjonen for å ljuge til vanlige mennesker slik at de ikke skal vite hva som egentlig er sant.²³⁹ Kreasjonistisk skepsis til tradisjonelle naturvitenskapelige institusjoner og ansatte ved dem, virker i større grad å omhandle en uenighet i hva som holdes for sant og ikke – at den egentlige sannheten holdes skjult. Det er transsyntheten til den etablerte naturvitenskapen som hindrer dem i å lytte til et grunnsyn som utfordrer deres eget, ikke en skjult plan om å holde massene nede.

Det andre elementet i skepsis jeg vil trekke frem, omhandler det etablerte i form av teologiske institusjoner og andre «liberale» kristne strømninger. I en artikkel skrevet av Brian Edwards i AiG, forklarer han at måten vi tolker Bibelen er avgjørende for om Guds eget ord kommer tydelig frem. Han mener at det avgjørende redskapet for å forstå Guds budskap er god hermeneutikk. Etter å ha gått gjennom hvordan hermetikken brukes og hvordan vi bør tilnærme oss bibeltekstene, kommer han med noen innvendinger mot misbruk av dette. Her bruker han flere bibelsitater som advarer mot religiøse ledere som bruke Guds ord til egen vinning og dem som vektlegger menneskelig tradisjon over Guds ord.

“Christian need to guard against those who «discover» something new in the Bible. Another danger is those who embellish a Bible story and then treat their addition as if they had God’s authority behind them”²⁴⁰

Det Edwards skiver her er ikke en direkte kritikk av en konkret elite eller denominasjon, men heller en mer åpen kritikk av alle som er for liberale i sin bruk hermeneutikken. Et interessant spørsmål vil være hva Edwards legger i «discover something new» og «embellish»? Vil den latinamerikanske frigjøringssteologien, eller en økoteologisk lesning av de bibelske tekstene, regnes som en utbrodering av det opprinnelige budskapet? Det vil være litt spekulativt

---

²³⁸ Morris, 1998, b

²³⁹ Dyrendal & Emberland, 2019 s. 31

²⁴⁰ Edwards, 2007

å svare på, men det virker her som en mer generell kritikk av nyere måter å tolke Bibelen, som ofte kan assosieres med mer liberale miljøer. Dersom vi gjør et hopp til vår egen norske kontekst, finner vi en interessant kritikk av det som kan forstås som mer liberale kristne miljøer. I en artikkel på nettsiden til Skaper, skrevet av Jogeir Lianes, blir mer progressive kristne kritisert for å være formyndere av en form for falsk raushet. «*«Rausheten» de progressive og «åpne» gjerne smykker seg med stopper naturlig nok svært raskt mot de som forkynner et klassisk syn.»*²⁴¹ Dette virker å være en noe subtil kritikk av Den Norske Kirke sin holdning til samkjønnet ekteskap og vedtaket fra Kirkemøtet i 2017 der liturgi for samkjønnet vigsel ble fattet.²⁴² Denne «falske rausheten» forstås av Lianes som lite tydelig og vektlegger menneskers erfaringer og sekulær kunnskap høyere enn Guds Ord i Bibelen. I en annen artikkel, skriver Lianes at disse omtolkningene som vektlegger sekulær kunnskap er katastrofal og at det eneste som oppnås er at Guds ord blir tråkket ned av folk som har definisjonsmakt: «*...trækkes ned enten det er av sinte ateister, nye norske lover, satire, media eller prester, pastorer, apologeter og biskoper som ikke holder Bibelen for Guds Ord.»*²⁴³ Her ser vi i større grad at kritikken rettes mot det etablerte og mot en elite i form av kristne ledere. Han påstår at det er en modernistisk og sekulær teologi som forårsaker at kirkebenkene står tomme rundt i Europa.²⁴⁴

Også her ser vi at det ligger en skepsis til det etablerte innen kreasjonisme, men ganske likt som skepsisen til naturvitenskapen, virker den tå være begrunnet i hva det etablerte mener og ikke at de er det etablerte. Mortenson og Hodge anklager liberale akademikere, bibelforskere og kirker for å være intellektuelle snobber, da de heller stoler på sine egne standpunkt og tanker fremfor Guds klare og ufeilbarlige ord.²⁴⁵ Med dette kan vi se at den paranoide tilnærmingen til makt som er vanlig i samtlige konspirasjonsteorier, ikke virker å være fremtredende eller avgjørende for ung-jord-kreasjonister. Dersom vi skal si at skepsisen er rettet mot en elite, i form av kristent lederskap som prester og biskoper, virker den til å omhandle at Guds Ord ikke blir tatt på alvor og at Bibelens «klare» budskap blir utydeliggjort gjennom vektleggingen av sekulær kunnskap.

---

²⁴¹ Lianes, 2019

²⁴² https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/2017/vedtak/km_06_17_vigselsliturgi_vedtak.pdf

²⁴³ Lianes, 2017

²⁴⁴ Lianes, 2017

²⁴⁵ Hodge & Mortenson, 2011

5.4.3 Konklusjon

På bakgrunn av det som har kommet frem her, virker skepsis til det etablerte å være tydelig til stede i både i kreasjonisme og konspirasjonsteorier. Noe av grunnen til det, kan være at begge kan forstås som bærere av stigmatisert kunnskap. Altså at kunnskapen som holdes for sann innen ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier blir avvist av det etablerte, men hvorfor det blir avvist vil kunne forstås som ulikt. Innen mange konspirasjonsteorier virker den paranoide stilen å legge opp til at sannheten blir skjult av det etablerte, og at det ligger en skjult og ondsinnet plan bak handlingene. Altså punkt 5. suppressed knowledge. Konspirasjonsteoretikere virker da skeptiske til eliten og det etablerte, nettopp fordi de er etablerte. Dette virker ikke å være viktig innen kreasjonisme. Kritikken og skepsisen som er rettet mot både eliten og det etablerte, i form av naturvitenskapen, kirker og kristne ledere, virker i større grad å omhandle en faglig eller trosmessig uenighet, ikke at de er en elite i seg selv. Den stigmatiserte kunnskapen vi finner innen ung-jord-kreasjonisme vil bedre passe inn i punkt 3. ignored knowledge, eller 4. rejected knowledge. Det etablerte avviser det på grunnlag av at de mener det er usant, ikke at de skjuler den egentlige sannheten. Morris og Lianes er skeptiske til naturvitenskapsmiljøet og liberal kristendom, men det er være et vesentlig skille mellom dette og den konspiratoriske mistilliten til eliter som Bill Gates.

Selv om skepsisen til det etablerte er til stede i begge grupper, vil grunnen til at man er skeptisk, retorikken som brukes og graden av paranoid tankegang være såpass ulik, at det er vanskelig å trekke noen meningsfulle fellestrekk når det kommer til denne tematikken og konteksten.

5.5 Confirmation bias og fornektelse

I dette kapitlet skal vi se nærmere på hvordan kreasjonister og konspirasjonsteoretikere forholder seg til informasjon og dokumentasjon, og hvilken rolle confirmation bias spiller når man tar til seg den informasjonen. Confirmation bias beskriver en tendens som vi mennesker har til å oppsøke eller ta til oss informasjon, som stemmer med de antagelsene eller tankene vi allerede har. På samme måte som i samtlige av kjennetegnene på konspiratorisk tankegang, er confirmation bias noe som de fleste mennesker gjør i varierende grad. Nok en gang blir det interessante her graden av confirmation bias vi finner i kreasjonisme og konspiratorisk tankegang, og dermed om det er noen likhetstrekk i omfanget.

Confirmation bias handler om måten vi oppsøker og tar til oss ny informasjon. Mer spesifikt beskriver det tendensen til å oppsøke informasjon som bekrefter standpunktet vi allerede har og at informasjon som kritiserer det standpunktet blir neglisjert.²⁴⁶ I *Thinking, Fast and Slow* skriver Daniel Kahneman om to ulike «systems of the mind». Det han kaller System 1 bærer preg av rask og intuitiv tenkning som ikke krever noe særlig mental anstrengelse. Der System 1 styres av rask assosiasjon, automatikk og intuisjon, omhandler system 2 mer kompliserte aktiviteter som krever konsentrasjon og mental kapasitet.²⁴⁷ Selv om de fleste av oss vil identifisere oss som tenkende og rasjonelle mennesker som system 2 beskriver, påpeker Kahneman at system 2 er avhengig av system 1, som kan danne et nettverk av kompliserte ideer. System 2 danner da en oversikt og orden i det nettverket av inntrykk som system 1 leverer.²⁴⁸ I hverdagen er det system 1 som dominerer og system 2 er i en slags lav-innsatsmodus. Dersom inntrykkene blir for omfattende eller bryter med system 1, blir system 2 iverksatt for å forstå, handle eller tenke på måter som er nye eller mer krevende.²⁴⁹ Dersom inntrykkene blir for mange for system 2, eller at krevende kognitive oppgaver må konkurrere med fristelser, vil system 1 få større innflytelse og sannsynligheten blir stor for at vi velger en enklere utvei.²⁵⁰ Confirmation bias virker å komme tydeligere frem når system 2 er opptatt eller overarbeidet, noe som gjør at vår evne til å være analytiske og kritiske blir svekket. Dette gjør at vi i større grad vil falle tilbake på system 1, som vil favorisere en mer ukritisk tilnærming til det vi leser eller blir fortalt. Dette gjør at vi, på en ukritisk måte vil søke data som passer inn i forståelsesrammene vi allerede har.²⁵¹ I ytterste konsekvens kan dette medføre at vi låser oss fast i en salgs dogmatisk tankegang, der informasjon som ikke passer inn i vår forståelse, aldri blir vurdert på en kritisk og analytisk måte.

En annen viktig komponent i confirmation bias, er rollen internett spiller i informasjonen som er tilgjengelig for oss. Søkeforslagene på Google variere fra bruker til bruker, og hva som dukker opp i noens mediefeed er ikke nødvendigvis det samme som i andres. Grunnen til dette handler om informasjonskapsler og algoritmer som sosiale medier og Google

---

²⁴⁶ Dowden, u.å., a

²⁴⁷ Kahneman, 2011, s. 20-21

²⁴⁸ Kahneman, 2011, s. 21

²⁴⁹ Kahneman, 2011, s. 24-25

²⁵⁰ Kahneman, 2011, s. 40-42

²⁵¹ Kahneman, 2011, s. 80-81

bruker. Disse er beregnet til å kunne gi relevant informasjon ut ifra det man ellers søker på. Denne mekanikken gjør at det kan bli vanskeligere å finne informasjon som skiller seg fra søkehistorikken din. Det gir også lettere tilgang til diskusjonsforumer der deltagerne hovedsakelig har samme grunnleggende holdninger.²⁵² Dette kan skape ekkokammere av informasjon som bidrar til den naturlige tendensen vi har til å oppsøke informasjon som bekrefter det vi allerede mener.

5.5.1 Konspirasjonsteorier

Det finnes mange eksempler på konspiratorisk tankegang, og hvordan confirmation bias står sentralt i teoriene. Det eksempelet jeg velger å trekke frem her er en mindre komponent i et større nettverk av «bevis» som danner et grunnlag og bekrefter en mistenksomhet ovenfor eliten i form av myndigheter, the deep state eller Illuminati. Det er et «bevis» som brukes i flere ulike konspirasjonsteorier omkring terrorangrepene 9/11. Grunntanken i «beviset» er at det må ha vært noe annet som fikk tårnene til å rase den dagen, fordi brennende flybensin ikke kan smelte stål. En konsekvens av, eller en forutsetning for dette argumentet, er at myndighetene, eller «the deep state», egentlig sto bak angrepene. Ifølge konspirasjonsteoretikerne, kollapset ikke tvillingtårnene på grunn av flyene, men som et produkt av en kontrollert rivning, ved bruk av bomber eller lignende. Altså var ikke dette et angrep utenfra, men et angrep utført av egne myndigheter eller skjulte grupper som kontrollerer myndighetene ²⁵³

I sin fremstilling av disse konspirasjonsteoriene, påpeker Barkun at en overvekt av artikler publisert på ulike Truthernettsider skriver nettopp om hvordan tårnene ikke kunne ha kollapset som et produkt av flykollisjonene og brannene. Organisasjoner som *Scholars for 9/11 Truth and Justice* og *Journal of 9/11 Studies* argumenterer sjeldent for rene konspirasjonsteorier, men at den angivelige konspirasjonen er mer subtilt hintet til.²⁵⁴ I dette ligger den gjerne den populære og velkjente tanken om at brennende flybensin ikke kan smelte stål. I en nettartikkel skrevet på bakgrunn av en bok fra 2006 med tittelen *Debunking 9/11 Myths* går *Popular Mechanics* gjennom ulike påstander som kommer fra Truthermiljøene. Flybensin brenner på mellom 420 og 810 grader celsius, men stålet som brukes for å lage bærebjelker i

---

²⁵² Dyrendal & Emberland, 2019, s. 74-75

²⁵³ Barkun, 2013, s. 173

²⁵⁴ Barkun, 2013, s. 172-175

større bygninger smelter ikke før det er varmet opp til 1500 grader celsius.²⁵⁵ Dette kan virke som et overbevisende argument for hvorfor flyene alene ikke kan ha forårsaket kollapsene. Isolert sett stemmer det at brennende flybensin ikke kan smelte stål, men utfordringen med dette argumentet virker til å forutsette at stålbjelkene faktisk trenger å smelte for at bygningene skal rase. Ekspertene som er intervjuet av Popular Mechanics påpeker to avgjørende faktorer som forårsaket kollapset. 1: Stål trenger ikke å smelte for å miste sin bærekraft. Ingeniør Farid Alfawak-hiri sier til Popular Mechanics at stål kan miste opptil 90 prosent av sin bærekraft dersom det varmes opp til cirka 900 grader celsius, noe som skjedde i de varmeste delene av tårnet, ifølge NIST (National Institute of Standards and Technology).²⁵⁶ 2: Flybensinen var heller ikke det eneste som brant i tårnene. Flybensinen var det som antente brannene, men brant trolig ikke lengre en cirka 10 minutter. Møbler og annet inventar som brant mye lengre, var det som forårsaket oppvarmingen av stålet.²⁵⁷

Flybensin kan ikke smelte stål-argumentet blir ofte brukt av konspirasjonsteoretikere som belegg, eller som et enkeltbevis i et større bilde, for at myndighetene egentlig sto bak angrepene den 11. september 2001. Påstanden om at flybensin ikke kan smelte stål stemmer, men dette er ikke et argument for at bygningene kollapset på grunn av kontrollerte eksplosjoner regissert av myndighetene. Når vi tar med informasjonen som ofte blir oversett av konspirasjonsteoretikere, ser vi at argumentet (selv om det isolert sett er sant) ikke svarer til det man forsøker å bevise. Selv om dette ikke er et definitivt bevis som frikjenner myndighetene, er det fullt mulig at tårnene raste slik den offisielle forklaringen legger opp til. Det virker som at dette argumentet veier tungt i en del miljøer der skepsisen til myndighetene allerede er til stede. Selv om dette argumentet kan forårsake mistillit til myndighetene, virker det i større grad å være et produkt av at man allerede har mistillit til den offisielle forklaringen. Argumentet flybensin kan ikke smelte stål, passer godt med den forutinntattheten om at myndighetene står bak angrepet, og dermed søker man bare etter informasjon som bekrefter den mistilliten.²⁵⁸

---

²⁵⁵ Popular Mechanics, 2021

²⁵⁶ Popular Mechanics, 2021

²⁵⁷ Popular Mechanics, 2021

²⁵⁸ Barkun, 2013, s. 17

5.5.2 Kreasjonisme

Et grunnleggende syn, eller en slags grunnforutsetning som vi har berørt flere ganger innen ung-jord-kreasjonisme, er at Bibelen forstås som ufeilbarlig. Bibelens ufeilbarlighet vil si at dersom Bibelen berører naturvitenskaplige fenomener, vil det Bibelen sier om dem være riktig.²⁵⁹ Dette kommer ofte til uttrykk i form av at naturvitenskaplige funn må tolkes på bakgrunn av det Bibelen sier om dem. Et eksempel på dette vil være at fossile funn gjort i Grand Canyon eller andre steder, må tolkes inn i en historisk lesning av det bibelske narrative om den verdensomspennende floden vi finner i Genesis 6-9, som kreasjonistene igjen mener peker mot en ung jord. Dette gjør at verden vi lever i, og hva naturvitenskapen sier om den verdenen, leses gjennom en veldig spesifikk forståelse av Bibelen. Dersom en slik grunnleggende forutsetning ikke ses på med kritiske øyne, er det ikke utenkelig at den blir en slags dogmatisk tilnærming som farger de fleste andre temaer man berører, som igjen øker sannsynligheten for at den informasjonen man oppsøker bekrefter det synet ytterligere.

I en artikkel på nettsidene til AiG, skrevet av Jeremy D. Lyon, hevder han at funnene av dødehavsrullene gjort ved Qumran i 1947, bekrefter at Guds ufeilbarlige ord i Bibelen er til å stole på. Artikkelen åpner med «*Since their discovery, the Dead Sea Scrolls have amazed scholars by their priceless insight into the preservation and proper understanding of God's infallible Word.*»²⁶⁰ En formulering som dette viser tydelig viktigheten av ufeilbarligheten i Bibelen, og at vitenskapelige funn som arkeologiske utgravinger, vil være med på å bekrefte nettopp det, noe Lyon mener funnene i Qumran gjør. Lyon tar oss gjennom funnene gjort i Qumran og viktigheten av dem siden de tar oss cirka 1000 år nærmere hendelsene som er beskrevet i GT/HB enn det som tidligere var den eldste hebraiske samlingen av Tanak fra 900-tallet.²⁶¹ Lyon påpeker at den Store Jesaja-rullen (1QIsa^a) funnet i Qumran er veldig likt masoretteksten fra 900-tallet, som bekrefter at overleveringen av tekstene er presise og i overensstemmelse med hva Gud har sagt. Lyon stiller videre et veldig interessant spørsmål: «*Does the Bible today preserve what was originally written?*»²⁶² Både innledningen og konklusjonen hans virker å svare ja på dette spørsmålet, men utfordringen er at han unnlater å

---

²⁵⁹ Numbers, 2006, s. 219; Answers in Genesis, u.å., d

²⁶⁰ Lyon, 2012

²⁶¹ Lyon, 2012

²⁶² Lyon, 2012

adressere hvorvidt han faktisk mener det finnes en original av GT/HB eller Jesaja. Denne søken etter en original, eller «urteksten», mener bibelforskeren Årstein Justnes er meningsløs og drar oppmerksomheten vekk fra 1QIsa^a's virkelige betydning og dens relasjon til de andre tekstene funnet i Qumran.²⁶³ Her virker det som at spørsmålet til Lyon i større grad handler om hvorvidt Guds ord er til å stole på, enn at han mener Qumran faktisk gir oss en original, noe den ikke gjør da eksempelvis Jesaja trolig er skrevet, satt sammen og redigert over en periode på 700 år.²⁶⁴ Hovedutfordringen til Lyons artikkel omhandler det store spørsmålet: hva er det Qumran-funnene faktisk gir oss? Bekrefter virkelig disse funnene en ufeilbarlig bibel som har tydelige linjer fra våre moderne oversettelser tilbake til «originalen»?

Det korte svaret på det er nei. Ifølge mye av den nyere bibelforskningen og forskning gjort på tekstene funnet i Qumran, peker funnene heller på det motsatte.²⁶⁵ I sin bok *Genres of Rewriting in Second Temple Judaism*, problematiserer bibelforskeren Molly Zahn at en moderne tanke om en teksts forfatterskap og tilblivelse i det hele tatt kan overføres til den antikke verden. Hun argumenterer for at de fleste tekstene som inngår i GT/HB vanskelig kan tilskrives en original forfatter, da man ser spor av flere forfattere/redaktører og at flere ulike teksttradisjoner rundt den samme teksten eksisterer samtidig. Dette tyder på at i andre tempelperiode jødedom, var ikke nødvendigvis teksters autoritet hentet fra en stabilitet som kunne føres tilbake til en original. Selv tekster som ble betraktet som guddommelig inspirerte endret seg over tid.²⁶⁶

Når det kommer til 1QIsa^a stemmer det at den er veldig lik Masoretteksten fra 900-tallet, men den store Jesaja-rullen var ikke den eneste versjonen av Jesaja som ble funnet i Qumran. Det har blitt funnet mange andre fragmenter av Jesaja, samtlige av disse fragmentene er ulike 1QIsa^a, noe som tyder på at de tilhører ulike teksttradisjoner. På enkelte områder er disse fragmentene nærmere Masoretteksten enn den store Jesaja-rullen.²⁶⁷ Sammen med andre mer dramatiske forskjeller mellom Masoret- og Qumrantekstene, som i Exodus og Jeremia, tyder det på som Zahn påpeker, at det fantes flere ulike teksttradisjoner som var i bruk samtidig.²⁶⁸

---

²⁶³ Justnes, 2014, s. 108-110

²⁶⁴ Collins, 2014, s. 250

²⁶⁵ Collins, 2014, s. 6-7

²⁶⁶ Zahn, 2020, s. 1-2

²⁶⁷ Collins, 2014, s. 6-7

²⁶⁸ Zahn, 2020, s. 10; 10-16

Det som virker å være det dominerende synet blant bibelforskere i dag er at Qumranfunnene tyder på at GT/HB-tekstene var mye mer flytende enn tidligere antatt og ikke ble fastsatt før mye seinere. En av grunnene til dette kan være at det ikke var et skarpt skille mellom tekst og tolkning, altså at de ulike versjonene av de bibelske tekstene i seg selv var tolkninger av en eldre versjon av samme tekst. Dermed var omskriving og retolking en integrert del av GT/HB sin tilblivelse.²⁶⁹ Dette gir oss utvilsomt en større innsikt i de bibelske tekstene, deres tilblivelse og hvilke strømninger og tradisjoner som var aktive i andre tempelperiode. Men dersom det er sikkerhet i Guds ufeilbarlige ord man er på utkikk etter, gir Qumran-funnene oss flere spørsmål enn svar. Teologen og bibelforskeren Peter Enns formulerer det på denne måten i podkasten *The Bible for Normal People*:

“The notion of inerrant autographs, or inerrant originals, doesn’t do justice to the complexity we see in the Dead Sea Scrolls...they grew over time out of very malleable, non-fixed, non-set in stone oral traditions and they grew in different ways in different times in different locations.”²⁷⁰

I sin artikkel om Qumran-funnene virker Jeremy D. Lyon mer opptatt av å få funnene til å passe inn i det han allerede holder for sant, og mindre opptatt av hva funnene faktisk peker mot. Altså synes artikkelen hans i mindre grad å omhandle Qumran og mer om å finne belegg for Bibelens ufeilbarlighet. Det som Enns påpeker i sitatet over, får ikke plass i Lyon sin tilnærming. Dette medfører det Justnes mener tar vekk fra Qumran-funnene, ved å ta dem ut av sin kontekst og ikke se på funnene i seg selv.²⁷¹

5.5.3 Konklusjon

I begge disse eksemplene virker standpunktet, eller biasen som man allerede har, å veie tyngre enn selve bevisene. Derfor vil det være tydelig at begge disse eksemplene bærer preg av at informasjonen kreasjonister og konspirasjonsteoretikere tar til seg er farget av en confirmation bias. Bevisene som taler imot deres standpunkt, blir ikke tatt med. På denne måten immunisere de seg mot kritikk, ved at kritiske røster, eller data som gir andre perspektiver, aldri

---

²⁶⁹ Zahn, 2020, s. 3-5

²⁷⁰ Enns, 2021

²⁷¹ Justnes, 2014, s. 110

kommer til. Hvilken rolle internett og algoritmer spiller i disse eksemplene har jeg ikke tatt med, men burde definitivt undersøkes videre for å se rollen de spiller innen denne tematikken.

Når det kommer til eksempelet med 9/11, er det rimelig å anta at internett og Youtube-videoer spiller en rolle i å forsterke og spre disse konspirasjonene, siden mange andre konspirasjonsteorier spres på denne måten.²⁷² Flybensin kan ikke smelte stål-argumentet kan være med på å forsterke eller skape en mistillit til myndigheter. Siden argumentet har veldig lite hold, er det et godt eksempel på at den lite kritiske og intuisjonsbaserte tankegangen vi finner system 1, beskrevet av Kahneman, får for mye plass. Den tregere og analytiske tenkingen i system 2, virker ikke å komme frem. Det samme kan man se i det Lyon skriver. Han virker mer opptatt av å bevare sitt syn, eller lete etter informasjon som bekrefter det, enn hva Qumran-funnene faktisk peker mot. Dette kan sies å være et ganske grovt eksempel på confirmation bias og at den ukritiske tenkingen i system 1 dominerer.

Begge disse eksemplene bærer preg av en confirmation bias som er veldig sterk og har store konsekvenser. Standpunktet man ønsker å bekrefte er ikke bare en liten vridning av informasjonen. Helt essensiell data utelates for at standpunktet skal bekreftes, noe som fører til at standpunktet man ønsker å bekrefte kan bli det stikk motsatte av det dataen faktisk sier.

5.6 Ockhams barberkniv

I dette kapitlet skal vi ta utgangspunkt i et filosofisk prinsipp som brukes til å vurdere sannsynligheten av konkurrerende påstander eller teorier, nemlig Occam's Razor, eller Ockhams barberkniv. I dette kapitlet vil fokuset ligge på kreasjonisme og konspiratorisk tankegangs manglende bruk av Ockhams barberkniv, for å se om det er noen likhetstrekk i det. Eksemplene jeg vil bruke for å skildre det som synes å være en manglende bruk av Ockhams barberkniv, er hvordan kreasjonister hevder at det er Moses som enten har skrevet eller vært redaktøren av Pentateuken, og konspirasjonsteorier som mener at månelandingen i 1969 aldri skjedde. Først vil jeg redegjøre kort for hva som menes med Ockhams barberkniv og hvordan det brukes som et logisk prinsipp.

---

²⁷² Barkun, 2013, s. x; Dyrendal & Emberland, 2019, s. 73

Ockhams barberkniv, også kjent som principle of parsimony (sparsommelighetsprinsipp), er et logisk prinsipp som vektlegger eller favoriserer den enkleste, eller den mest sparsommelige, forklaringen. Dersom to standpunkt eller teorier står i opposisjon til hverandre, er det den som forklarer fenomenet med færrest mulig komponenter som er mest plausibel.²⁷³ Det er fort gjort å tenke at det er den enkleste forklaringen som er riktig, men det er ikke helt slik Ockhams barberkniv er tiltenkt. Duignan forklarer det på denne måten: «Entities are not to be multiplied beyond necessity»²⁷⁴ Det vil si at dersom temaet er komplisert skal man ikke overforenkle. Forklaringen må selvsagt forklare temaet på en treffende måte og være saksvarende på bakgrunn av den tilgjengelige dataen. Dermed er det forklaringen som redegjør for mest mulig av fenomenet, eller temaet, ved bruk av færrest mulig riktige komponenter, som bør forstås som den mest sannsynlige forklaringen. Som Uscinski & Parent påpeker, er ikke Ockhams barberkniv et feilfritt prinsipp. Det behandler i utgangpunktet bare sannsynlighet av ulike påstander. Jo flere komponenter en forklaring har, jo mindre *sannsynlig* er det at den er sant.²⁷⁵ Hva som forstås som den mest presise eller enkleste forklaringen, er subjektivt og vil dermed kunne variere fra person til person. I tillegg vil det man allerede holder for sant, legge føringer for hva som er den enkleste forklaringen.²⁷⁶ Selv om prinsippet ikke er perfekt vil det likevel kunne gi en god indikasjon på hva som er en mer eller mindre plausibel forklaring.

For å komme med et kort eksempel, kan man stille spørsmålet: hva er den mest sannsynlige grunnen til at jeg har vondt i hodet? En av forklaringene kan være at det var en heks som kastet en forbannelse over deg. En alternativ forklaring vil være at du ikke har drukket nok vann og ikke har tatt til deg nok næring, noe som fører til at kroppen din reagerer ved å sende signaler om at du er dehydrert og mangler ulike mineraler og salter. I utgangspunktet vil forklaringen om at det er en heks som står bak være den enkleste, da den ikke trenger å ta høyde for hvordan kroppen din er bygget opp og hva den trenger for å kunne fungere. utfordringen med denne forklaringen forutsetter at hekser, og overnaturlige fenomener som forbannelser, faktisk finnes for at forklaringen skal bli enklere. Altså blir denne forklaringen bare enklere dersom hekser og magi er noe man tror på fra før. Ut ifra det vi vet om kroppen gjennom helse

---

²⁷³ Duignan, 2021

²⁷⁴ Duignan, 2021

²⁷⁵ Uscinski & Parent, 2014, s. 39

²⁷⁶ Uscinski & Parent, 2014, s. 39

og ernæring, er forklaringen om at du er dehydrert enklere, da den ikke trenger å gjøre rede for hekser og overnaturlige fenomener som magi og forbannelser. Så selv om forklaringen om at en heks står bak er enklere, betyr ikke det at påstanden faktisk forklarer fenomenet på en enklere måte. Når det tas utgangspunkt i et datagrunnlag som er mer helhetlig, vil den enkleste forklaringen være at du er dehydrert.

Kan vi si at det er noen fellestrekk i en manglende bruk av Ockhams barberkniv innen konspirasjonsteorier og kreasjonisme?

5.6.1 Konspirasjonsteorier

Bildene fra månelandingen i 1969 har blitt sett av mange. De kjente ordene til Neil Armstrong da han gikk ut av landingskapselen og ned på månens overflate, representerer et gigantisk skifte i den menneskelige tilværelsen: «One small step for a man, one giant leap for mankind». Dette er en ganske treffende beskrivelse av det som ble gjort den dagen, men skjedde det virkelig, eller var det hele bare et velregissert bedrageri? Konspirasjonsteorier rundt månelandingen er noe de fleste har hørt om på en eller annen måte. Disse konspirasjonsteoriene kan ta ulike former, men grunnsensen i dem alle er at Apollo 11-operasjonen aldri landet på månen. Det er ulike grunner til at månelanding omtales som en haux. Noen vanlige argumenter er at det mangler stjerner på bildene, at flagget blafrer når det ikke er vind på månen, at skyggene til astronautene ikke ville sett sånn ut på månen osv. I dette eksempelet kommer jeg ikke til å gå inn i konkrete argumenter for og imot, men heller se på sannsynligheten for at en dekkoperasjon faktisk hadde greid å holde forfalskningen av månelanding skjult.

Det er ikke vanskelig å se for seg at det å sende mennesker til månen er teknisk ekstremt vanskelig, ressurskrevende og risikofylt. En slik operasjon vil kreve at veldig mange mennesker må samarbeide for å få dette gjennomført. Dersom månelandingen ikke skjedde, men var fabrikkert, vil mange av de tekniske utfordringene vært løst, men en ny og stor utfordring ville bydd seg. Ville alle de involverte greid å holde dette hemmelig? Uscinski & Parent påpeker at jo større grupper som er involvert i en sammensvergelse, jo vanskeligere er det å holde den skjult. «As the number of people involved in carrying out the conspiracy increases, the secret gets harder to keep. Again, the more valuable the information, the more likely it is to get out»²⁷⁷

---

²⁷⁷ Uscinski & Parent, 2014, s. 38

Dersom denne logikken overføres på månelandingskonspirasjoner, kan vi trygt si at det er tusenvis av mennesker involvert og informasjonen av høyeste verdi. Hva er da mest plausibelt? At man mot alle odds faktisk landet på månen, eller at sammensvergelsen faktisk greide å holde det hele hemmelig i 50 år?

Kreftforskeren og forfatteren David Robert Grimes, mener hemmeligheten ville kommet ut kort tid etter 1969. Begrunnelsen hans ligger i en matematisk formel han har utviklet som sier noe om sannsynligheten for at store gruppe klarer å holde en konspirasjon eller en sammensvergelse hemmelig over tid. Han bruker denne formelen på flere konspirasjonsteorier, blant annet månelandingen. Grunnantagelsen hans virker å være i tråd med det Uscinski & Parent skriver, at jo flere som er involvert vil sannsynligheten øke for at noen internt i sammensvergelsen, enten med vilje eller med uhell, vil avsløre det hele.²⁷⁸ Som en basis for sin vurdering, ser han på hvor lang tid det tok før dokumenterte sammensvergelses ble avslørt. Her bruker han blant annet avsløringene til Edward Snowden som dokumenterte at NSA hadde spionerte på egen befolkning, en hemmelighet som ble avslørt etter seks år. Ifølge Grimes, var det cirka 400 000 tusen ansatte ved NASA i årene før 1969. Dette er et mye høyere tall enn de 30 000 ansatte ved NSA i forbindelse med overvåkningskandalen.²⁷⁹ Grimes innrømmer at det ikke er gitt at alle 400 000 ved NASA eller de 30 000 ved NSA hadde hatt innsyn i hemmeligheten, men selv med hans raueste estimat, konkluderer han med at hemmeligheten ville blitt avslørt innen 3,68 år.²⁸⁰ Selv med et samkjørt og disiplinert hemmelighold, ville avsløringen vært uunngåelig innen et halvt tiår. Grimes påpeker at dette bare gjelder det interne hemmeligholdet. Avsløringer fra utsiden, som kritikere, skeptikere eller rivaliserende Sovjetiske myndigheter, vil ytterligere øke sannsynligheten for at hemmeligheter vil bli avslørt.²⁸¹

Selv om NASA lå langt bak det Sovjetiske romprogrammet på starten av 50-tallet, virker det mer sannsynlig at de klarte å få Neil Armstrong og Buzz Aldrin på månen i 1969, enn at

---

²⁷⁸ Grimes, 2016

²⁷⁹ Grimes, 2016

²⁸⁰ Grimes, 2016

²⁸¹ Grimes, 2016

hemmeligheten har holdt seg frem til i dag. Ved bruk av Ockhams barberkniv kan vi si at den enkleste forklaringen her er at månelandingen skjedde slik den offisielle forklaringen tilsier.

5.6.2 Kreasjonisme

Innen flere kristne miljøer finner vi en tanke om at det er Moses som har skrevet de fem Mosebøkene, det vi kaller Pentateuken. Innen en del evangelikale miljøer, spesielt i USA, virker dette å være en dominerende tanke. I utgangspunktet er det ikke så rart, for det har lenge vært tradisjon for å forstå det på denne måten. Både i NT og GT/HB finner vi mange bibelsteder som enten sier eksplisitt eller alluderer til at Moses er forfatteren. (5 Mos 30:9; Jos 8:31; Esra 6:18; Neh 13:1; Matt 18:8; Mark 12:26 Rom 10:5;). Denne tanken virker ikke å være avgjørende eller en grunnleggende del av disse gruppenes tro, men av ung-jord kreasjonister brukes det ofte som belegg for at Bibelen er ufeilbarlig og ikke inneholder motsetninger. Dersom de innrømmer at Moses ikke har skrevet Pentateuken, innrømmer de at Bibelen inneholder feil, som for dem ikke vil være akseptabelt.

I artikkelen *Dead Man Writing* gjør Roger Patterson rede for nettopp dette. Helt i slutten av Deuteronomium (5 mosebok) blir det skrevet at Moses dør på Nebo-fjellet i Moab. (34: 1-8) Hvordan kan Moses ha skrevet dette når han var død? Patterson forklarer dette på to ulike måter. Den første er, at disse tekstene ikke er skrevet i bøker i form av kodekser, men på bokrulle. Dermed kan det være uklart når Deuteronomium slutter og Josva begynner.²⁸² Det andre alternativet han trekker frem er at etter Moses har skrevet ferdig i 33, 29 er det en annen forfatter som fullfører boken. Han påpeker at det er noe uenighet om hvem dette kan være, men grunnpoenget er at en annen forfatter, som også da er gudommelig inspirert, avsluttet verket til Moses og skrev om hans død.²⁸³

I boken *Scientific Creationism* uttrykker Henry Morris en litt annen forståelse av Moses sin rolle i forbindelse med Pentateuken. Morris innrømmer at Genesis har ulikt vokabular og temaer, noe som tyder på at teksten er skrevet av flere ulike forfattere. Han mener at disse forfatterne er patriarkene som fortellingene omhandler, altså Adam, Noah, Abraham osv. Morris vil si at Moses var redaktøren av Genesis og at de andre fire bøkene i Pentateuken,

---

²⁸² Patterson, 2009

²⁸³ Patterson, 2009

Eksodus, Leviticus, Numeri og Deuteronomium, ble skrevet av Moses selv.²⁸⁴ Dette mener han kommer tydelig frem når ulike forfattere av NT siterer 2-5 Mosebok, da disse tilskrives Moses, mens Genesis ikke blir det.

I begge disse tilfellene blir Moses tilskrevet en avgjørende rolle i tilblivelsen av Pentateuken, enten som forfatter av hele verket eller som redaktør og forfatter. Dette er begge forklaringer som gir oss et enkelt og klart svar på spørsmålet om forfatterskapet av Pentateuken, men reflekterer dette svaret dataen på en god måte?

Også her vil det være relevant å ta med seg standpunktet til Molly Zahn fra forrige underkapittel. Nemlig at en moderne forståelse av forfatterskap i liten grad kan overføres til den antikke verden. Hun argumenterer for at skrevne tekster i antikken ikke ble betraktet som et produkt av *én* forfatter, men heller samlinger av gammel tradisjon eller gudommelig åpenbaring, gjerne skrevet, omskrevet, retolket og på den måten videreformidlet av flere forfattere, uten at det undergravde autoriteten til teksten.²⁸⁵ Den dominerende ideen blant bibelforskere gjennom store deler av 1900-tallet var at Pentateuken er satt sammen av fire ulike grunnkilder. Disse blir gjerne kalt J (Jahwisten), E (Eloisten), P (Prestekilden) og D (Deuteronomisten). Denne teorien ble presentert av Wellhausen på slutten av 1800-tallet og kalles *dokumenthypotesen* eller *flerkildehypotesen*. Wellhausen var ikke den første til å tenke på denne måten. Allerede i middelalderen kan vi dokumentere at det ble stilt spørsmålsteget ved den tradisjonelle tanken om Pentateukens forfatterskap. Den jødiske filosofen Ibn Ezra påpekte at det er flere formuleringer i Genesis som tyder på at teksten er skrevet etter monarkiet ble opprettet i Israel, som ikke ville vært mulig dersom det var skrevet av patriarkene slik Morris hevder (36:31). På grunn av de mange doble fortellingene og motsetningene, vokste det stadig en tanke om at teksten pekte mot flere forfattere, og at sammensetningen av teksten måtte ha skjedd lenge etter at Moses levde.²⁸⁶ Jean Astruc som skrev på 1700-tallet, gjorde store fremskritt som skulle forsterke denne tanken. Han observerte at Gud ble omtalt med ulike navn i ulike deler av teksten. I enkelte partier ble han omtalt med det mer generelle ordet for Gud,

---

²⁸⁴ Morris, 1985, s. 205-206

²⁸⁵ Zahn, 2020, s. 1-2

²⁸⁶ Collins, 2014, s. 31

Elohim. I andre partier ble Gud omtalt ved sitt særnavn Yahweh.²⁸⁷ Astruc, mente at dette kunne tyde på at Genesis var satt sammen av ulike teksttradisjoner lenge etter Moses sin levetid.

Gjennom Pentateuken finner man mange fortellinger som forekommer to ganger, og i noen enkelte tilfeller tre ganger. Dette er fortellinger som skapelsesfortellingene i Gen 1 og 2, Guds pakt med Abraham (kap. 15 og 17), to fortellinger om Abraham, Hagar og Ismael (kap. 16 og 21), de ti bud blir gitt ved tre forskjellige anledninger og inneholder variasjoner seg imellom (2. Mos 20:1-17; 34:10-28; 5. Mos 5:6-18) og mange flere.²⁸⁸ Når observasjonene gjort av Astruc blir overført på de ulike doble fortellingene, ser man konturene av ulike teksttradisjoner, eller grunnkilder (J, E, P og D), kommer til syne. De ulike kildene har ulike fokuspunkt, stilart og språkbruk, noe som skinner tydelig gjennom i den helhetlige teksten.²⁸⁹ Når det kom til dateringen av de ulike kildene mente Wellhausen at J og E var de eldste. Han plasserte J på 900-tallet, E på 800-tallet, D på 700-tallet og P på 600- eller 500-tallet. Altså ifølge Wellhausen sine dateringer blir grunntekstene skrevet 400-900 år etter at Moses skal ha levd, og da tar vi ikke i betraktning at de ble redigert sammen mye seinere.²⁹⁰

I deres artikkel *Did Moses Write Genesis?* går Hodge og Mortenson gjennom mye av dette. De legger frem en tydelig og strukturert argumentasjon for hvorfor liberale teologier tar feil og hvorfor Moses har skrevet Pentateuken. Slik de legger det frem er dokumenthypotesen, slik den er presentert av Wellhausen, liberale kristnes sterkeste argument mot at Moses har skrevet Pentateuken.²⁹¹ Som Morris og andre kreasjonister påpeker, har dokumenthypotesen til Wellhausen fått mye kritikk siden slutten av 1900-tallet, og er, slik Wellhausen presenterer det, stort sett ikke lengre i bruk.²⁹² Men kritikken rettet mot dokumenthypotesen peker i retningen Morris, Patterson, Hodge og Mortenson ønsker. Kritikken av teorien er mangefasettert og komplisert, og på grunn av omfanget i denne avhandlingen har jeg ikke anledning til å gjennomgå det her. I grove trekk tyder kritikken av dokumenthypotesen på at den ikke går grundig nok til verks, og at dateringen til Wellhausen plasserer tekstene for langt tilbake i tid.²⁹³

---

²⁸⁷ Collins, 2014, s. 31

²⁸⁸ Collins, 2014, s. 32-33

²⁸⁹ Collins, 2014, s. 33-35

²⁹⁰ Collins, 2014, s. 36-38

²⁹¹ Hodge & Mortenson, 2011

²⁹² Morris, 1985, s. 205

²⁹³ Collins, 2014, s. 38-39

Det hevdes at Pentateuken uten tvil er komponert av flere tekster skrevet på ulike tidspunkt og av ulike forfattere, som peker mot betydelig mye mer enn bare de fire kildene som Wellhausen presenterer. Et annet sterkt argument er at vi ikke har noen dokumentasjon på at et skrevet hebraisk språk eksisterer på 1400-tallet f.v.t., tidspunktet Moses skal ha levd ifølge Hodge og Mortenson. De eldste tekstene skrevet på hebraisk er fra 1200-1100-tallet f.v.t., altså 200-300 år etter Moses levde.²⁹⁴ Collins skriver at Pentateuken bærer preg av å være en meget sammensatt tekstgruppe der ulike perspektiver på de samme sakene og fortellingene er gjennomgående. Formen som teksten har i dag kan tidligst ha blitt til etter det babylonske eksilet, altså på slutten av 500-tallet f.v.t.²⁹⁵

Når det kommer til spørsmålet om forfatterskapet av Pentateuken vil den enkleste påstanden være at det er Moses som har skrevet og redigert den. Ikke ulikt eksemplet om hodeverken brukt tidligere, får denne påstanden, og argumentene for den, en del utfordringer når en større mengde data blir tatt med i regnestykket. Morris og Patterson, Hodge og Mortensons ståsted får en mye større bevisbyrde dersom de må forholde seg til mangfoldet og de ulike tekststrømmingene som er tydelige igjennom hele Pentateuken. Selv om Wellhausen sin dokumenthypotese ikke lengre er dominerende, betyr ikke det at vi faller tilbake på en tanke om at det er Moses som har skrevet teksten. Dersom vi tar inn over oss det bibelforskningen de siste 50 årene forholdsvis utvetydig har hevdet, vil den enklere forklaringen være at Pentateuken består av mange ulike grunnkilder, som er skrevet, omskrevet og redigert til ulike tider og av mange ulike personer. Dersom man skal hevde at Moses har skrevet tekstene vil det være nødvendig å bortforklare en vanvittig stor mengde med data.

5.6.3 Konklusjon

Selv om vurderinger omkring sannsynligheten av månelandingen og hvorvidt Moses skrev Pentateuken er to veldig ulike temaer, virker deres manglende bruk av Ockhams barberkniv påfallende likt. I både eksemplet fra kreasjonisme og fra konspirasjonsteorier, virker det som at det tas noen logiske og faktuelle snarveier. Konklusjonene deres kommer til syne litt for fort og forklaringene som brukes utelater store mengder essensiell informasjon.

---

²⁹⁴ Enns, Byas, Friedman, 2021

²⁹⁵ Collins, 2014, s. 39-40

Grimes gir et datagrunnlag som tydelig viser at sannsynligheten for at informasjon om forfalskningen av månelandingen ville kommet frem for lenge siden dersom det hadde vært en reel sammensvergelse. Dette fører til at den enklere forklaringen er at månelandingen i 1969 faktisk skjedde. Det vil kreve overveldende mange komponenter for å underbygge en forklaring der firehundretusen mennesker klarer å holde en hemmelighet i over femti år.

I eksempelet som jeg trakk frem fra kreasjonisme vil den enkleste påstanden være at det er Moses som har skrevet Pentateuken. Argumentasjonen, eller forklaringen til den påstanden, blir meget komplisert dersom man velger å se vekk fra konsensus som har dominert blant bibelforskere de siste tiårene. Dersom påstanden om at Pentateuken er skrevet og sammensatt av mange forfattere og har gjennomgått flere redigeringer, skal forstås som enklere, blir tilliten til konsensus blant bibelforskere på dette feltet en nødvendig forutsetning. En forutsetning som ikke virker å være til stede hos ung-jord-kreasjonister. Uavhengig av om de godtar dette eller ikke, bør de ta stilling til den overveldende mengden data som disse påstandene og argumentene benytter seg av.

På bakgrunn av dette vil det være mulig å si at vi finner en stor grad av sammenfall mellom kreasjonisme og konspirasjonsteorier. Om det er bevisst eller ubevisst, forholder de seg ikke til det dataene peker mot. Bruk av Ockhams barberkniv ville kunnet hjelpe dem å bedre vurdere sannsynligheten av påstandene.

5.7 Oppsummering

I dette kapittelet har vi vært innom et brett spekter av temaer. Det kan virke noe rart å sammenligne sannsynligheten av månelandingen og spørsmål om forfatterskapet av Pentateuken, eller skapelse i Bibelen og tanker om Illuminati, men likevel virker det som at det er noen paralleller i hvordan både konspirasjonsteoretikere og kreasjonister tenker og hvordan de tilnærmer seg gitte temaer i begge gruppene.

På bakgrunn av alle de seks kjennetegnene jeg har sammenlignet kreasjonisme og konspirasjonsteorier med, ser vi at det forekommer varierende grad av fellestrekk på alle seks punktene. Noen av eksemplene som har blitt trukket frem, bærer preg av store grader av fellestrekk, da spesielt gruppetenkning og identitet, falsk dikotomi, confirmation bias og Ockhams barberkniv. Med disse tre kommer kjennetegnene til uttrykk påfallende likt, selv om eksemplene er tematisk veldig forskjellige. I eksempelet med Confirmation bias, ser vi at begge

grupper er såpass opptatte av at deres verdensbilde skal ivaretas, at selv om dataen peker i motsatt retning av deres argumenter, bekrefter det likevel deres standpunkt. Tilnærmingen til dataen er så selektiv og den manglende evnen til å tenke kritisk rundt eget standpunkt, gjør at de bare ser det som bekrefter det man allerede står for.

I gjennomgangen av behovet for en enkel forklaring, ser vi at kreasjonisme og konspiratorisk tankegang har grove trekke som ligner, men skiller seg fra hverandre i stilen, omfanget og hvordan det kommer til uttrykk. Vi så at begge grupper reduserte temaets kompleksitet drastisk, og at begge har stor grad av intensjonalitet i deres verdenssyn. Ulikheten ligger her i hvem det er som utøver denne intensjonen. Det eneste av kjennetegnene som skiller seg ut vil være skepsis til det etablerte. På bakgrunn av eksemplene, så vi at kjennetegnet også var til stede hos kreasjonister, men den paranoide frykten og skepsisen til eliten som er viktig i mange konspirasjonsteorier, er ikke til stede hos kreasjonister. Her virket ikke skepsisen å være rettet mot liberale prester, biskoper og kirker i selv, men at den i større grad er saklig fundert. Altså vil det være for lite grunnlag til å si at det er de samme mekanismene som ligger bak.

6 Konklusjon

Gjennom denne avhandlingen har jeg presentert hva kreasjonisme er og hva som kan anses som sentrale standpunkt blant ung-jord-kreasjonister, samt gjennomgått hva vi kan betrakte som noen sentrale kjennetegn på konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang. Dette har da dannet et teoretisk grunnlag som har gjort det mulig å kunne svare på denne avhandlingens problemstillingen:

«Hva er forholdet mellom ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier?»

På bakgrunn av materialet jeg har benyttet meg av, vil det være mulig å si at det gjennomgående sett er veldig mange likhetstrekk. Utgangspunktet for avhandlingen var en antagelse om at det var verdt å utforske mulige paralleller mellom ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier. Arbeidet har vist at denne antagelsen var godt begrunnet. Mengden av likheter gir oss god grunn til å tro at det kan være felles årsaker til disse likhetene.

Ved hjelp av seks sentrale kjennetegn hentet fra forskning på konspirasjonsteorier og konspiratorisk tankegang, har jeg undersøkt på hvilke områder vi kan si at vi finner eventuelle likhetstrekk og hva omfanget av disse likhetene er. I analysen kommer det frem at det er stor grad av likhetstrekk på fire av de seks kjennetegnene jeg har vurdert ut ifra. Disse fire er gruppetenkning og identitet; falsk dikotomi / svart-hvitt tenkning; Confirmation bias og fornektelse; og Ockhams barberkniv. Gjennomgående her vil man kunne si at omfanget, stilen og begrunnelsene for ulike standpunkt innen ung-jord-kreasjonisme passer godt inn i kjennetegnene vi bruker for å forstå tankegangen som ligger bak folks tro på konspirasjonsteorier. Det vil si at på disse fire punktene, og på bakgrunn av materialet som er brukt, vil tankegangen som ligger bak påstander vi finner i ung-jord-kreasjonisme ligne veldig på mekanismene og tankegangen som forutsettes i mange konspirasjonsteorier.

Når det kommer til reduseringen av komplekse temaer i behovet for en enkel forklaring, så vi at det var stor grad av likhetstrekk og at begge grupper betrakter verden som høyst intensjonal, men i denne likheten ligger det også en viktig forskjell. Hvordan verden forstås som intensjonal og hvem som står bak denne intensjonen vil forstås som ulikt. Det kommer tydelig frem i bøkene til Dyrendal & Emberland, Barkun og Uscinski & Parent, at det

intensjonale innen konspirasjonsteorier kommer av at individer eller grupper styrer verden. Dette kan være grupper som Illuminati, frimurerne eller The Deep State. Det er de som sitter med reell makt, og alt som skjer er et produkt av deres vilje og handlinger. Innen ung-jord-kreasjonisme synes det intensjonale å ikke nødvendigvis omhandle dagligdagse (om vi kan kalle det det) hendelser. De bærer ikke helt preg av denne «alt er villet»-tanken, men heller tanken om at universet, livet og jorden har blitt til og utviklet seg på en bestemt måte som er villet og styrt av Gud, slik Bibelen beskriver det. Det er da etter mitt skjønn et vesentlig skille mellom hendelser som er villet av en god og rettferdig Gud og hendelser som er villet av en ond kabal, som i de fleste tilfeller består av mennesker. En faktor som kanskje vil kunne endre på dette, er rollen synd vil spille i en verden forstått som fallen, gjennomsyret av ondskap og der djevelens makter dominerer. Dette vil potensielt kunne ligne på den paranoide stilen funnet i troen på The Deep State eller Illuminati. Dette ville hatt ringvirkninger for tanken om intensjonalitet, men dette er ikke noe som er direkte kommet frem i materialet jeg har anvendt. Det vi kan si er at reduseringen av komplekse temaer forstås veldig likt, men det bakenforliggende uttrykket for reduseringen, altså verden som intensjonal, vil være noe ulik. I sum vil vi kunne si at det er god grunn til å hevde at det er stor grad av likhetstrekk på dette området, men at det ikke er like omfattende som i de fire andre kjennetegnene.

Det kjennetegnet som skiller seg mest ut i analysen er skepsis til det etablerte. På et helt grunnleggende plan vil man kunne si at begge grupper preges av en skepsis til etablerte kunnskapskilder i form av naturvitenskapelig forskning, liberale teologer, offentlige institusjoner og dem som har definisjonsmakt på bestemte områder. Skillet ligger i hvordan skepsisen eller mistilliten kommer til uttrykk i de forskjellige gruppene. I konspirasjonsteorier synes denne skepsisen å være mer personfokusert og preget av den paranoide stilen som Hofstadter presenterer. Altså at man er skeptisk til eliter som Bill Gates eller myndighetene, nettopp fordi de er mektige eller har definisjonsmakt og at de holder den «virkelige» virkeligheten skjult. Når det er snakk om hvordan skepsis til det etablerte kommer til uttrykk i ung-jord-kreasjonisme, kommer ikke den paranoide tankegangen og den personfokuserte skepsisen til syne i materiellet jeg har jobbet med. Man er tydelig skeptisk til naturvitenskapsmiljøene, til liberale teologer, prester, biskoper og kirkesamfunn, men ikke nødvendigvis fordi man misliker biskoper, prester, naturvitenskap eller teologer i seg selv. Mistilliten eller skepsisen, virker hovedsakelig å komme av en faglig eller trosmessig uenighet. Altså at Guds ufeilbarlige ord i Bibelen ikke blir tatt på alvor i tråd med en ung-jord-

kreasjonistisk forståelse. Det vil da selvsagt være mulig å si at dette kan føre til en slags personfokusert skepsis til eliten, fordi man ser på dem som arrogante og at de nekter å lytte til andre standpunkt, slik Hodge & Mortenson legger opp til. Likevel mangler man den paranoide tanken om at den virkelige sannheten bevisst holdes skjult.²⁹⁶ Som i avsnittet over, kan man si at dersom eliten forstås som djevelens tjenere, vil det være høyst aktuelt å snakke om en paranoid stil, men igjen, har ikke dette kommet til syne i materialet jeg har anvendt.

Som nevnt i innledningen til analysen, er ikke disse kjennetegnene løsrevet fra hverandre, men henger tett sammen og vil være med på å forsterke hverandre. Samtlige av kjennetegnene vil forsterke en grunnleggende oss/dem-mentalitet i form av grove overforenklinger. Behovet for en enkel forklaring blir på sett og hvis et grunnleggende premiss for dette, da det legger opp til intensjonal tenkning og redusering av temaets kompleksitet. Innen gruppetenkning kommer dette til uttrykk i form av at «vi» er gode og «de» er dumme/skumle. Falsk dikotomi underbygger dette ved å ta bort nyanserende syn, som tvinger oss til å velge mellom «vårt» standpunkt eller «deres» standpunkt, der bare «vårt» blir forstått som rett. Skepsis til det etablerte forsterker det ved at «vi» er de som egentlig har skjønt det, og «de», i form av eliten, har onde hensikter og motarbeider «oss» ved å manipulere eller fremstille sannheten feil. Confirmation bias og manglende bruk av Ockhams barberkniv vil så være med på å opprettholde denne forståelsen av verden. Altså ser vi at likhetene henger uløselig sammen og forsterker tanken om at kunnskapen man har, eller sannheten man postulerer, er stigmatisert av dem som har definisjonsmakt.

Hovedprinsippet, eller det som vil være ung-jord-kreasjonisters ufravikelige krav, er at Bibelen forstås som ufeilbarlig. Dette er selve grunnpilaren som må ivaretas uavhengig av hvilket tema det er snakk om. Derfor har jeg valgt å fokusere så mye på det som jeg har. Dersom dette prinsippet ble tatt bort, ville ung-jord-kreasjonisme ha alvorlige utfordringer med å opprettholde påstandene sine omkring jordens alder og hvordan liv på jorden har oppstått, men også forståelsen av hvordan tekstene er blitt til, hvem som kan tilskrives forfatterskap og hva som anses å være sentrale og perifere temaer.

---

²⁹⁶ Hodge & Mortenson, 2011

Et mer grunnleggende fellestrekk mellom ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier vil være at påstandene og argumentasjonen deres sliter med å oppfylle kravene Rescher legger frem for at en teori skal være koherent. De prøver for så vidt å være koherente, men det er ikke akseptabelt å sikre koherens ved å se bort fra grunnleggende viktige og relevante data. Selv hevder det jeg antar er de fleste ung-jord-kreasjonister, at utdatert data, eller påstander som viser seg å være feil, vil bli forkastet eller oppdatert, men som Paul Taylor skriver, vil dette likevel ikke rukke ved forståelsen av Bibelen som ufeilbarlig.²⁹⁷ Et viktig spørsmål vil da være om prinsippet om Bibelens ufeilbarlighet er urokkelig, hvor mottagelig er man egentlig for å moderere standpunktene man har? Det er da tenkelig at man blir fastlåst i en tanke om at jorden må være 6000-12 000 år gammel, at det må ha vært en verdensomspennende flod, at dinosaurer må ha vært ombord i arken, og at Moses må være forfatter av Pentateuken nettopp fordi man forstår det som en vesentlig del av en ufeilbarlig Bibel.

Et forbehold som blir stående er dersom omfanget av denne avhandlingen hadde vært større, både når det kommer til anvendt materiale og drøfting, om konklusjonen kanskje ville vært noe annerledes. Likevel tror jeg de grove linjene hadde blitt stående, nemlig at vi finner påfallende likhetstrekk mellom ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier når man ser på den bakenforliggende tankegangen og hvordan de begrunner sine standpunkt. Som vi har sett kan mange av disse fellestrekkene tilskrives grunnleggende menneskelig adferd, som behovet for å kjenne tilhørighet til en gruppe eller nødvendigheten av å danne et koherent bilde av verden rundt oss. Innen både ung-jord-kreasjonisme og konspirasjonsteorier vil det være mulig å si at disse grunnleggende menneskelige likhetene har en betydelig mye høyere intensitetsgrad enn det vi vil betrakte som normalt.

Disse funnene vil kunne betraktes mer som en forsiktig fremsetting av hypoteser til videre forskning enn fallende bevis. Forskningen på konspirasjonsteorier peker spesielt på noen psykologiske forklaringer; som gruppetenkning, behovet for forenkling og kraftig confirmation bias, men også på logiske feilslutninger som manglende bruk av Ockhams barberkniv eller overforbruk av falske dikotomier. Når man finner det samme hos kreasjonister, vil det være rimelig å anta at de samme mekanismene er i spill. Når disse psykologiske faktorene og logiske feilslutningene er tydeligere til stede hos både kreasjonister og konspirasjonsteoretikere, tyder

---

²⁹⁷ Taylor, 2007

det på at personer hvor disse trekkene er spesielt fremtredende har lettere for å bli kreasjonister eller konspirasjonsteoretikere.

I denne avhandlingen har jeg avgrenset meg til å se på grunnleggende fellestrekk mellom ung-jord-kreasjonisme og konspiratorisk tankegang. Dette er en veldig avgrenset undersøkelse som bare omhandler grunnleggende faktorer på et fenomenplan. Hvordan kreasjonisme ser ut i en norsk kontekst, eller hvilke konspirasjonsteorier som kan sies å være dominerende innen kristne miljøer, vil måtte være temaer for videre forskning. Når vi kan si at det er likheter mellom bibelfundamentalisme, i form av kreasjonisme, og konspirasjonsteorier, vil et interessant spørsmål være: kan bibelfundamentalisme ha en lignende polariserende effekt på det religiøse landskapet, som vi har sett konspirasjonsteorier ha innen politikk?

6.1 Avsluttende betraktning

For å avslutte der jeg startet, altså på et mer personlig plan, har jeg en betraktning jeg sitter igjen med etter arbeidet med denne tematikken. Kristendom, og kanskje religion generelt, inneholder paradokser. Motsetninger som de av oss med et anlegg for det inkvisitoriske, ikke klarer uten videre å legge vekk. I tråd med den franske filosofen Gabriel Marcel kan vi tilnærme oss dette på minst to måter.²⁹⁸ Vi kan betrakte disse paradoksene som problemer som må løses dersom vi skal kunne kalle troen vår egen. For mange er det noe som er uopnåelig da paradoksene ikke løser seg slik vi gjerne ønsker. Dette kan skape en avstand, og i enkelte tilfeller at vi må gjøre store og ulogiske kromsprang for at paradoksene «løses». Den andre tilnærmingen til paradoksene vil være til dem som mysterier som dypest sett ikke lar seg løse. Den rasjonelle delen av meg får litt spader når jeg skriver dette, men mysteriet gir oss en inngang og gir rom for kontemplasjon og refleksjon. Det kan være avvæpnende og bære mening selv om paradoksene blir stående. Vi blir da hengende i et limbo av uvitenhet og usikkerhet, men det vil i det minste kunne betraktes som et ærlig møte med egen tro og de bibelske tekstene. På bakgrunn av min erfaring med kreasjonister og mitt arbeid med kreasjonisme i denne avhandlingen, virker de å oppholde seg i den første forståelsen. I deres forsøk på å løse paradoksene ved å si at de ikke er der, eller på ulike måter bortforklare dem, går de glipp av noe av den magien eller mysteriet som Bibelen gir oss og som gjør den til det den er. At den i

---

²⁹⁸ Hernandez, (u.å.)

bunn og grunn ikke lar seg forme av hva vi tvinger inn i den, selv om vi forsøker med varierende grad av hell. Den inviterer oss til å delta i mysteriene, debattene og paradoksene som har preget religion i nærøsten og vesten de siste tusenfemhundre årene og på den måten utvide vår forståelse av hvordan Gud kan handle i historien. Dermed virker det på meg som at kreasjonister forsøker å forme Bibelen og til dels Gud til å bli noe monolittisk og ubevegelig. I deres forsøk på å tolke Bibelen rett, skjer det noe som kan betraktes som paradoksalt, at dette ikke er å ta Bibelen særlig på alvor. Et paradoks som, etter mitt skjønn, er et problem.

7 Litteratur

Answers in Genesis. (u.å.). a. *Creation*. Hentet 10.05.2021

<https://answersingenesis.org/creation/>

Answers in Genesis. (u.å.). b. *Genesis*. Hentet 06.03.2021

<https://answersingenesis.org/genesis/>

Answers in Genesis. (u.å.). c. *Adam and Eve*. Hentet 12.05.2021

<https://answersingenesis.org/adam-and-eve/>

Answers in Genesis. (u.å.). d. *Are We Anti Science?*. Hentet 11.12.2021

<https://answersingenesis.org/what-is-science/are-we-anti-science/>

Answers in Genesis. (2014, 5. februar). *Bill Nye Debates Ken Ham – HD (Official)* [Video].

YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=z6kgvhG3AkI&t=5602s>

Barkun, M. (2013). *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*.

(2. utg.) Berkley: University of California Press

Barnes, R. & Dawkins, R. (Regissør og forfatter). (2006). *Root of all Evil?/The God Delusion*

[Dokumentarfilm]. Channel 4 UK.

Brueggemann, W. (2010). *Genesis: Interpretation, A bible commentary for Teaching and*

Preaching. Westminster: John Knox Press

Brown, W. P. (2010). *The Seven Pillars of Creation: The Bible, Science and the Ecology of*

Wonder. Oxford: Oxford University Press.

Bibelen (2011). Oslo: Bibelselskapet

Charles, L. & Maher, B. (Regissør og forfatter). (2008). *Religulous* [Dokumentarfilm]. Lions

Gate Entertainment.

Clifford, R. J. (1985). *The Hebrew Scriptures and the Theology of Creation*. *Theological*

Studies (46), s. 507-523

Collins, J. J. (2014). *Short Introduction to the Hebrew Bible: and Deutero-Canonical Books*. (2. Utg). Minneapolis: Fortress Press

Dahlback, M.L. & Skille, Ø. B. (2021, 01. september). a. *Økt spredning av konspirasjonsteorier om Bill Gates i Norge*. Faktisk.no.

<https://www.faktisk.no/artikler/jdmnr/okt-spredning-av-konspirasjonsteorier-om-bill-gates-i-norge>

Dahlback, M.L. & Skille, Ø. B. (2021, 01. september). b. *Konspirasjonsteorier dominerer vaksinediskusjonen på Facebook*. Faktisk.no.

<https://www.faktisk.no/artikler/0g4px/konspirasjonsteorier-dominerer-vaksinediskusjonen-pa-facebook>

Dowden, B. (u.å.). a. *Fallacies: Confirmation Bias*. Internet Encyclopedia of Philosophy.

Hentet 05.10.2021 <https://iep.utm.edu/fallacy/#ConfirmationBias>

Dowden, B. (u.å.). b. *Fallacies: False Dilemma*. Internet Encyclopedia of Philosophy. Hentet

04.09.2021 <https://iep.utm.edu/fallacy/#FalseDilemma>

Dowden, B. (u.å.). c. *Fallacies: Black-or-White*. Internet Encyclopedia of Philosophy. Hentet

04.09.2021 <https://iep.utm.edu/fallacy/#Black-or-White>

Dowden, B. (u.å.). d. *Fallacies: Group Think*. Internet Encyclopedia of Philosophy. Hentet

4.11.2021 <https://iep.utm.edu/fallacy/#GroupThink>

Duignan, B. (2021, 28. Mai). *Occam's Razer*. Encyclopedia Britannica. Hentet: 12.10.2021

<https://www.britannica.com/topic/Occams-razor>

Dyrendal, A. (2009, 14. februar). *Konspirasjonsteori*. Store Norske Leksikon. Hentet

13.12.2021 <https://snl.no/konspirasjonsteori>

Dyrendal, A. & Emberland, T. (2019). *Hva er Konspirasjonsteorier*. Trondheim:

Universitetsforlaget

Dyrendal, A. Robertson, A. & Aspren, E. (Red.). (2018). *Handbook of Conspiracy Theories and Contemporary Religion*. Brill

Hodge, B. & Mortenson, T. (2011, 28. juni). *Did Moses Write Genesis*. Answers in Genesis. Hentet 03.10.2021 <https://answersingenesis.org/bible-characters/moses/did-moses-write-genesis/>

Hodne, A.B. Bu, F. & Sørsdahl, C. (2021, 24. januar). *Dette er konspirasjonsteoriene om koronavaksinen: Svært alvorlig*. TV2. <https://www.tv2.no/a/11909295/>

Edwards, B.H. (2011, 05. juli). *Why Should we Believe in the Inerrancy of Scripture?*. Answers in Genesis. Hentet 12.05.2021 <https://answersingenesis.org/is-the-bible-true/why-should-we-believe-in-the-inerrancy-of-scripture/>

Edwards, B.H. (2007, 01. oktober). *Unlocking the Truth of Scripture*. Answers in Genesis. Hentet 08.06.2021 <https://answersingenesis.org/hermeneutics/unlocking-the-truth-of-scripture/>

Enns, P. (Programleder). (2021, 26. april). *Where Did Our Bible Come From?*. I Enns, P & Byas, J. *The Bible for Normal People*. [Audio Podcast episode 164].

Enns, P. Byas, J & Friedman, R.E. (Programleder). (2021, 22. mars). *Who wrote the Pentateuch?*. I Enns, P & Byas, J. *The Bible for Normal People*. [Audio Podcast episode 159].

Færseth, J. & Dyrendal, A. (2021, 3. februar). *QAnon*. Store Norske Leksikon. Hentet: 13.12.2021 <https://snl.no/QAnon>

Glover, J. (2001). *Humanity: A moral history of the twentieth century*. Yale University Press.

Golden, S. (2013, 1. februar). *Raising Our Children... Without God?*. Answers in Genesis. Hentet 05.09.2021 <https://answersingenesis.org/world-religions/atheism/raising-our-children-without-god/>

Gravem, P. (2004). *KRL – et fag for alle?: KRL-faget som svar på utfordringer i en flerkulturell enhetsskole*. Vallset: Opplandske bokforlag.

Grimes, D.R. (2016). *On the Viability of Conspiratorial Beliefs*. PLOS ONE. Hentet 18.10.2021 <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0147905>

- Gundersen, D. (2020, 27. desember). *kreasjonisme*. Store Norske Leksikon. Hentet 13.05.2021 <https://snl.no/kreasjonisme>
- Ham, K & McKeever, S. (2004, 20. mai). *Seven C's of History*. Answers in Genesis. Hentet 01.12.2021 <https://answersingenesis.org/bible-history/seven-cs-of-history/>
- Harari, Y. N. (2011). *Sapiens – En kort historie om menneskeheten*. Oslo: Bazar Forlag
- Herbert, J. (2021, 31. august). *Animal Death before the Fall?*. Institute for Creation Research. Hentet 01.12.2021 <https://www.icr.org/article/animal-death-before-the-fall/>
- Herbert, J. (2017, 31. juli). *The Flood, Catastrophic Plate Tectonics, and Earth History*. Institute for Creation Research. Hentet 01.12.2021 <https://www.icr.org/article/flood-catastrophic-plate-tectonics>
- Hernandez, J.G. (u.å.). *Gabriel Marcel (1889-1973)*. Internet Encyclopedia of Philosophy. Hentet 26.11.2021 <https://iep.utm.edu/marcel/#H7>
- Hodge, B. & Mortenson, T. (2011, 28 juni). *Did Moses Write Genesis?*. Answers in Genesis. Hentet 03.10.2021 <https://answersingenesis.org/bible-characters/moses/did-moses-write-genesis/>
- Hofstadter, R. (1964). *The Paranoid Style in American Politics*. Harper's Magazine. http://www.centrostudifsmarino.org/wp-content/uploads/2021/02/RHofstadter_The-Paranoid-Style-in-American-Politics_1964.pdf
- Institute for Creation Research, (u, å). *Principals of Scientific Creationism*. Hentet 03.12.2021 <https://www.icr.org/tenets>
- Isaak, M. (2005). *The Counter-Creationism Handbook*. Westport: Greenwood Press
- Iraki, R. (Programleder). (2021, 29. september). *Konspirasjonsteoriene* [Episode I TV-program]. (Produsent ikke oppgitt). I Urix. NRK. <https://tv.nrk.no/serie/urix/202109/NNFA53092921/avspiller>

- Janis, I. (1971). *Groupthink*. Psychology Today Magazine, s. 84-89
<https://web.archive.org/web/20100401033524/http://apps.olin.wustl.edu/faculty/macdonald/GroupThink.pdf>
- Jeanron, W. (1994). *Theological Hermeneutics: Development and Significance*. London: SCM Press Ltd.
- Joonam, B. & Clements, M. (Programledere). (2021, 21-25. september). *QAnon* [TV-program]. (Produsenter ikke oppgitt). NRK. <https://tv.nrk.no/serie/qanon>
- Justnes, Å. (2014). *The Great Isaiah Scroll (1QIsa^a) and Material Philology: Preliminary Observations and A Proposal*. I Markus Zehnder (Red). *New Studies in the Book of Isaiah*. (s. 91-113) Piscataway: Gorgias Press
- Kahnmann, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. England: Penguin Books
- Kristiansen, N. (2021, 8. februar). *Det er store likheter mellom konspirasjonsteorier og religion*. Aftenposten.no. <https://www.aftenposten.no/viten/uviten/i/M3POXR/det-er-store-likheter-mellom-konspirasjonsteorier-og-religion?fbclid=IwAR36nGLhBkDi3AmAAPe2e33sRjN1JhODCgxqU8odkB3TZzMOXU2zpwA8Jeo>
- King, M.S. (2015). *God vs Darwin: The Logical Supremacy of Intelligent Design Creationism over Evolution*. (Forlag ikke oppgitt)
- Lianes, J. (2017, 02. januar). *Hvilke konsekvenser har vår tro?*. Skaper. Hentet 22.09.2021 <https://skaper.no/hvilke-konsekvenser-har-var-tro/>
- Lianes, J. (2019, 09. september). *En klar bekjennelse*. Skaper. Hentet 22.09.2021 <https://skaper.no/en-klar-bekjennelse/>
- Lyon, J.D. (2012, 01. Oktober). *Dead Sea Scrolls – Timeless Treasures from Qumran*. Answers in Genesis. Hentet 28.09.2021 <https://answersingenesis.org/archaeology/dead-sea-scrolls-timeless-treasures/>

- Mascaro, L. Tucker, E. Jalonick, M.C. Taylor, A. (2021, 6 januar). *Pro-Trump mob storms US Capitol in bid to overturn election*. Associated Press. <https://apnews.com/article/congress-confirm-joe-biden-78104aea082995bbd7412a6e6cd13818>
- Mitchell, T. (2010, 27. juli). *Argument Christians Shouldn't Use*. Answers in Genesis. Hentet 13.05.2021 <https://answersingenesis.org/creationism/arguments-to-avoid/arguments-christians-shouldnt-use/>
- Mjåland, M.T. (2017). *Systematisk Teologi*. Trondheim: Verbum Akademisk
- Morris, H.M. (1998, 01. mai). a. *The Literal Week of Creation*. Institute for Creation Research. Hentet 04.09.2021 <https://www.icr.org/article/literal-week-creation>
- Morris, H.M. (1998, 01. juni). b. *Bigotry in Science*. Institute for Creation Research. Hentet 16.09.2021 <https://www.icr.org/article/bigotry-science>
- Morris, H.M. (1985). *Scientific Creationism* (2. Ugt). Green Forest: Master Books
- Mortenson, T. (2011, 16. februar). *Young-Earth Creationist View Summarized And Defended*. Answers in Genesis. Hentet 02.12.2021 <https://answersingenesis.org/creationism/young-earth/young-earth-creationist-view-summarized-and-defended/>
- Myrtveit, A.C. (Programleder). (2018, 4. nov-3. des). *Alt er villet* [Audio podkast episoder 1-5]. I Verdibørsen. NRK. <https://radio.nrk.no/sok?q=alt+er+villet>
- Numbers, R.L. (2006) *The Creationists: From Scientific Creationism to Intelligent Design. Expanded Edition*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Paloutzian, R.F. (2017) *Invitation to the Psychology of Religion*. (3. Utg). New York: The Guilford Press
- Patterson, R. (2009, 23. februar). *Dead Man Writing*. Answers in Genesis. Hentet 13.10.2021 <https://answersingenesis.org/bible-characters/moses/dead-man-writing/>
- Patterson, R. (2007, 22. februar). *What is Science?*. Answers in Genesis. Hentet 11.12.2021 <https://answersingenesis.org/what-is-science/what-is-science/>

- Popular Mechanics (2021, 8. september). *Debunking the 9/11 Conspiracy Theories: Special Report – The World Trade Center*. Hentet 01.10.2021
<https://www.popularmechanics.com/military/a6384/debunking-911-myths-world-trade-center/>
- Ra, A. (2016). *Foundational Falsehoods of Creationism*. Durham, NC: Pitchstone Publishing
- Rescher, N. (2001). *Philosophical Reasoning: A Study in the methodology of philosophizing*. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Scott, E.C. (2004). *Evolution vs. Creationism – An Introduction*. Westport: Greenwood Press
- Skaftun, A. & Brønnick, K. (2018, 13. april). *Vi skremmes bort fra å digitalisere skolen, på dårlig grunnlag*. Blogg.Forskning.no. Hentet 06.09.2021
<https://blogg.forskning.no/lesesenteret/vi-skremmes-bort-fra-a-digitalisere-skolen-pa-darlig-grunnlag/1092346>
- Taylor, P. F. (2007, 4. sep) *Can Creation Models Be Wrong? Answers in Genesis*. Hentet 13.05.2021 <https://answersingenesis.org/creation-science/can-creation-models-be-wrong/>
- Thomas, B. (2020, 30. juni). *Why Do I Believe in Recent Creation?*. Institute for Creation Research. Hentet 12.10.2021 <https://www.icr.org/article/why-do-i-believe-in-recent-creation/>
- Uscinski, J.E. & Parent, J.M. (2014). *American Conspiracy Theories*. New York, Oxford University Press
- Wåge, J. (2021, 24. mai). *Fanga mellom gapskratt og hakeslepp*. Dagbladet.no
https://www.dagbladet.no/meninger/fanga-mellom-gapskratt-og-hakeslepp/73797692?fbclid=IwAR3BLM-lH-Qnqp1i_H_YBqyYN1nPfHYYafT-Qj_mZzwhKlzhvkXePBidrdg
- Zahn, M.M. (2020). *Genres of Rewriting in Second Temple Judaism: Scribal Composition and Transmission*. New York, Cambridge University Press